

Obres escollides de Lenin en català

***L'IMPERIALISME, FASE
SUPERIOR DEL CAPITALISME
(Esbós popular)***

V. I. LENIN

1916

2ª edició

Edicions internacionals Sedov

Núcleo en defensa
del marxismo

Germinal

Índex

Índex.....	2
PRÒLEG	3
PRÒLEG A LES EDICIONS FRANCESA I ALEMANYA	3
I.....	3
II	4
III.....	4
IV.....	5
V	5
I. LA CONCENTRACIÓ DE LA PRODUCCIÓ I ELS MONOPOLIS.....	7
I. ELS BANCS I EL SEU NOU PAPER.....	14
III. EL CAPITAL FINANCER I L'OLIGARQUIA FINANCERA.....	22
IV. L'EXPORTACIÓ DE CAPITAL	29
V. EL REPARTIMENT DEL MÓN ENTRE LES ASSOSSIACIONS DE CAPITALISTES	31
VI. EL REPARTIMENT DEL MON ENTRE LES GRANS POTÈNCIES	36
VII. L'IMPERIALISME, FASE PARTICULAR DEL CAPITALISME..	42
VIII. EL PARASITISME I LA DESCOMPOSICIÓ DEL CAPITALISME	47
IX. LA CRITICA DE L'IMPERIALISME.....	52
X. EL LLOC HISTÒRIC DE L'IMPERIALISME	58

PRÒLEG

El fullet que oferisc a l'atenció del lector va ser escrit a Zuric durant la primavera de 1916. En les condicions en què em veia obligat a treballar vaig haver d'ensopegar, naturalment, amb una certa insuficiència de materials francesos i anglesos i amb una gran carestia de materials russos. No obstant, l'obra anglesa més important sobre l'imperialisme, el llibre de J. A. Hobson, ha estat utilitzada amb l'atenció que, al meu entendre, mereix.

El fullet està escrit tenint en compte la censura tsarista. És per açò que no sols em vaig veure obligat a limitar-me estrictament a una anàlisi exclusivament teòrica (sobretot econòmica) sinó, també, a formular les indispensables i poc nombroses observacions de caràcter polític amb una extraordinària prudència, per mitjà d'al·lusions, del llenguatge a l'ísop, maleït llenguatge a què el tsarisme obligava a recórrer a tots els revolucionaris quan prenien la ploma per a escriure alguna cosa amb destí a la literatura "legal".

Produeix pena rellegir ara, en els dies de llibertat, els passatges del fullet desnaturalitzats, comprimits, continguts en un anell de ferro per la preocupació de la censura tsarista. Per a dir que l'imperialisme és el preludi de la revolució socialista, que el socialxovinisme (socialisme de paraula, xovinisme de fet) és una traïció completa al socialisme, el pas complet al costat de la burgesia, que eixa escissió del moviment obrer està relacionada amb les condicions objectives de l'imperialisme, etc., em vaig veure obligat a parlar en un llenguatge servil, i per açò no tinc més remei que remetre als lectors que s'interessen pel problema a la col·lecció dels meus articles de 1914-1917, publicats a l'estranger, que seran reeditats en breu. Paga la pena, particularment, d'assenyalar un passatge de les pàgines 119-120: per tal de fer comprendre al lector, en forma adaptada a la censura, el mode indecorós de com menteixen els capitalistes i els socialxovinistes que s'han passat al costat d'aquells (i contra els quals lluita amb tanta inconseqüència Kautsky), en tot allò que es refereix a la qüestió de les annexions, el desvergonyiment amb què encobreixen les annexions dels seus capitalistes, em vaig veure obligat a prendre l'exemple. . . del Japó! El lector atent substituirà fàcilment el Japó per Rússia, i Corea, per Finlàndia, Polònia, Curlandia, Ucraïna, Jivà, Bujará, Estlandia i altres territoris de l'imperi tsarista no poblats per grans russos.

Vull abrigar l'esperança que el meu fullet ajudarà a orientar-se en la qüestió econòmica fonamental, sense l'estudi de la qual és impossible comprendre res en l'apreciació de la guerra i de la política actuals, a saber: la qüestió de l'essència econòmica de l'imperialisme.

L'AUTOR

Petrograd, 26 d'abril de 1917

PRÒLEG A LES EDICIONS FRANCESA I ALEMANYA

I

Aquest llibre, com ha quedat dit en el pròleg de l'edició russa, va ser escrit en 1916, tenint en compte la censura tsarista. Actualment, no tinc la possibilitat de refer tot el text; d'altra banda, seria inútil, ja que el fi principal del llibre, avui com ahir, consisteix a oferir, amb ajuda de les dades generals irrefutables de l'estadística burgesa i de les declaracions dels savis burgesos de tots els països, un *quadre de conjunt* de l'economia mundial capitalista en les seues relacions internacionals, al començament del segle XX, en vespres de la primera guerra mundial imperialista.

Fins a cert grau serà inclús útil a molts comunistes dels països capitalistes avançats persuadir-se per l'exemple d'aquest llibre, *legal, des del punt de vista de la censura tsarista*, que és possible (i necessari) aprofitar fins aqueixos petits badalls de legalitat que encara els queden a aquests, per exemple, en l'Amèrica actual o a França, després dels recents empresonaments de quasi tots els comunistes, per a demostrar tota la mentida de les concepcions i de les esperances socialpacifistes quant a la "democràcia mundial". Intentaré donar en aquest pròleg els complements més indispensables a aquest llibre censurat.

II

En aquesta obra hem provat que la guerra de 1914-1918 ha estat, d'ambdós costats bel·ligerants, una guerra imperialista (açò és, una guerra de conquesta, de bandidatge i de robatori), una guerra pel repartiment del món, per la partició i el nou repartiment de les colònies, de les "esferes d'influència" del capital financer, etc.

Perquè la prova del vertader caràcter social o, millor dit, del vertader caràcter de classe d'una guerra no es trobarà, clar està, en la història diplomàtica de la mateixa, sinó en l'anàlisi de la situació *objectiva de les classes dirigents en totes les potències bel·ligerants*. Per a reflectir aqueixa situació objectiva, no cal prendre exemples i dades aïllades (donada la infinita complexitat dels fenòmens de la vida social, es pot sempre trobar un nombre qualsevol d'exemples o dades aïllades, susceptibles de confirmar qualsevol tesi), sinó indefectiblement el *conjunt de les dades sobre els fonaments de la vida econòmica de totes les potències bel·ligerants i del món sencer*.

M'he recolzat precisament en aquestes dades generals irrefutables en descriure el repartiment del món en 1876 i en 1914 (§ 6) i el repartiment dels ferrocarrils en tot el globus en 1890 i en 1913 (§ 7). Els ferrocarrils constitueixen el balanç de les principals branques de la indústria capitalista, de la indústria del carbó i del ferro; el balanç i l'índex més notable del desenvolupament del comerç mundial i de la civilització democràticoburguesa. En els capítols precedents d'aquest llibre, exposem la connexió entre els ferrocarrils i la gran producció, els monopolis, els sindicats patronals, els càrtels, els trusts, els bancs i l'oligarquia financera. La distribució de la xarxa ferroviària, la desigualtat d'aqueixa distribució i del seu desenvolupament, constitueixen el balanç del capitalisme modern, monopolista, en l'escala mundial. I aquest balanç demostra l'absoluta inevitabilitat de les guerres imperialistes sobre aquesta base econòmica mentre subsistisca la propietat privada dels mitjans de producció.

La construcció de ferrocarrils és en aparença una empresa simple, natural, democràtica, cultural, civilitzadora: es presenta com tal als ulls dels professors burgesos, pagats per a embellir l'esclavitud capitalista, i als ulls dels filisteus petitburgesos. En realitat, els múltiples llaços capitalistes, per mitjà dels quals aqueixes empreses es troben lligades a la propietat privada sobre els mitjans de producció en general, han transformat aqueixa construcció en un mitjà per a oprimir a mil milions d'éssers (en les colònies i en les semicolònies), és a dir, a més de la meitat de la població de la terra en els països dependents i als esclaus assalariats del capital en els països "civilitzats".

La propietat privada fundada en el treball del petit patró, la lliure concurrència, la democràcia, totes aqueixes consignes per mitjà de les quals els capitalistes i la seua premsa enganyen els obrers i els camperols, pertanyen a un passat llunyà. El capitalisme s'ha transformat en un sistema universal d'opressió colonial i d'estrangulació financera de la immensa majoria de la població del planeta per un grapat de països "avançats". Aquest "botí" es reparteix entre dues o tres potències rapaces de poder mundial, armades fins a les dents (Estats Units, Anglaterra, Japó), que, pel repartiment del seu botí, arrossegueu a la seua guerra a tot el món.

III

La pau de Brest-Litovsk, dictada per la monàrquica Alemanya, i la pau encara més brutal i infame de Versalles, imposada per les repúbliques "democràtiques" d'Amèrica i de França i per la "lliure" Anglaterra, han prestat un servei extremadament útil a la humanitat, en desemmascarar alhora els culis de la ploma a sou de l'imperialisme i els petits burgesos reaccionaris (encara que s'anomenen pacifistes i socialistes), que celebraven el "wilsonisme" i tractaven de fer veure que la pau i les reformes són possibles sota l'imperialisme.

Desenes de milions de cadàvers i de mutilats, víctimes de la guerra (aqueixa guerra que es va fer per a resoldre la qüestió de si el grup anglès o alemany de bandolers financers rebria una major part del botí), i damunt, aquests dos "tractats de pau" fan obrir, amb una rapidesa desconeguda fins ara, els ulls de milions i desenes de milions d'homes atemorits, aixafats, entabanats i enganyats per la burgesia. Sobre la ruïna mundial creada per la guerra, s'engrandeix així la crisi revolucionària mundial, que, per llargues i dures que siguin les peripècies que travesse, no podrà acabar sinó amb la revolució proletària i la seua victòria.

El Manifest de Basilea de la II Internacional, que, en 1912, caracteritzà precisament la guerra que va esclatar en 1914 i no la guerra en general (hi ha diferents classes de guerra; hi ha també guerres revolucionàries), ha quedat com un monument que denuncia tota la

vergonyosa fallida, tota la traïció dels herois de la II Internacional. Per això, incloc el text d'aqueix Manifest com a apèndix a aquesta edició, advertint una vegada i una altra als lectors que els herois de la II Internacional defugen amb interès tots els passatges del Manifest que parlen precisa, clara i directament de la relació entre aquesta guerra que s'acostava i la revolució proletària, amb el mateix interès amb què un lladre evita el lloc on va cometre el robatori.

IV

Hem prestat en aquest llibre una atenció especial a la crítica del "kautskisme", aqueix corrent ideològic internacional representat en tots els països del món pels "teòrics més eminents", pels caps de la II Internacional (Otto Bauer i Cia. a Àustria, Ramsay MacDonald i d'altres en Anglaterra, Albert Thomas a França, etc., etc.) i per un nombre infinit de socialistes, de reformistes, de pacifistes, de demòcrates burgesos i de clergues.

Aqueix corrent ideològic, d'una banda, és el producte de la descomposició, de la putrefacció de la II Internacional i, d'una altra banda, és el fruit inevitable de la ideologia dels petitburgesos, als que tot l'ambient els fa presoners dels prejudicis burgesos i democràtics.

En Kautsky i les gents de la seua mena, semblants concepcions signifiquen precisament l'abjuració completa dels fonaments revolucionaris del marxisme, defesos per Kautsky durant desenes d'anys, sobretot, dit siga de pas, en la lluita contra l'oportunisme socialista (de Bernstein, Millerand, Hyndman, Gompers, etc.). Per això, no és un fet casual que els "kautskistes" de tot el món s'hagen unit avui, pràcticament i política, als oportunistes més extrems (a través de la II Internacional o Internacional groga) i als governs burgesos (a través dels governs de coalició burgesos amb participació socialista).

El moviment proletari revolucionari en general, que creix en tot el món, i el moviment comunista en particular, no pot deixar d'analitzar i desemascarar els errors teòrics del "kautskisme". Açò és tant més necessari quant que el pacifisme, i el "democratisme" en general (que no tenen pretensions de marxisme, però que, enterament igual que Kautsky i Cia., dissimulen la profunditat de les contradiccions de l'imperialisme i la ineluctabilitat de la crisi revolucionària engendrada per aquest) són corrents que es troben encara extraordinàriament estesos per tot el món. La lluita contra semblants tendències és el deure del partit del proletariat, que ha d'arrancar a la burgesia els petits propietaris que ella enganya i els milions de treballadors les condicions de vida dels quals són més o menys petitburgeses.

V

Cal dir unes paraules a propòsit del capítol VIII: "El parasitisme i la descomposició del capitalisme". Com ho fem ja constar en aquest llibre, Hilferding, antic "marxista", actualment company d'armes de Kautsky i un dels principals representants de la política burgesa, reformista, al si del "Partit Socialdemòcrata Independent d'Alemanya", ha donat en aquesta qüestió un pas enrere respecte a l'anglès Hobson, pacifista i reformista *declarat*. L'escissió internacional de tot el moviment obrer apareix ara d'una manera plena (II i III Internacional). La lluita armada i la guerra civil entre les dues tendències és també un fet evident: en Rússia, suport de Koltxak i de Denikin pels menxevics i els "socialrevolucionaris" contra els bolxevics; a Alemanya, Scheidemann, Noske i Cia. amb la burgesia contra els espartaquistes; i també a Finlàndia, a Polònia, en Hongria, etc. On està la base econòmica d'aquest fenomen històric universal?

Es troba precisament en el parasitisme i en la descomposició del capitalisme, inherents a la seua fase històrica superior, és a dir, l'imperialisme. Com ho demostrarem en aquest llibre, el capitalisme ha destacat ara un *grapat* (menys d'una desena part de la població de la terra, menys d'un quint, calculant "amb tots els luxes") d'estats particularment rics i poderosos, que saquegen tot el món amb el simple "retall del cupó". L'exportació de capital dóna ingressos que s'eleven a vuit o deu mil milions de francs anuals, d'acord amb els preus d'abans de la guerra i segons les estadístiques burgeses d'aleshores. Ara això, naturalment, representa molt més.

És evident que un *sobrebenefici* tan gegantí (ja que s'obté per damunt del benefici que els capitalistes espremen als obrers del seu "propi" país) *permet corrompre* els dirigents obrers i la capa superior de l'aristocràcia obrera. Els capitalistes dels països "avançats" els corrompen, i ho fan de mil maneres, directes i indirectes, obertes i ocultes.

Aquesta capa d'obriers aburgesats o d'"aristocràcia obrera", completament petitburgesos quant a la seua manera de viure, per la quantia dels seus emoluments i per tota

la seua mentalitat, és el suport principal de la Segona Internacional, i, avui en dia, el *principal suport social* (no militar) *de la burgesia*. Perquè aquests són els vertaders *agents de la burgesia* al si del moviment *obrer*, els lloctinents obrers de la classe capitalista (*labour lieutenants of the capitalist class*), els vertaders portadors del reformisme i del xovinisme. En la guerra civil entre el proletariat i la burgesia es posen inevitablement, en nombre no menyspreable, al costat de la burgesia, al costat dels "versallescs" contra els "comuners".

Sense haver comprés les arrels econòmiques d'aqueix fenomen, sense haver-hi abastat a veure la seua importància política i social, és impossible donar el menor pas vers la solució de les tasques pràctiques del moviment comunista i de la revolució social que s'acosta.

L'imperialisme és el preludi de la revolució social del proletariat. Açò ha estat confirmat, en una escala mundial, des de 1917.

N. LENIN
6 de juliol de 1920

Durant els darrers quinze o vint anys, sobretot després de la guerra hispanoamericana (1898) i de l'angloboer (1899-1902), la literatura econòmica, així com la política, del Vell i del Nou Món, consagra una atenció creixent al concepte d'"imperialisme" per a caracteritzar l'època que travessem. En 1902, aparegué a Londres i Nova York l'obra del economista angles J. A. Hobson, *L'imperialisme*. L'autor, que manté el punt de vista del socialreformisme i del pacifisme burgesos (punt de vista que coincideix, en el fons, amb la posició actual de l'exmarxista C. Kautsky) fa una descripció excel·lent i detallada de les particularitats econòmiques i polítiques fonamentals de l'imperialisme. En 1910, es va publicar en Viena l'obra del marxista austríac Rudolf Hilferding, *El capital financier* (traducció russa: Moscou 1912). Malgrat l'error de l'autor en la qüestió de la teoria del diner i de certa tendència a conciliar el marxisme amb l'oportunisme, l'obra mencionada constitueix una anàlisi teòrica extremadament valuosa de la "fase moderna de desenvolupament del capitalisme" (així està concebut el subtítol de l'obra de Hilferding). En el fons, el que s'ha dit sobre l'imperialisme durant aquests darrers anys (sobretot en el nombre immens d'articles sobre aquest tema publicats en periòdics i revistes, així com en les resolucions preses, per exemple, en els Congressos de Chemnitz i de Basilea, que es celebrà a la tardor de 1912) a penes si sortia del cercle d'idees exposades o, per a dir-ho millor, resumides en els dos treballs mencionats...

En les pàgines que segueixen ens proposem d'exposar succintament, en la forma més popular possible, el llaç i la correlació entre les particularitats econòmiques fonamentals de l'imperialisme. No ens detindrem, tant com s'ho mereix, en l'aspecte no econòmic de la qüestió. Les indicacions bibliogràfiques i altres notes que no a tots els lectors poden interessar, les donem al final del fullet.

I. LA CONCENTRACIÓ DE LA PRODUCCIÓ I ELS MONOPOLIS

L'increment enorme de la indústria i el procés notablement ràpid de concentració de la producció en empreses cada vegada més grans constitueixen una de les particularitats més característiques del capitalisme. Les estadístiques industrials modernes subministren les dades més completes i exactes sobre aquest procés.

A Alemanya, per exemple, de cada mil empreses industrials, en 1882, tres eren empreses grans, és a dir, que comptaven amb més de 50 obrers assalariats; en 1895, sis, i en 1907, nou. De cada cent obrers els corresponien, respectivament, 22, 30 i 37. Però la concentració de la producció és molt més intensa que la dels obrers, perquè el treball en les grans empreses és molt més productiu, com ho indiquen les dades relatives a les màquines de vapor i als motors elèctrics. Si prenem el que a Alemanya s'anomena indústria en el sentit ampli d'aquesta paraula, és a dir, incloent-hi el comerç, les vies de comunicació, etc., obtindrem el quadre següent: grans empreses, 30.588 sobre un total de 3.265.623, és a dir, el 0,9%. En elles estan empleats 5,7 milions d'obers sobre un total de 14,4 milions, és a dir, el 39,4%; cavalls de força de vapor, 6,6 milions sobre 8,8, és a dir, el 75,3%; de força elèctrica 1,2 milions de quilovats sobre 1,5 milions, és a dir el 77,2%.

Menys d'una centèsima part de les empreses tenen més de 3/4 de la quantitat total de la força de vapor i elèctrica! Als 2,97 milions de petites empreses (fins a 5 obrers assalariats) que constitueixen el 91% de totes les empreses, correspon únicament el 7% de la força elèctrica i de vapor! Les desenes de milers de grans empreses ho són tot; els milions de petites empreses no són res.

En 1907, hi havia a Alemanya 586 establiments que comptaven amb mil obrers i més. A aqueixos establiments els en corresponia quasi la *dècima* part (1,38 milions) del nombre total d'obers i *quasi el terç* (32%) del total de la força elèctrica i de vapor¹. El capital monetari i els bancs, com veurem, fan encara més indiscutible aquest predomini d'un grapat de grans empreses, i diem indiscutible en el sentit més literal de la paraula, és a dir, que milions de petits, mitjans i inclús una part dels grans "patrons" es troben de fet completament sotmesos a uns pocs centenars de financers milionaris.

En un altre país avançat del capitalisme contemporani, en els Estats Units, l'increment de la concentració de la producció és encara més intens. En aquest país, l'estadística considera a banda a la indústria en l'accepció estreta de la paraula i agrupa els establiments d'acord amb el valor de la producció anual. En 1904, hi havien 1.900 grans empreses (sobre 216.180, és a dir, el 0,9%), amb una producció d'1 milió de dòlars i més; en elles, el nombre d'obers era de 1,4 milions (sobre 5,5 milions, és a dir el 25,6%), i la producció, de 5.600 milions (sobre 14.800 milions, és a dir, el 38%). Cinc anys després, en 1909, les xifres corresponents eren les següents: 3.060 empreses (sobre 268.491, és a dir, l'1,1%) amb dos milions d'obers (sobre 6,6 milions, és a dir el 30,5%) i 9.000 milions de producció anual (sobre 20.700 milions, o siga el 43,8%)².

Quasi la meitat de la producció global de totes les empreses del país en les mans de la *centèsima* part del nombre total d'empreses! I aqueixes tres mil empreses gegantines abracen 258 branques industrials. D'ací es dedueix clarament que la concentració, en arribar en un grau determinat del seu desenvolupament, per si mateixa condueix, pot dir-se, de ple al monopoli, ja que a unes quantes desenes d'empreses gegantines els resulta fàcil posar-se d'acord entre si, i, d'altra banda, la competència, que es fa cada vegada més difícil, i la tendència al monopoli, neixen precisament de les grans proporcions de les empreses. Aquesta transformació de la competència en monopoli constitueix de per si u dels fenòmens més importants (per no dir el més important) de l'economia del capitalisme modern, i és necessari que ens detinguem a estudiar-lo amb major detall Però abans hem d'eliminar un equívoc possible.

¹ Xifres d'*Annalen des deutschen Reichs*, 1911, Zahn.

² *Statistical Abstracts of the United States*, 1912, pàgina 202.

L'estadística nord-americana diu: 3.000 empreses gegantines en 250 branques industrials. Al parèixer, corresponen 12 grans empreses a cada branca de la producció.

Però no és així. No en cada branca de la indústria hi ha grans empreses; per una altra banda, una particularitat extremadament important del capitalisme arribat al seu més alt grau de desenvolupament és l'anomenada *combinació*, és a dir la reunió, en una sola empresa, de distintes branques de la indústria que representen en si o bé fases successives de l'elaboració d'una matèria primera (per exemple, la fosa del mineral de ferro, la transformació del ferro en acer i, en certs casos, l'elaboració de tal o tal altre producte d'acer), o bé distintes branques que fan unes amb relació a les altres un paper auxiliar (per exemple, la utilització dels residus o dels productes accessoris, producció d'articles d'embalatge, etc.).

“La combinació [diu Hilferding] nivella les diferències de conjuntura i garanteix, per tant, a l'empresa combinada una norma de benefici més estable. En segon lloc, la combinació determina l'eliminació del comerç. En tercer lloc, fa possible el perfeccionament tècnic i, per consegüent, l'obtenció de guanys suplementaris en comparació amb les empreses 'pures' (és a dir, no combinades). En quart lloc, consolida la posició de l'empresa combinada en comparació amb la 'pura', la reforça en la lluita de competència durant les forts depressions (estancament dels negocis, crisi), quan la disminució del preu de la matèria primera va a la saga respecte a la disminució dels preus dels articles manufacturats”³.

L'economista burgès alemany Heymann, que ha consagrat una obra especial a les empreses “mixtes” o combinades en la indústria siderúrgica alemanya, diu: “Les empreses pures pereixen, xafades pel preu elevat dels materials i el baix preu dels articles manufacturats”. Resulta el següent:

“D'una banda, han quedat grans companyies hulleres, amb una extracció de carbó que es xifra en diversos milions de tones, sòlidament organitzades en el seu sindicat huller; després, estretament lligades a elles, les grans fonerries d'acer amb el seu sindicat. Aquestes empreses gegantines, amb una producció d'acer de 400.000 tones per any, amb una extracció immensa de mineral de ferro i d'hulla, amb la producció d'articles d'acer, amb 10.000 obrers allotjats en els quarters de les colònies obreres, que compten a vegades amb ferrocarrils i ports propis, són els representants típics de la indústria siderúrgica alemanya. I la concentració continua avançant sense parar. Les empreses van guanyant en importància cada dia; cada vegada és major el nombre d'establiments d'una o diverses branques de la indústria que s'agrupen en empreses gegantines, recolzades i dirigides per la meitat d'una dotzena de grans bancs berlinesos. Pel que fa a la indústria minera alemanya, ha estat demostrada amb exactitud la doctrina de Karl Marx sobre la concentració; és veritat que açò es refereix a un país en què la indústria està defensada per drets aranzelaris proteccionistes i per les tarifes de transport. La indústria minera d'Alemanya està madura per a l'expropiació”⁴.

Tal és la conclusió a què es veié obligat a arribar un economista burgès, consciencios per excepció. Cal observar que considera Alemanya com un cas especial a conseqüència de la protecció de la seua indústria per elevades tarifes aranzelàries. Però aquesta circumstància no ha pogut més que accelerar la concentració i la constitució d'associacions monopolistes patronals, càrtels, sindicats, etc. És extraordinàriament important fer notar que, en el país del lliurecanvisme, a Anglaterra, la concentració condueix també al monopoli, encara que un poc més tard i potser en una altra forma. Heus ací el que escriu el professor Hermann Levy, en *Monopolis, càrtels i trusts*, estudi especial fet a base de les dades del desenvolupament econòmic de la Gran Bretanya:

“En la Gran Bretanya, precisament les grans proporcions de les empreses i el seu alt nivell tècnic són les que porten aparellada la tendència al monopoli. D'una banda, la concentració ha determinat l'ocupació d'enormes sumes de capital en les empreses; per això, les noves empreses es troben davant de exigències cada vegada més elevades en allò que concerneix la quantia del capital necessari, i aquesta circumstància dificulta la seua aparició. Però d'altra banda (i aquest punt el considerem com el més important), cada nova empresa que vol mantindre's al nivell de les empreses gegantines, creades per la concentració, representa un augment tan enorme de l'oferta de mercaderies, que la seua venda lucrativa és possible només a condició d'un augment extraordinari de la demanda, perquè, en cas contrari, aqueixa abundància de productes rebaixa el seu preu a un nivell desavantatjós per a la nova fàbrica i per a les associacions monopolistes”. A Anglaterra, les associacions monopolistes de patrons, càrtels i trusts, sorgeixen en la major part dels casos (a diferència dels altres països, en què els

³ *El capital financier*, edició en rus, pàgines 286-287.

⁴ Hans Gideon Heymann, *Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe*, 1904, 256 i 278-279.

aranzels proteccionistes faciliten la cartelització) únicament quan el nombre de les principals empreses competidores es redueix a “un parell de dotzenes”... “La influència de la concentració en el naixement dels monopolis en la gran indústria apareix en aquest cas amb una claredat cristal·lina”⁵.

Fa mig segle, quan Marx va escriure *El Capital*, la lliure concurrència era considerada per la major part dels economistes com una “lleï natural”. La ciència oficial va intentar aniquilar per la conspiració del silenci l'obra de Marx, el qual havia demostrat, per mitjà de l'anàlisi teòrica i històrica del capitalisme, que la lliure concurrència engendra la concentració de la producció, i que aqueixa concentració, en un cert grau del seu desenvolupament, condueix al monopoli. Ara el monopoli és un fet. Els economistes escriuen muntanyes de llibres en què descriuen manifestacions aïllades del monopoli i segueixen declarant a cor que “el marxisme ha estat refutat”. Però els fets són testarruts (com diu un refrany anglès) i, de grau o per força, cal tindre'ls en compte. Els fets demostren que les diferències entre els diversos països capitalistes, per exemple, en allò que es refereix al proteccionisme o al lliure canvi, condicionen únicament diferències no essencials en la forma dels monopolis o en el moment de la seua aparició, però que l'engendrament del monopoli per la concentració de la producció és una lleï general i fonamental de la fase actual de desenvolupament del capitalisme.

Pel que a Europa es refereix, es pot fixar amb prou exactitud el moment en què es va produir la substitució definitiva del vell capitalisme pel nou: va ser precisament a principis del segle XX. En un dels treballs de recopilació més recents sobre la història de la “formació dels monopolis”, llegim:

“Es poden citar alguns exemples de monopolis capitalistes de l'època anterior a 1860; es poden descobrir en ells els gèrmens de les formes que són tan corrents en l'actualitat; però açò constitueix indiscutiblement l'època prehistòrica dels càrtels. El vertader començament dels monopolis contemporanis el trobem no abans de la dècada de 1860. El primer gran període de desenvolupament del monopoli comença amb la depressió internacional de la indústria en la dècada del 70, i es prolonga fins a principis de l'última dècada del segle”. “Si s'examina la qüestió pel que fa a Europa, la lliure concurrència aconsegueix el punt culminant de desenvolupament en els anys 1860-1880. En aquell moment, Anglaterra acabava l'edificació del seu organització capitalista de vell estil. A Alemanya, aqueixa organització entaulava una lluita decidida contra la indústria artesana i domèstica, i començava a crear les seues formes d'existència”.

“Comença una transformació profunda amb el crac de 1873, o més exactament, amb la depressió que el va seguir i que (amb una pausa a penes perceptible, a principis de la dècada del 80, i amb un auge extraordinàriament vigorós, però breu, cap a 1889) omple vint-i-dos anys de la història econòmica europea”. “Durant el curt període d'auge de 1889-1890, s'utilitzaren a gran escala els càrtels per tal d'aprofitar la conjuntura. Una política irreflexiva elevava els preus encara amb major rapidesa i àdhuc en majors proporcions del que hagués succeït sense els càrtels, i gairebé tots aqueixos càrtels periren sense glòria “soterrats en la fossa del crac”. Van transcórrer altres cinc anys de mals negocis i preus baixos, però en la indústria regnava ja un estat d'esperit distint de l'anterior: la depressió no era considerada ja com una cosa natural, sinó, senzillament, com una pausa abans d'una nova conjuntura favorable”.

“I el moviment dels càrtels entrà en la seua segona època. En comptes de ser un fenomen passatger, els càrtels esdevenen una de les bases de tota la vida econòmica, conquisten una esfera industrial rere una altra, i, en primer lloc, la de la transformació de matèries primeres. A principis de la dècada del 90, els càrtels ja assoliren, en l'organització del sindicat del còc, el que va servir de model al sindicat huller, una tècnica tal en la matèria que, en essència, no ha estat sobrepasada. El gran auge de fins del segle XIX i la crisi de 1900 a 1903 es desenrotllen ja enterament per primera vegada (almenys pel que fa a les indústries minera i siderúrgica) davall el signe dels càrtels. I si llavors açò semblava encara quelcom nou, ara és una veritat evident per a tothom que grans sectors de la vida econòmica són, per regla general, sostrets a la lliure competència”⁶.

Així, doncs, el resum de la història dels monopolis és el següent: 1) 1860-1880, punt culminant de desenvolupament de la lliure competència. Els monopolis no constitueixen més que gèrmens a penes perceptibles. 2) Després de la crisi de 1873, llarg període de

⁵ Hermann Levy, *Monopole, Kartelle und Trusts*, Jena, 1909, pàgines 286, 290, 298.

⁶ Th. Vogelstein, *Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen*, en *Grundriss der Sozialökonomik*, VI Abt., Tüb., 1914. Veja hom també l'obra del mateix autor *Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika*, Bd. I, Leipzig, 1910.

desenvolupament dels càrtels, però aquests constitueixen encara una excepció, no són encara sòlids, inclús representen un fenomen passatger. 3) Auge de fins del segle XIX i crisi de 1900-1903; els càrtels esdevenen una de les bases de tota la vida econòmica. El capitalisme s'ha transformat en imperialisme.

Els càrtels es posen d'acord entre si respecte a les condicions de venda, als terminis de pagament, etc. Es reparteixen els mercats de venda. Fixen la quantitat de productes a fabricar. Estableixen els preus. Distribueixen els guanys entre les distintes empreses, etc.

El nombre de càrtels era a Alemanya aproximadament de 250 en 1896, i de 385, en 1905, abraçant prop de 12.000 establiments⁷. Però tothom reconeix que aquestes xifres són inferiors a la realitat. De les dades de l'estadística de la indústria alemanya de 1907 que hem citat més amunt se dedueix que fins i tot aqueixos 12.000 grans establiments concentren segurament més de la meitat de tota la força motriu de vapor i elèctrica. En els Estats Units, el nombre de trusts era, en 1900, de 185; en 1907, de 250. L'estadística nord-americana divideix totes les empreses industrials en empreses pertanyents a persones aïllades, a firmes i a corporacions. A les últimes pertanyien, en 1904, el 23,6%; en 1909, el 25,9%, és a dir, més de la quarta part del total de les empreses. En aqueixos establiments estaven ocupats, en 1904, el 70,6% d'obrers; en 1909, el 75,6%, les tres quartes parts del nombre total. La quantia de la producció era, respectivament, de 10.900 i de 16.300 milions de dòlars, és a dir el 73,7% i el 79% de la suma total.

En les mans dels càrtels i trusts es troben sovint les set o les vuit dècimes parts de tota la producció d'una branca industrial determinada; el sindicat huller del Rin i Westfalia, en el moment de la seua constitució, en 1893, concentrava el 86,7% de tota la producció del carbó en aquella conca, i en 1910, el 95,4%⁸. El monopoli constituït d'aquesta forma proporciona beneficis gegantins i condueix a la creació d'unitats tècniques de producció de proporcions immenses. El famós trust del petroli dels Estats Units (*Estàndard Oil Company*) va ser fundat en 1900. "El seu capital era de 150 milions de dòlars. Van ser emeses accions ordinàries per valor de 100 milions de dòlars i accions privilegiades per valor de 106 milions de dòlars. Aquestes últimes perceberen els següents dividendes: en el període 1900-1907: 48%, 48%, 45%, 44%, 36%, 40%, 40%, 40% és a dir, en total, 367 milions de dòlars. Des de 1882 a 1907, van obtindre's 889 milions de dòlars de benefici net dels que 606 milions foren distribuïts en dividendes, i la resta va passar al capital de reserva"⁹. "En totes les empreses del trust de l'acer (*United States Steel Corporation*) estaven ocupats, en 1907, no menys de 210.180 obrers i empleats. L'empresa més important de la indústria minera alemanya, la Societat Minera de Gelsenkirchen (*Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft*) donava feina, en 1908, a 46.048 obrers i empleats"¹⁰. Ja en 1902, el trust de l'acer produïa 9 milions de tones d'acer¹¹. La seua producció constituïa, en 1901, el 66,3% i, en 1908, el 56,1 % de tota la producció d'acer dels Estats Units¹². Les seues extraccions de mineral de ferro, el 43,9% i el 46,3%, respectivament.

L'informe d'una comissió governamental nord-americana sobre els trusts diu: "La superioritat dels trusts sobre els seus competidors es basa en les grans proporcions de les seues empreses i en la seua excel·lent instal·lació tècnica. El trust del tabac, des del moment mateix de la seua fundació, va consagrar tots els seus esforços a substituir en totes parts en vasta escala el treball manual per el treball mecànic. Amb aquest objecte, va adquirir totes les patents que tenien una relació qualsevol amb l'elaboració del tabac i va emprar per a açò sumes enormes. Moltes patents resultaven al principi inservibles i van haver de ser modificades pels enginyers que es trobaven al servei del trust. A fins de 1906 van ser constituïdes dues societats filials amb l'únic objecte d'adquirir patents. Amb aquest mateix objecte, el trust creà fonerries, fàbriques de construcció de maquinària i tallers de reparació propis. Un d'aqueixos establiments, en Brooklyn, dóna ocupació, generalment, a 300 obrers; en ell s'experimenten i es perfeccionen els invents relacionats amb la producció de cigarrets, cigarros petits, tabac

⁷ Dr. Riesser, *Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhange mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland*, 4ª edició, 1912, pàgina 149. R. Liefmann, *Kartelle und Trusts und die Weiterbildung der Volkswirtschaftlichen Organisation*, 2ª edició 1910, pàgina 25.

⁸ Dr. Fritz Kestner, *Der Organisationswag. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Aussenseitern*, Berlin, 1912, pàgina 11.

⁹ B. Liefmann, *Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften, Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen*, 1ª edició, Jena, 1909, pàgina 212.

¹⁰ *Ibid.*, pàgina 218.

¹¹ Dr. S. Tschierschky, *Kartell und Trust*, Gött, 1903, pàgina 13.

¹² Th. Volgelstein, *organisationsformen*, pàgina 275.

rapè, paper d'estany per a l'embalatge, caixes, etc.”¹³. “Hi ha altres trusts que tenen també al seu servei als anomenats *developping engineers* (enginyers per al desenvolupament de la tècnica), la missió dels quals consisteix a inventar nous procediments de producció i a comprovar els perfeccionaments tècnics. El trust de l'acer abona als seus enginyers i obrers premis importants pels invents susceptibles d'eleva la tècnica o reduir les despeses”¹⁴.

Igual està organitzat tot allò que es refereix als perfeccionaments tècnics en la gran indústria alemanya, com és ara, en la indústria química, la qual s'ha desenvolupat en proporcions gegantines durant aquestes últimes dècades. El procés de concentració de la producció creà ja en 1908 en aqueixa indústria dos “grups” principals, que, a la seua manera, evolucionaven cap al monopoli. Al principi, aqueixos grups constituïen “aliances dobles” de dos parells de grans fàbriques amb un capital de 20 a 21 milions de marcs cadascuna; per una banda, l'antiga fàbrica de Meister, en Höchst, i la de Cassella, a Frankfurt del Main; per l'altra banda, la fàbrica d'anilina i sosa en Ludwigshafen i l'antiga fàbrica de Bayer, en Elberfeld. Un dels grups en 1905 i l'altre en 1908 es posaren d'acord, cada un per el seu compte, amb una altra gran fàbrica, a conseqüència de què resultaren dues “aliances triples” amb un capital de 40 a 50 milions de marcs cadascuna, i entre les quals s'inicià ja una “aproximació”, s'estipularen “acords” sobre els preus, etc.¹⁵.

La competència es converteix en monopoli. D'ací resulta un gegantí progrés de la socialització de la producció. S'efectua també, en particular, la socialització del procés d'invents i perfeccionaments tècnics.

Açò no té ja res a veure amb l'antiga lliure competència entre patrons dispersos, que no es coneixien entre si i que produïen per a un mercat ignorat. La concentració ha arribat fins a tal punt, que es pot fer un càlcul aproximat de totes les fonts de matèries primeres (per exemple, jaciments de minerals de ferro) en un país, i àdhuc, com veurem, en diversos països, en tot el món. No sols es realitza aquest càlcul, sinó que associacions monopolistes gegantines s'apoderen d'aqueixes fonts. S'efectua el càlcul aproximat del mercat, el qual, segons l'acord estipulat, les associacions mencionades es “reparteixen” entre si. Es monopolitza la mà d'obra qualificada, es prenen els millors enginyers, i les vies i els mitjans de comunicació (les línies fèrries a Amèrica, les companyies navilieres a Europa i Amèrica) van a parar a les mans dels monopolis citats. El capitalisme, en la seua fase imperialista condueix de ple a la socialització de la producció en els seus més variats aspectes; arrossega, per dir-ho així, malgrat la seua voluntat i consciència, als capitalistes a un cert nou règim social, de transició entre la plena llibertat de competència i la socialització completa.

La producció passa a ser social, però l'apropiació continua sent privada. Els mitjans socials de producció continuen sent propietat privada d'un nombre reduït d'individus. El marc general de la lliure competència formalment reconeguda persisteix, i el jou d'un grup poc nombrós de monopolistes sobre la resta de la població es fa cent vegades més dur, més sensible, més insuportable.

L'economista alemany Kestner ha consagrat una obra especial a la “lluita entre els càrtels i els *outsiders*”, és a dir, empresaris que no formaven part dels càrtels. L'autor l'ha titulat *L'organització forçosa*, quan haguera degut parlar, naturalment, per a no embellir el capitalisme, de la subordinació forçosa a les associacions monopolistes. És instructiu fer una simple ullada encara que no siga més que a l'enumeració dels mitjans a què acudeixen aqueixes associacions en la lluita moderna, actual, civilitzada per l'“organització”: 1) privació de les matèries primeres (... “un dels procediments més importants per tal d'obligar a entrar en el càrtel”); 2) privació de mà d'obra mercès a “aliances” (açò és, mitjançant acords entre els capitalistes i els sindicats obrers perquè aquests últims accepten treball només en les empreses cartelitzades); 3) privació de mitjans de transport; 4) privació de mercats; 5) acord amb els compradors per a sostindre relacions comercials únicament amb els càrtels; 6) disminució sistemàtica dels preus (a fi d'arruïnar els “*outsiders*”, és a dir, les empreses que no es sotmeten als monopolistes, es gasten milions per a vendre, durant un temps determinat, a preus inferiors al cost: en la indústria de la benzina s'ha donat el cas d'abaixar el preu de 40 a 22 marcs, és a dir, quasi a la meitat!); 7) privació de crèdit; 8) declaració del boicot.

¹³ *Report of the Commissioner of Corporations on the Tobacco Industry*, Washington, 1909, pàgina 266. Pres del llibre del Dr. Paul Tafel, *Die nordeamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik*, Stuttgart, 1913, pàgina 48.

¹⁴ *Ibid.*, pàgines 48-49.

¹⁵ Riesser, obra citada, pàgines 547 i següents de la 3ª edició. El periòdic reten compte (juny 1916) de la constitució d'un nou trust gegantí de la indústria química d'Alemanya.

Ens trobem en presència, no ja d'una lluita de competència entre grans i petites empreses, entre establiments tècnicament endarrerits i establiments de tècnica avançada. Ens trobem davant de l'estrangulació, pels monopolistes, de tots aquells que no es sotmeten al monopoli, al seu jou, a la seua arbitrarietat. Heus ací com es reflecteix aquest procés en la consciència d'un economista burgès.

"Inclús en el terreny de l'activitat econòmica pura (escriu Kestner), es produeix cert desplaçament de l'activitat comercial, en el sentit tradicional de la paraula, vers una activitat organitzadora especulativa. Assoleix els majors èxits, no el comerciant que, basant-se en la seua experiència tècnica i comercial, sap determinar millor les necessitats del comprador, trobar i, per dir-ho així, "descobrir" la demanda que es troba en estat latent, sinó el geni [?!] especulador que per anticipat sap tindre en compte o intuir el desenvolupament en el terreny de l'organització, la possibilitat de determinats llaços entre les diferents empreses i els bancs..."

Traduït al llenguatge comú, açò significa: el desenvolupament del capitalisme ha arribat a un punt tal, que, encara que la producció de mercaderies segueix "regnant" com abans i sent considerada com la base de tota l'economia, en realitat es troba ja crebantada, i els guanys principals van a parar als "genis" de les maquinacions financeres. En la base d'aquestes maquinacions i d'aquestes martingales es troba la socialització de la producció; però l'immens progrés assolit per la humanitat, que ha arribat a aqueixa socialització, beneficia... als especuladors. Més endavant veurem com, "basant-se en açò", la crítica petitburguesa i reaccionària de l'imperialisme capitalista somia de tornar *enrere*, a la concurrència "lliure", "pacífica", "honrada".

"L'elevació persistent dels preus, com resultat de la constitució dels càrtels (diu Kestner), fins ara s'ha observat només pel que fa als principals mitjans de producció, sobretot a l'hulla, el ferro, la potassa, i, per contra, no s'ha observat mai pel que fa als articles manufacturats. Com a conseqüència d'això, l'augment dels beneficis s'ha limitat igualment a la indústria dels mitjans de producció. Cal completar aquesta observació amb la que la indústria de transformació de les matèries primeres (i no de productes semimanufacturats) no sols obté, com resultat de la constitució de càrtels, avantatges en forma de guanys elevats, en perjudici de la indústria dedicada a la transformació ulterior dels productes semimanufacturats, sinó que ha passat a mantindre, respecte a aquesta última indústria, *relacions de dominació*, que no existien sota la lliure competència"¹⁶.

Les paraules subratllades per nosaltres mostren el fons de la qüestió, que de tan mala gana i només de tant en tant reconeixen els economistes burgesos i que s'entesten tant en no veure i passar per alt els defensors actuals de l'oportunisme, amb C. Kautsky al capdavant. Les relacions de dominació i de violència, violència que va lligada a aqueixa dominació: heus ací el que és típic en la "nova fase del desenvolupament del capitalisme", heus ací que s'havia de derivar, inevitablement, i s'hi ha derivat, de la constitució dels monopolis econòmics totpoderosos.

Citarem un altre exemple de les intrigues dels càrtels. Allí on és possible apoderar-se de totes o de les més importants fonts de matèries primeres, l'aparició de càrtels i la constitució de monopolis és particularment fàcil. Però seria un error pensar que els monopolis no sorgeixen també en altres branques de la producció en què la conquesta de totes les fonts de matèries primeres és impossible. En la indústria del ciment, la matèria primera existeix a tot arreu. No obstant, també aquesta indústria està extremadament cartelitzada a Alemanya. Les fàbriques s'han agrupat en sindicats regionals: el d'Alemanya del Sud, el renanowestfalià, etc. Els preus establerts són preus de monopoli: de 230 a 280 marcs per vagó, quan el valor de cost és de 180 marcs! Les empreses donen dividends del 12 al 16%; a més, no cal oblidar que els "genis" de l'especulació contemporània saben canalitzar cap a les seues butxaques grans sumes de guanys, a banda dels que es reparteixen en concepte de dividend. Per a eliminar la competència en una indústria tan lucrativa, els monopolistes es valen inclús d'estratagemes diverses: fan circular rumors falsos sobre la mala situació de la indústria; publiquen en els periòdics anuncis anònims: "Capitalistes! No col·loqueu els vostres capitals en la indústria del ciment!"; per últim, compren empreses "outsiders" (és a dir, que no formen part dels sindicats), abonant 60, 80, 150 mil marcs d'"indemnització". El monopoli s'obri camí en totes parts, valent-se de tots els mitjans, començant pel pagament d'una "modesta" indemnització¹⁷ i acabant pel "procediment" americà de l'ocupació de la dinamita contra el competidor.

¹⁶ Kestner, obra citada, pàgina 254.

¹⁷ L. Eschwege, *Zement in Die Bank*, 1909, 1, pàgines 115 i següents.

La supressió de les crisis pels càrtels és una falla dels economistes burgesos, els quals el que fan és embellir el capitalisme a tota costa. Al revés, el monopoli que es crea en diverses branques de la indústria augmenta i agreuja el caos propi de *tota* de la producció capitalista en el seu conjunt. La desproporció entre el desenvolupament de l'agricultura i el de la indústria, desproporció que és característica del capitalisme en general, s'accentua encara més. La situació privilegiada en què es troba la indústria més cartelitzada, l'anomenada indústria pesada, particularment el ferro i l'hulla, determina en les altres branques de la indústria "la mancança major encara de coordinació sistemàtica", com ho reconeix Jeidels, autor d'un dels millors treballs sobre "les relacions entre els grans bancs alemanys i la indústria"¹⁸.

"Com més desenvolupada està l'economia nacional (escriu Liefmann, defensor acèrrim del capitalisme) més el lliura a empreses arriscades o, en l'estranger, a empreses que exigeixen llarg temps per al seu desenvolupament o, finalment, a les que només tenen una importància local"¹⁹. L'augment del risc és conseqüència, al cap i a la fi, de l'augment gegantí de capital, el qual, per dir-ho així, desborda el got i s'aboca cap a l'estranger, etc. I junt amb açò els progressos extremadament ràpids de la tècnica porten aparellats amb si cada vegada més elements de desproporció entre les distintes parts de l'economia nacional, de caos, de crisi. "Probablement (es veu obligat a reconèixer el mateix Liefmann) la humanitat assistirà en un futur pròxim a noves i grans revolucions en el terreny de la tècnica, que faran sentir els seus efectes també sobre l'organització de l'economia nacional"... l'electricitat, la navegació aèria. "Habitualment, i per regla general, en aquests períodes de radicals transformacions econòmiques es desenrotlla una forta especulació..."²⁰

I les crisis (les crisis de tota classe, sobretot les crisis econòmiques, però no sols aquests) augmenten al seu torn en proporcions enormes la tendència a la concentració i al monopoli. Heus ací unes reflexions extraordinàriament instructives de Jeidels sobre la significació de la crisi de 1900, la qual, com sabem, exercí el paper de punt crucial en la història dels monopolis moderns:

"La crisi de 1900 es produí en un moment en què, al costat de gegantines empreses en les branques principals de la indústria, existien encara molts establiments amb una organització antiquada, segons el criteri actual, establiments 'purs' [açò és, no combinats], que s'havien elevat sobre les onades de l'auge industrial. La baixada dels preus, la disminució de la demanda, van portar a aqueixes empreses 'pures' a una situació calamitosa que o no van conèixer de cap manera les gegantines empreses combinades o que només van conèixer durant un breu període. Com conseqüència d'açò, la crisi de 1900 va determinar la concentració de la indústria en proporcions incomparablement majors que la crisi de 1873, la qual va efectuar també una determinada selecció de les millors empreses, però, donat el nivell tècnic de llavors, aquesta selecció no va poder crear un monopoli de les empreses que havien aconseguit eixir victorioses de la crisi. Precisament d'aqueix monopoli persistent, i, a més, en un alt grau, gaudeixen les empreses gegantines de la indústria siderúrgica i elèctrica actuals, mercès al seu equip tècnic, força complex, a la seua extensa organització, a la potència del seu capital, i, després i en menor grau, també les empreses de construcció de màquines, determinades branques de la indústria metal·lúrgica, les vies de comunicació, etc."²¹.

El monopoli és l'última paraula de la "fase més recent del desenvolupament del capitalisme". Però el nostre concepte de la força efectiva i de la significació dels monopolis contemporanis seria en extrem insuficient, incomplet, reduït, si no prenguérem en consideració el paper dels bancs

¹⁸ Jeidels, *Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industri mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie*, Leipzig, 1905, pàgina 271.

¹⁹ Liefmann, *Beteiligungs*, etc. *Ges.*, pàgina 434.

²⁰ *Ibid*, pàgines 465-466.

²¹ Jeidels, obra citada, pàgina 108.

I. ELS BANCS I EL SEU NOU PAPER

L'operació fonamental i primordial dels bancs consisteix a servir d'intermediaris per als pagaments. En relació amb això, els bancs converteixen el capital monetari inactiu en actiu, açò és, que rendeix benefici; reuneixen tota classe d'ingressos metàl·lics i els posen a disposició de la classe dels capitalistes.

A mesura que van desenrotllant-se els bancs i que va accentuant-se la seua concentració en un nombre reduït d'establiments, de modestos intermediaris que eren abans, es converteixen en monopolistes omnipotents que disposen de quasi tot el capital monetari de tots els capitalistes i petits patrons, així com de la major part dels mitjans de producció i de les fonts de matèries primeres d'un o de diversos països. Aquesta transformació dels nombrosos i modestos intermediaris en un grupat de monopolistes constitueix un dels processos fonamentals de la transformació del capitalisme en imperialisme capitalista, i per açò hem de detindre'ns, en primer terme, en la concentració dels bancs.

L'any econòmic de 1907 a 1908, els dipòsits de tots els bancs anònims d'Alemanya que posseïen un capital de més d'un milió de marcs eren de 7.000 milions de marcs; l'any econòmic de 1912 a 1913, de 9.800 milions; un augment d'un 40% en cinc anys. A més, d'aqueixos 2.800 milions d'augment, 2.750 milions corresponien a 57 bancs amb un capital de més de 10 milions de marcs. La distribució dels dipòsits entre els bancs grans i petits era la següent²²:

TANT PER CENT DE TOTS ELS DIPÒSITS

Exercicis	En els 9 grans Bancs berlinesos	En els 48 bancs restants amb un capital de més de 10 milions de marcs	En els 115 bancs amb un capital d'1 a 10 milions	En els bancs petits (amb menys d'1 milió)
1907/8	47	32,5	16,5	4
1912/13	49	36	12	3

Els petits bancs van sent eliminats pels grans, dels quals nou concentren quasi la meitat de tots els dipòsits. Però ací no es té encara molt en compte, per exemple, la transformació d'una sèrie de petits bancs en agències efectives dels grans, etc., de tot això tractarem més endavant.

A finals de 1913, Schulze-Gaevernitz fixava els dipòsits dels nou grans bancs berlinesos en 5.100 milions de marcs sobre un total de prop de 10.000 milions. Prenent en consideració no sols els dipòsits, sinó tot el capital bancari, aqueix mateix autor escrivia: "A finals de 1909, els nou grans bancs berlinesos, *junt amb els bancs adherits a ells*, administraven 11.300 milions de marcs, açò és, prop del 83% de la suma del capital bancari alemany. El 'banc Alemany (*Deutsche Bank*), que administra, junt amb els bancs adherits a ell, prop de 3.000 milions de marcs, representa, junt a l'administració prussiana de les línies fèrries de l'Estat, l'aglomeració de capital més considerable del Vell món, amb particularitat d'estar en alt grau descentralitzada"²³.

Hem subratllat la indicació relativa als bancs "adherits", perquè açò es refereix a una de les particularitats característiques més importants de la concentració capitalista moderna. Els grans establiments, particularment els bancs, no sols absorbeixen directament als petits, sinó que se'ls "incorporen", se'ls subordinen, els inclouen en "el seu" grup, en el seu consorci (segons el terme tècnic) mitjançant la "participació" en el seu capital, la compra o el canvi d'accions, el sistema de crèdit, etc., etc. El professor Liefmann ha consagrat un voluminós "treball" de mig miler de pàgines a la descripció de les "societats contemporànies"²⁴ de

²² Alfred Lansburgh, *Fünf Jahre d. Bankwesen, Die Bank*, 1913, número 8, pàgina 728.

²³ Schulze-Gaevernitz, *Die Deutsche Kreditbank*, en *Grundriss der Sozialökonomik*, Tüb. 1915, pàgines 12 i 137.

²⁴ R. Liefmann, *Beteiligungungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen*, 1ª edició, Jena, 1909, pàgina 212.

participació i finançament”, però, malauradament, agregant raonaments “teòrics” de qualitat més que inferior a un material brut, sovint mal digerit. El resultat a què condueix aquest sistema de “participació”, des del punt de vista de la concentració, es troba indicat millor que en cap altra part en l’obra del “financer” Riesser sobre els grans bancs alemanys. Però abans d’examinar les seues dades donarem un exemple concret del sistema de “participació”.

El “grup” del Banc Alemany és un dels més importants, per no dir el més important, dels grups de grans bancs. Per a adonar-se dels fils principals que lliguen entre si als bancs del grup mencionat, cal distingir la “participació” de primer, segon i tercer grau, o, la qual cosa és el mateix, la dependència (dels bancs més petits amb respecte al Banc Alemany) de primer, segon i tercer grau. Resulta el següent²⁵:

El Banc Alemany participa	Dependència de primer grau	Dependència de segon grau	Dependència de tercer grau
D’una manera permanent	En 17 bancs	Dels quals 9 participen en 34	Dels quals 4 participen en 7
Durant un temps indeterminat	En 5 bancs	–	–
De quan en quan	En 8 bancs	Dels quals 5 participen en 14	Dels quals 2 participen en 2
TOTAL	En 30 bancs	Dels quals 14 participen en 48	Del quals 6 participen en 9

Entre els vuit bancs de “dependència de primer grau” sotmesos al Banc Alemany “de tant en tant”, figuren tres bancs estrangers: un austríac (la “Societat Bancària”, de Viena - *Bankverein*-) i dos russos (el Banc Comercial Sibirià -*Sibirski Torgovi Bank*- i el Banc Rus per al Comerç Exterior -*Russki Bank dliá vneshnei torgovli*-) En total formen part del grup del Banc Alemany, directa o indirectament, parcial o totalment, 87 bancs, i el capital total, propi o aliè, de què disposa el grup es calcula en dos o tres mil milions de marcs.

És evident que un banc que es troba al capdavant d’un grup tal i que es posa d’acord amb la meitat d’una dotzena d’altres, quasi tan importants com ell, per a operacions financeres singularment grans i lucratives, semblants a com és ara els emprèstits d’Estat, ha superat ja el paper d’“intermediari” i s’ha convertit en l’aliança d’un grupat de monopolistes.

Les dades de Riesser que donem a continuació, en forma abreviada, mostren la rapidesa amb què a fins del segle XIX i principis del XX s’ha efectuat la concentració dels negocis bancaris a Alemanya:

SIS GRANS BANCS BERLINESOS TENEN

Anys	Sucursals en Alemanya	Caixes de dipòsits i oficines de canvi	Participació permanent en bancs anònims alemanys	Total d’establiments
1895	16	14	1	42
1900	21	40	8	80
1911	104	276	63	450

Aquestes dades ens permeten veure com s’estén l’espessa xarxa de canals que abracen tot el país, que centralitzen tots els capitals i ingressos monetaris, que converteixen els milers i milers d’explotacions disperses en una explotació capitalista única, nacional en un principi i mundial després. La “descentralització” de què en el passatge que hem reproduït més amunt, parlava Schulze-Gaevernitz en nom de l’economia política burgesa dels nostres dies, consisteix, en realitat, en la subordinació a un centre únic d’un nombre cada dia major d’unitats econòmiques que abans eren relativament “independents”, o, més exactament, que tenien un caràcter estrictament local. Es tracta, doncs, en efecte, d’una *centralització*, d’un reforçament del paper, de la importància i del poder dels gegants monopolistes.

En els països capitalistes més vells, aqueixa “xarxa bancària” és encara més espessa. A Anglaterra (compresa Irlanda), en 1910 el nombre de sucursals de tots els bancs era de

²⁵ Alfred Lansburgh, *Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen Die Bank*, 1910, 1, pàgina 500.

7.151. Quatre grans bancs comptaven amb més de 400 sucursals cadascun (de 447 a 689); els seguien altres quatre, amb més de 200, i 11 amb més de 100 cadascun.

A França, els tres bancs més importants: el *Crédit Lyonnais*, el *Comptoir National* i la *Société Générale* han desenrotllat les seues operacions i la xarxa dels seus sucursals del mode següent²⁶:

Anys	Nombre de sucursals i de caixes			Capitals (en milions de francs)	
	En província	En París	Total	Propis	aliens
1870	47	17	64	200	427
1890	192	66	258	265	1.245
1909	1.033	196	1.229	887	4.363

Per tal de caracteritzar les "relacions" d'un gran banc modern, Riesser subministra dades sobre el nombre de cartes enviades i rebudes per la Societat de Descompte (*Disconto-Gesellschaft*), un dels bancs més importants d'Alemanya i de tot el món (el seu capital ascendia, en 1914, a 300 milions de marcs):

Anys	Nombre de cartes rebudes	Nombre de cartes remeses
1852	6.135	6.292
1870	85.800	87.513
1900	533.102	626.043

En el gran banc parisenc *Crédit Lyonnais*, el nombre de comptes corrents, que en 1875 era de 28.535, va passar a 633.539, en 1912²⁷.

Aquestes simples xifres mostren, potser amb major evidència que llargs raonaments, com la concentració del capital i l'augment del gir dels bancs en transformen radicalment la importància. Els capitalistes dispersos vénen a formar un capitalista col·lectiu. Al portar una compte corrent per a diversos capitalistes, el banc, sembla, realitza una operació purament tècnica, únicament auxiliar. Però quan aquesta operació creix en proporcions gegantines, resulta que un grapat de monopolistes subordina les operacions comercials i industrials de tota la societat capitalista, obtenint la possibilitat (per mitjà de les seues relacions bancàries, dels comptes corrents i d'altres operacions financeres), primer, *d'assabentar-se amb exactitud* de l'estat dels negocis dels distints capitalistes, i, després, de *controlar-los*, d'exercir-ne influència mitjançant l'ampliació o la restricció del crèdit, facilitant-lo o dificultant-lo i, finalment, de *decidir-ne enterament* el destí, de determinar la seua rendibilitat, de privar-los de capital o de permetre'ls acréixer-lo ràpidament i en proporcions immenses, etc.

Venim d'al·ludir al capital de 300 milions de marcs de la Societat de Descompte de Berlín. Aquest augment del capital d'aqueixa societat va ser un dels episodis de la lluita per l'hegemonia entre els dos bancs berlinesos més importants: el Banc Alemany i la Societat de Descompte. En 1870, el primer, encara un novell, no comptava més que amb un capital de 15 milions, mentre que el del segon s'elevava a 30 milions. En 1908, el primer tenia un capital de 200 milions; el del segon era de 170 milions. En 1914, el primer elevà el seu capital a 250 milions; el segon, per mitjà de la fusió amb un altre banc importantíssim, l'Aliança Bancària de Schaffhausen, a 300 milions. I, naturalment, aquesta lluita per l'hegemonia es desenrotlla paral·lelament als "acords", cada vegada més freqüents i més sòlids, entre els dos bancs. Heus ací a quines conclusions fa arribar aquest desenvolupament dels bancs als especialistes en qüestions bancàries, que examinen els problemes econòmics des d'un punt de vista que no va més enllà, ni de bon tros, dels límits del reformisme burgès més moderat i puntual:

"Els altres bancs seguiran el mateix camí [deia la revista alemanya *Die Bank*, amb motiu de l'elevació del capital de la 'societat de Descompte a 300 milions], i els tres-cents individus que en el moment actual regeixen els destins econòmics d'Alemanya es veuran reduïts amb el temps a 50, 25 o menys. No cal esperar que el moviment modern de concentració quede circumscrit als bancs. Les estretes relacions entre diferents bancs condueixen així mateix, d'una manera natural, a l'apropament entre els sindicats d'industrials

²⁶ Eugen Kaufmann, *Das französische Bankwesen*, Tüb, 1911, pàgines 356.

²⁷ Jean Lescure, *L'épargne en France*, París, 1914, pàgina 52.

que es troben protegits per aquests bancs... Un bon dia ens despertarem, i davant dels nostres ulls sorpresos no hi haurà més que trusts, i ens trobarem en la necessitat de reemplaçar els monopolis privats pels monopolis d'Estat. I, no obstant, en realitat, nosaltres no tindrem res que retreure'ns, a no ser l'haver deixat que la marxa de les coses es desenrotllés lliurement, accelerada un poc per l'ús de les accions"²⁸.

Heus ací un exemple de la impotència del periodisme burgès, del qual la ciència burgesa es distingeix només per una menor franquesa i per la tendència a velar l'essència de les coses, a ocultar el bosc darrere dels arbres. "Sorprendre's" de les conseqüències de la concentració, fer "reprotxes" al govern de l'Alemanya capitalista o a la "societat" capitalista ("nosaltres"), témer l'"acceleració" de la concentració com a conseqüència de la introducció de les accions, de la mateixa manera que un especialista alemany en càrtels, Tschierschky, tem els trusts nord-americans i "prefereix" els càrtels alemanys, perquè, segons ell, no són tan susceptibles "d'accelerar d'un mode tan excessiu com els trusts el progrés tècnic i econòmic"²⁹. No és tot açò una prova d'impotència?

Però els fets no deixen de ser fets. A Alemanya no hi ha trusts, sinó "només" càrtels, però *dirigeixen* el país no més de 300 magnats del capital, i el seu nombre disminueix sense parar. Els bancs, en tot cas, en tots els països capitalistes, qualsevol que siga la diferència entre les legislacions bancàries, intensifiquen i acceleren enormement el procés de concentració del capital i de constitució de monopolis.

"Els bancs creen en escala social la forma, i sols la forma, de la comptabilitat general i de la distribució general dels mitjans de producció", escrivia Marx, fa mig segle, en *El Capital* (trad. russa, t. III, part II, p. 144). Les dades que hem reproduït referents a l'increment del capital bancari, a l'augment del nombre d'oficines de canvi i sucursals dels bancs més importants, dels seus comptes corrents, etc., ens mostren concretament aqueixa "comptabilitat general" de *tota* la classe dels capitalistes i àdhuc no sols dels capitalistes, perquè els bancs arpleguen, encara que no siga més que temporalment, tota classe d'ingressos monetaris dels petits propietaris, dels funcionaris, de la reduïda capa superior dels obrers, etc. La "distribució general dels mitjans de producció": heus ací què *brolla*, des del punt de vista formal, dels bancs moderns, dels que els més importants en nombre de 3 a 6 a França, i de 6 a 8 en Alemanya, disposen de mils i milers de milions. Però, pel seu *contingut*, aqueixa distribució dels mitjans de producció no és "general", ni de bon tros, sinó privada, açò és, conforme als interessos del gran capital, i, en primer lloc, del capital monopolista més gran, el qual obra en unes condicions en què la massa de la població passa gana; condicions en què tot el desenvolupament de l'agricultura s'endarrereix irremeiablement amb relació al de la indústria, una part de la qual, la "indústria pesada", percep un tribut de totes les altres branques industrials.

Pel que fa a la socialització de l'economia capitalista, comencen a competir amb els bancs les caixes d'estalvi i els establiments postals, els quals estan més "descentralitzats", és a dir, atrauen al cercle de la seua influència a un nombre major de localitats, a un nombre major de punts recòndits, a sectors més vastos de la població. Heus ací les dades recollides per la comissió nord-americana encarregada d'investigar el desenvolupament comparat dels dipòsits en els bancs i en les caixes d'estalvi³⁰:

DIPÒSITS (EN MILERS DE MILIONS DE MARCS)

Anys	Anglaterra		França		Alemanya		
	En els bancs	En les caixes d'estalvis	En els bancs	En les caixes d'estalvis	En els bancs	En les societats de crèdit	En les caixes d'estalvis
1880	8,4	1,6	?	0,9	0,5	0,4	2,6
1888	12,4	2,0	1,5	2,1	1,1	0,4	4,5
1908	23,2	4,2	3,7	4,2	7,1	2,2	13,9

Les caixes d'estalvi, que paguen el 4 i el 4 1/4% als dipositaris, es veuen obligades a buscar la manera de col·locar d'una forma "remunerativa" els seus capitals, llançar-se a operacions sobre les lletres de canvi, les hipoteques i altres. Les fronteres existents entre els

²⁸ Alfred Lansburgh, *Die Bank mit den 300 Millionen, Die Bank*, 1914, 1, pàgina 426.

²⁹ S. Tschierschky, obra citada, pàgina 128.

³⁰ Dades de la National Monetary Commission nord-americana, en *Die Bank*, 1910, 2, pàgina 1200.

bancs i les caixes d'estalvi "van desaparèixer cada vegada més". Les Cambres de Comerç de Bochum i d'Erfurt, per exemple, exigeixen que es "prohibisca" a les caixes d'estalvi realitzar operacions "purament" bancàries, com ara el descompte de lletres; exigeixen la limitació de l'activitat "bancària" dels establiments postals³¹. Els magnats bancaris temen veure's aconseguits pel monopoli de l'Estat quan menys l'esperen. Però, naturalment, aqueix temor no va més enllà dels límits de la competència entre dos caps de despatx d'una mateixa cancelleria, perquè d'una banda, són de fet, i al cap i a la fi, *aqueixos mateixos magnats del capital bancari* els que disposen dels milers de milions que constitueixen el capital de les caixes d'estalvi, i, d'una altra banda, el monopoli de l'Estat en la societat capitalista no és més que un mitjà d'elevant i assegurar els ingressos dels milionaris que estan a punt de fer fallida en tal o qual branca de la indústria.

La substitució del vell capitalisme, en què regna la lliure competència, pel nou capitalisme, en què domina el monopoli, s'expressa, entre d'altres coses, per la disminució de la importància de la Bossa. "Fa ja temps [diu la revista *Die Bank*] que la Bossa ha deixat de ser l'intermediari necessari de la circulació, com ho era abans, quan els bancs no podien encara col·locar la major part de les seues emissions entre els seus clients"³².

"Tot banc és una Bossa". Aquest aforisme modern és tant més just com més gran és el banc, com majors són els èxits de la concentració en els negocis bancaris³³. "Si abans, en els anys del 70, la Bossa, amb els seus excessos de joventut" [al·lusionant "delicada" al crac borsista de 1873, als escàndols de Gründerzeit, etc.], "va obrir l'època de la industrialització d'Alemanya, en el moment actual els bancs i la indústria "se les poden arreglar d'una manera independent. La dominació dels nostres grans bancs sobre la Bossa... no és una altra cosa que l'expressió de l'Estat industrial alemany completament organitzat. Si es restringeix d'aquest mode el camp d'acció de les lleis econòmiques que funcionen automàticament i s'eixampla extraordinàriament el de la regulació conscient a través dels bancs, augmenta així en proporcions gegantines la responsabilitat sobre l'economia nacional d'uns quants caps dirigents", diu el professor alemany Schulze-Gaevernitz³⁴, apòlogista de l'imperialisme alemany, qui és considerat com una autoritat pels imperialistes de tots els països i que s'esforça a dissimular una "menudesa", a saber, que aqueixa "regulació conscient" a través dels bancs es basa en la despulsa del públic per un grapat de monopolistes "completament organitzats". La tasca del professor burgès consisteix no a posar al descobert tot el mecanisme i en desemascarar totes les estratagemes dels monopolistes bancaris, sinó en embellir-les.

De la mateixa manera, Riesser, economista i "personalitat" del món de la Banca, més prestigiosa encara, se'n surt per mitjà de frases que no diuen res, respecte a fets que és impossible negar: "La Bossa va perdent cada dia més la qualitat, absolutament indispensable per a tota l'economia i per a la circulació dels valors, no només de ser l'instrument més fidel d'avaluació, sinó també el regulador quasi automàtic dels moviments econòmics que convergeixen cap a ella"³⁵.

En altres termes: el vell capitalisme, el capitalisme de la lliure competència, amb el seu regulador absolutament indispensable, la Bossa, passa a la història. En el seu lloc, ha aparegut el nou capitalisme, que té els trets evidents d'un fenomen transitori, que representa una mena de barreja de la lliure competència i del monopoli. Sorgeix d'una manera natural la pregunta: a què aboca la "transició" d'aquest nou capitalisme? Però els savis burgesos tenen por de fer-se aquesta pregunta.

"Trenta anys enrere, els empresaris que competien lliurement entre si realitzaven les 9/10 de la tasca econòmica que no pertany a l'esfera del treball físic dels 'obrers'. En l'actualitat, són els *funcionaris* que realitzen les 9/10 d'aqueixa tasca econòmica intel·lectual. Els bancs es troben al capdavant d'aquesta evolució"³⁶. Aquesta confessió de Schulze-Gaevernitz mena una vegada i una altra a la qüestió de saber a què aboca aquesta transició del nou capitalisme, del capitalisme en la seua fase imperialista.

Entre el reduït nombre de bancs que, com a conseqüència del procés de concentració, es queda al capdavant de tota l'economia capitalista, s'observa i s'accentua cada dia més, com és natural, la tendència a arribar a un acord monopolista, al trust dels bancs. En els Estats

³¹ Informe de la National Monetary Commission nord-americana, en *Die Bank*, 1913, pàgines 811 i 1022; 1914, pàgina 713.

³² *Die Bank*, 1914, 1, pàgina 316.

³³ Dr. Oscar Stille, *Geld-und Bankwesen*, Berlin, 1907, pàgina 169.

³⁴ Schulze-Gaevernitz, *Die Deutsche Kreditbank* en *Grundriss der Sozialökonomik*, Tüb. 1915, pàgina 101.

³⁵ Riesser, obra citada, pàgina 629 de la 4^a edició.

³⁶ Schulze-Gaevernitz, *Die Deutsche Kreditbank* en *Grundriss der Sozialökonomik*, Tüb, 1915, pàgina 151.

Units, no són nou, sinó dos grans bancs, dels multimilionaris Rockefeller i Morgan, que dominen sobre un capital d'11.000 milions de marcs³⁷. A Alemanya, l'absorció, a què hem al·ludit abans, de l'Aliança Bancària Schaffhausen per la Societat de Descompte, provocà les següents reflexions al periòdic dels interessos borsaris, la *Gaseta de Frankfurt*:

"Amb l'increment de la concentració dels bancs, es restringeix el cercle d'institucions a les quals es pot dirigir hom en demanda de crèdit, com a conseqüència de tot això augmenta la dependència de la gran indústria respecte a un reduït nombre de grups bancaris. Com resultat de l'estreta relació entre la indústria i el món financer, la llibertat de moviment de les societats industrials que tenen necessitat del capital bancari es veu restringida. És per això que la gran indústria assisteix amb certa perplexitat a la trustificació dels bancs (unificació o transformació en trusts), cada dia més intensa; en efecte, sovint s'hi ha pogut observar el germen d'acords determinats entre els consorcis de grans bancs, acords la finalitat dels quals és limitar la competència"³⁸.

Una vegada i una altra més es veu que l'última paraula en el desenvolupament dels bancs és el monopoli.

Quant a l'estreta relació existent entre els bancs i la indústria, és precisament en aquesta esfera on es manifesta, potser amb més evidència que en cap altra part, el nou paper dels bancs. Si el banc descompta les lletres d'un empresari, li obri un compte corrent, etc., aqueixes operacions, considerades aïlladament, no disminueixen en gens ni miqueta la independència de dit empresari i el banc no passa de ser un modest intermediari. Però si aquestes operacions són cada vegada més freqüents i importants, si el banc "reuneix" en les seues mans immensos capitals, si els comptes corrents d'una empresa permeten al banc (i és així com succeeix) d'assabentar-se, d'una manera cada vegada més detallada i completa, de la situació econòmica del seu client, el resultat és una dependència cada dia més completa del capitalista industrial respecte al banc.

Paral·lelament es desenrotlla, per dir-ho així, la unió personal dels bancs amb les més grans empreses industrials i comercials, la fusió dels uns i de les altres per la possessió de les accions, l'entrada dels directors dels bancs en els consells de vigilància (o administració) de les empreses industrials i comercials, i viceversa. L'economista alemany Jeidels ha reunides dades molt detallades sobre aquesta forma de concentració dels capitals i de les empreses. Sis grans bancs berlinesos estaven representats, pels seus directors, en 344 societats industrials, i pels membres dels seus consells d'administració, en altres 407, o siga, en total, 751 societats. En 289 societats tenien a dos dels seus membres en els consells d'administració o hi ocupaven la presidència. Entre aqueixes societats mercantils i industrials trobem les branques industrials més variades: companyies d'assegurances, vies de comunicació, restaurants, teatres, indústria artística, etc. D'altra banda, en els consells d'administració d'aqueixos sis bancs hi havia (en 1910) 51 grans industrials, entre ells el director de la firma Krupp, el de la gegantina societat marítima "Hapag" (Hamburg-Amerika-Linie), etc., etc. Cadascun dels sis bancs, des de 1895 a 1910, participà en l'emissió d'accions i obligacions per a diversos centenars de societats industrials, més concretament, de 281 a 419³⁹.

"La unió personal" dels bancs i la indústria es completa amb la "unió personal" d'ambdós amb el govern. "Els llocs en els consells d'administració [escriu Jeidels] són confiats voluntàriament a personalitats de renom, així com a antics funcionaris de l'Estat, els quals poden proporcionar no poques facilitats (!!) en les relacions amb les autoritats. . . En el consell d'administració d'un banc important trobem generalment a un membre del parlament o de l'ajuntament de Berlín".

Els grans monopolis capitalistes van sorgint i desenvolupant-se, per dir-ho així, a tota màquina, seguint tots els camins "naturals" i "sobrenaturals". S'estableix sistemàticament una determinada divisió del treball entre alguns centenars de reis financers de la societat capitalista actual.

"Paral·lelament a aquesta extensió del camp d'acció d'alguns grans industrials [que entren en els consells d'administració dels bancs, etc.] i al fet que es confie als directors dels bancs de províncies únicament l'administració d'una zona industrial determinada, es produeix determinat augment de l'especialització entre els dirigents dels grans bancs. Tal especialització en general és concebible únicament en el cas que l'empresa bancària, i particularment les seues relacions industrials, tinguen grans dimensions. Aquesta divisió del treball s'efectua en dos sentits: d'una banda, la relació amb la indústria en el seu conjunt es confia, com ocupació

³⁷ *Die Bank*, 1912, 1, pàgina 435.

³⁸ Citat per Schulze-Gaevernitz en *Grundriss der Sozialökonomik*, pàgina 155.

³⁹ Jeidels i Riesser, obres citades.

especial, a un dels directors; d'una altra banda, cada director és encarregat del control d'empreses aïllades o de grups d'empreses afins per la seua producció o pels seus interessos [el capitalisme està ja en condicions d'exercir el *control* organitzat sobre les empreses aïllades]... L'especialitat d'u és la indústria alemanya, o simplement la de l'Alemanya occidental [l'Alemanya occidental és la part més industrial del país]; la d'un altre, les relacions amb els industrials i els governs estrangers, els informes sobre els industrials, etc., sobre els negocis borsaris, etc. A més d'açò, cada un dels directors de banc, sovint queda encarregat d'una localitat o d'una branca especial d'indústria; un treballa principalment en els consells d'administració de les societats elèctriques, un altre en les fàbriques químiques, sucreres o de cervesa, el tercer en un cert nombre d'empreses aïllades i, paral·lelament, en el consell d'administració de societats d'assegurances... En una paraula, és indubtable que en els grans bancs, a mesura que augmenten les proporcions i la varietat de les seues operacions, s'estableix una divisió del treball cada vegada major entre els directors, amb el fi (que aconsegueixen) d'eleva-los un poc, per dir-ho així, per damunt dels negocis purament bancaris, de fer-los més aptes per a tindre un judici propi sobre els assumptes, per a orientar-se millor sobre les qüestions generals de la indústria i sobre les qüestions especials de les seues diverses branques, de preparar-los per a la seua activitat en l'esfera industrial de la influència del banc. Aquest sistema dels bancs es troba completat per la tendència dels mateixos a elegir per a els seus consells d'administració a gent que conega bé la indústria, a empresaris, a antics funcionaris, particularment als que hagen treballat en els departaments de ferrocarrils, mines", etc⁴⁰.

En la banca francesa trobem institucions semblants, només que en una forma un poc diferent. Per exemple, un dels tres grans bancs francesos, el *Crédit Lyonnais*, ha organitzat una secció especial dedicada a recollir informacions financeres: *Service des études financières*. En aqueixa secció treballen permanentment 50 enginyers, personal d'estadística, economistes, advocats, etc. Costa de 600.000 a 700.000 francs anuals. La secció es troba dividida al seu torn en vuit subseccions: una recull dades especials sobre les empreses industrials, una altra estudia l'estadística general, una altra les societats ferroviàries i navilieres, una altra els fons, una altra els balanços financers, etc⁴¹.

Resulta, d'una banda, una fusió cada dia major, o segons l'encertada expressió de N. Bukharin, l'encaix dels capitals bancari i industrial, i d'una altra, la transformació dels bancs en institucions d'un "caràcter" vertaderament "universal". Creiem necessari reproduir els termes exactes relatius a aquesta qüestió emprats per Jeidels, l'escriptor que millor l'ha estudiada:

"Com resultat de l'examen de les relacions industrials en el seu conjunt, obtenim el *caràcter universal* dels establiments financers que treballen per a la indústria. En oposició a altres formes dels bancs, en oposició a les exigències, formulades a vegades en la literatura, que els bancs han d'especialitzar-se en una esfera determinada de negocis o en una branca industrial determinada a fi de xafar terreny ferm, els grans bancs tendeixen a fer les seues relacions amb els establiments industrials el més variades possible, tant des del punt de vista del lloc com del gènere de la producció; s'esforcen a eliminar la distribució desigual del capital entre les distintes regions o branques de la indústria, desigualtat que troba la seua explicació en la història de diversos establiments... Una tendència consisteix a convertir la relació amb la indústria en un fenomen d'orde general; l'altra, en transformar-la en sòlida i intensiva; ambdues estan realitzades en sis grans bancs no d'una manera completa, però ja en proporcions considerables i en un grau igual".

En els mitjans comercials i industrials s'escolten amb freqüència lamentacions contra el "terrorisme" dels bancs. I no té res de sorprenent que sorgisquen lamentacions de tal caire quan els grans bancs "manen" tal com ho demostra l'exemple següent: El 19 de novembre de 1901, un dels bancs berlinesos anomenats bancs D (el nom dels quatre bancs més importants comença per la lletra D) es va dirigir a l'administració del Sindicat del ciment de l'Alemanya del Nord, de l'Oest i del Centre, amb la carta següent: "Segons la nota publicada per vostès el 18 del mes actual en el periòdic tal, es veu que hem d'admetre la possibilitat que l'assemblea general del seu sindicat, que ha de celebrar-se el 30 d'aquest mes, adopte resolucions susceptibles de determinar en la seua empresa modificacions que són inacceptables per a nosaltres. Per açò, sentint-ho profundament, ens veiem obligats a retirar-los el crèdit de què fins ara gaudien... Però si aqueixa assemblea general no pren resolucions inacceptables per a

⁴⁰ Jeidels, obra citada, pàgines 156-157.

⁴¹ Article de Eugen Kaufmann sobre els bancs francesos, en *Die Bank*, 1909, 2, pàgines 851 i següents.

nosaltres i se'ns donen garanties a aquest respecte per al futur, estem disposats a entaular negociacions a fi d'obrir un nou crèdit"⁴².

En essència, es tracta de les mateixes lamentacions del petit capital amb respecte al jou del gran, però, en aquest cas, ha passat a la categoria de "petit" capital tot un sindicat! La vella lluita entre el petit i el gran capital es reproduïx en un nou i incommensurablement més elevat grau de desenvolupament. És evident que, disposant de milers de milions, les empreses dels grans bancs poden també fer avançar el progrés tècnic, valent-se de mitjans incomparablement superiors als anteriors. Els bancs creen, per exemple, societats especials d'investigació tècnica, dels resultats de les quals s'aprofiten, naturalment, només les empreses industrials "amigues". Entre elles figuren la Societat per a l'estudi del problema dels ferrocarrils elèctrics, l'Oficina central d'investigacions científicotècniques, etc.

Els dirigents mateixos dels grans bancs no poden deixar de veure que estan creant-se noves condicions de l'economia nacional, però ells són impotents davant de les mateixes.

"El que haja observat durant els últims anys [diu Jeidels] el canvi de persones en els càrrecs de directors i membres dels consells d'administració dels grans bancs, no haurà pogut deixar d'adonar-se que el poder passa gradualment a les mans d'homes que consideren que el fi necessari i cada vegada més vital dels grans bancs consisteix a intervindre activament en el desenvolupament general de la indústria; i que entre aquests homes i els vells directors dels bancs, es produeixen per aquest motiu divergències en el terreny dels negocis i, sovint, en el terreny personal. Es tracta, en el fons, de saber si no perjudica els bancs, en la seua qualitat d'institucions de crèdit, aqueixa intervenció dels mateixos en el procés industrial de la producció, si no es sacrifiquen els principis fermes i el benefici segur a una activitat que no té res de comú amb el paper d'intermediari per a la facilitació de crèdits i que col·loca els bancs en un terreny en què es troben encara més exposats que abans al domini cec de la conjuntura industrial. Així parlen molts dels vells directors de bancs, mentre que la majoria dels joves considera la intervenció activa en els problemes de la indústria com una necessitat semblant a la que ha originat, junt amb la gran indústria moderna, els grans bancs i les empreses industrials bancàries modernes. En l'única cosa en què estan d'acord les dues parts és que no hi ha principis fermes ni fins concrets per a la nova activitat dels grans bancs"⁴³.

El vell capitalisme ha caducat. El nou constitueix una etapa de transició cap a quelcom distint. Trobar "principis fermes i fins concrets" per a la "conciliació" del monopoli amb la lliure competència, és, naturalment, impossible. Les confessions dels pràctics tenen un sentit ben distint dels himnes oficials a les excel·lències del capitalisme "organitzat", entonats pels seus apòlogues, com ara Schulze-Gaevernitz, Liefmann i altres "teòrics".

Jeidels ens dona una resposta prou exacta a la qüestió important de saber a quin període es refereixen amb precisió els començaments de la "nova activitat" dels grans bancs:

"Les relacions entre les empreses industrials amb el seu nou contingut, les seues noves formes, els seus nous òrgans, a saber: els grans bancs organitzats d'una manera al mateix temps centralitzada i descentralitzada, no es formen, com a fenomen característic de l'economia nacional, abans de darrer decenni del segle XIX; en cert sentit, pot inclús ser considerat com a punt de partida l'any 1897, amb les seus grans "fusions" d'empreses que introduïren per primera vegada la nova forma d'organització descentralitzada, per raons de la política industrial dels bancs. Aquest punt de partida es pot tal vegada portar inclús a un període més recent, perquè únicament la crisi de 1900 va accelerar en proporcions gegantines el procés de concentració tant de la indústria com de la banca, consolidà aqueix procés, convertí per primera vegada les relacions amb la indústria en vertader monopoli dels grans bancs i donà a aqueixes relacions un caràcter incomparablement més estret i més intens"⁴⁴.

En resum, el segle XX assenyala el punt de viratge del vell al nou capitalisme, de la dominació del capital en general a la dominació del capital financer.

⁴² Dr. Oscar Stillich, *Geld-und Bankwesen*, Berlín, 1907, pàgina 147.

⁴³ Jeidels, obra citada, pàgines 183-184.

⁴⁴ Jeidels, obra citada, pàgina 181.

III. EL CAPITAL FINANCER I L'OLIGARQUIA FINANCERA

“Una part cada dia major del capital industrial [escriu Hilferding] no pertany als industrials que l'utilitzen. Poden disposar del capital únicament per mediació del banc, que representa, respecte a ells, al propietari d'aqueix capital. D'altra banda, el banc també es veu obligat a col·locar en la indústria una part cada vegada més gran del seu capital. Gràcies a açò, es converteix, en proporcions creixents, en capitalista industrial. Aquest capital bancari, per consegüent, capital en forma de diner, que per aquest procediment es transforma de fet en capital industrial, és el que anomenem capital financier”. “El capital financier és el capital que es troba a disposició dels bancs i que és utilitzat pels industrials”⁴⁵.

Aquesta definició no és completa, puix no s'indica en ella un dels fets més importants, a saber: l'augment de la concentració de la producció i del capital en un grau tan elevat, que condueix i ha conduït al monopoli. Però en tota l'exposició de Hilferding, en general, i en particular en els dos capítols que precedeixen a aquell del qual hem triat aquesta definició, es subratlla el paper dels *monopolis capitalistes*.

Concentració de la producció; monopolis que se'n deriven; fusió o encaix dels bancs amb la indústria: heus ací la història de l'aparició del capital financier i el contingut d'aqueix concepte.

Ara passarem a descriure com la “gestió” dels monopolis capitalistes es converteix indefectiblement, en les condicions generals de la producció de mercaderies i de la propietat privada, en la dominació de l'oligarquia financera. Assenyalem que els representants de la ciència burgesa alemanya (i no sols de l'alemanya) com ara Riesser, Schulze-Gaevernitz, Liefmann i d'altres, són tots uns apologistes de l'imperialisme i del capital financier. No posen al descobert, sinó que dissimulen i embelleixen el “mecanisme” de la formació de les oligarquies, els seus procediments, la quantia dels seus ingressos “lícits i il·lícits”, les seues relacions amb els parlaments, etc., etc. Es lleven de damunt les “qüestions maleïdes” per mitjà de frases altisonants i fosques, d'invocacions al “sentit de la responsabilitat” dels directors dels bancs; per mitjà d'elogis al “sentiment del deure” dels funcionaris prussians; per mitjà de l'anàlisi seriosa de les minúcies de projectes de llei gens serioses sobre el “control” i la “reglamentació”, mercès infantils jocs teòrics, com ara la següent definició “científica” a què ha arribat el professor Liefmann:... “*el comerç és una activitat professional encaminada a reunir béns, conservar-los i oferir-los*”⁴⁶ (en cursiva i en grossos caràcters en l'obra del professor) . . Resulta que el comerç existia entre els homes primitius, els quals no coneixien encara el canvi, i que també existirà en la societat socialista!

Però els monstruosos fets relatius a la monstruosa dominació de l'oligarquia financera són tan evidents, que en tots els països capitalistes (a Nord Amèrica, a França, a Alemanya) hi ha sorgit una literatura que es col·loca en el punt de vista *burgès* i que, no obstant això, traça un quadre aproximadament exacte i fa una crítica (petitburgesa, naturalment) de l'oligarquia financera.

Cal consagrar una atenció preferent al “sistema de participació”, del que ja hem parlat breument més amunt. Heus ací com descriu l'essència de l'assumpte l'economista alemany Heymann, el qual ha sigut un dels primers, si no el primer, en prestar-li atenció:

“El director controla la societat fonamental (textualment, la “societat mare”); aquesta, al seu torn, exerceix el domini sobre les societats que depenen d'ella (“societats filles”); aquestes últimes, sobre les “societats nétes”, etc. D'aquesta forma, és possible, sense posseir un capital massa gran, dominar sobre branques gegantines de la producció. En efecte: si la possessió del 50% del capital és sempre suficient per a controlar una societat anònima, al dirigent li basta posseir només un milió per a tindre la possibilitat de controlar 8 milions de capital de les “societats nétes”. I si aquesta “combinació” va encara més lluny, amb un milió es poden controlar setze, trenta-dos milions, etc.”⁴⁷

En efecte, l'experiència demostra que n'hi ha prou amb posseir el 40% de les accions per a disposar dels negocis d'una societat anònima⁴⁸, perquè certa part dels petits accionistes dispersos no tenen en la pràctica cap possibilitat de prendre part en les assemblees generals,

⁴⁵ R. Hilferding, *El capital financier*, Moscou, 1912, pàgines 338-339.

⁴⁶ R. Liefmann, obra citada, pàgina 476.

⁴⁷ Hans Gideon Heymann, *Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe*, Stuttgart, 1904, pàgines 268-269.

⁴⁸ Liefmann, *Beteiligungsges etc.*, pàgina 258 (1ª edició).

etc. La “democratització” de la possessió de les accions, de la qual els sofistes burgesos i els pretesos socialdemòcrates que són oportunistes esperen (o afirmen que esperen) “democratització del capital”, l'acreixement del paper i de la importància de la petita producció, etc., és en realitat u dels modes de reforçar el poder de l'oligarquia financera. Per això, entre altres coses, en els països capitalistes més avançats o més vells i “experimentats”, la legislació autoritza l'emissió d'accions més petites. A Alemanya, la llei no permet accions de menys de mil marcs, i els magnats financers d'aqueix país tornen els ulls amb enveja vers Anglaterra, on la llei consent accions fins d'una lliura esterlina (és a dir, de 20 marcs, o al voltant de 10 rubles). Siemens, un dels “reis financers” i industrials més poderosos d'Alemanya, declarava el 7 de juny de 1900, en el Reichstag, que “l'acció d'una lliura esterlina és la base de l'imperialisme britànic”⁴⁹. Aquest negociant té una concepció considerablement més profunda, més “marxista” del que és l'imperialisme, que cert escriptor poc honorable que es considera com el fundador del marxisme rus i que suposa que l'imperialisme és un defecte propi d'un dels pobles...

Però el “sistema de participació” no sols serveix per a augmentar en proporcions gegantines el poder dels monopolistes, sinó que, a més a més, permet portar a terme impunement tota classe de negocis foscos i bruts i furar al públic, perquè els dirigents de les “societats mares”, formalment, segons la llei, no responen per la “societat filial”, que és considerada com “independent” i a través de la qual es pot “fer passar” tot. Heus ací un exemple que prenem del número de maig de 1914, de la revista alemanya *Die Bank*:

“La Societat Anònima d'Acer per a Ressorts, de Cassel, fa uns anys era considerada com una de les empreses més lucratives d'Alemanya. Com conseqüència de la mala administració, els dividendes van descendir del 15% al 0%. Com es va poder comprovar després, l'administració, sense informar als accionistes, havia fet un préstec de sis milions de marcs a una de les seues “societats filials”, Hassia, el capital nominal del qual era únicament d'alguns centenars de milers de marcs. Aqueix préstec, tres vegades superior al capital en accions de la “societat mare”, no figurava en els balanços d'aquesta; jurídicament, tal silenci era completament legal i podia continuar durant dos anys, perquè amb això no es vulnerava ni un sol article de la legislació comercial. El president del consell d'administració, que en qualitat de personalitat responsable va firmar els balanços falsos, era i segueix sent president de la Cambra de Comerç de Cassel. Els accionistes s'assabentaren d'aquest préstec a la societat Hassia només molt de temps després, quan va resultar que el dit préstec havia estat un error... [l'autor hagués d'haver col·locat aquesta paraula entre cometes]... i quan les accions de l'acer per a ressorts”, a conseqüència que van començar a desfer-se d'elles els assabentats, van veure baixar el seu preu aproximadament en un 100%...

Aquest exemple típic d'equilibrisse en els balanços, el més comú en les societats anònimes, ens explica per què els consells de direcció d'aquestes mamprenen negocis arriscats amb molta més facilitat que no els negociants particulars. La tècnica moderna d'elaboració dels balanços no sols els dóna possibilitat d'ocultar a l'accionista mitjà l'operació arriscada, sinó que inclús permet als individus principalment interessats descarregar-se de la responsabilitat per mitjà de la venda oportuna de les accions en el cas que fracasse l'experiment, mentre que el negociant particular respon amb la seua pell de tot el que fa...

Els balanços de moltes societats anònimes s'assemblen als palimpsest de l'Edat Mitjana, dels quals era necessari esborrar el que portaven escrit per a descobrir els signes escrits davall i que donaven el contingut real del manuscrit. [El palimpsest era un pergami en què el text fonamental estava cobert per un altre manuscrit.]

“El mitjà més senzill i, per açò, més comunament empleat per a fer indesxifrabable un balanç, consisteix a dividir una empresa en diverses parts mitjançant la creació de “societats filials” o de la incorporació d'establiments d'aquest gènere. Els avantatges d'aquest sistema, des del punt de vista de diversos fins (legals i il·legals), són tan evidents, que en l'actualitat constitueixen una excepció les grans societats que no l'adopten”⁵⁰.

Com a exemple de societat monopolista de gran importància, que aplica en gran escala aqueix sistema, l'autor cita la famosa Societat General de Electricitat (AEG, de la qual tornarem a parlar més endavant). En 1912, es calculava que aquesta societat participava en altres 175 a 200, dominant-les, clar està, i reunint entre totes elles un capital de vora 1.500 milions de marcs⁵¹.

Cap regla de control, de publicació de balanços, d'elaboració d'esquemes precisos per als mateixos, d'institució d'inspecció, etc., amb què distrauen l'atenció del públic els professors i

⁴⁹ Schulze-Gaevernitz, en *Grundriss der Sozialökonomik*, V, 2, pàgina 110.

⁵⁰ L. Eschwege, *Tochtergesellschaften*, *Die Bank*, 1914, 1, pàgina 545.

⁵¹ Kurt Heing, *Der Weg des Electrotrots*, *Neu Zeit*, 1912, 30, Jahrg, 2, pàgina 484.

funcionaris ben intencionats, és a dir, que tenen la bona intenció de defensar i d'embellir el capitalisme, no poden tindre ací cap importància, perquè la propietat privada és sagrada, a ningú se li pot prohibir comprar, vendre, permutar, hipotecar accions, etc.

Es pot jutjar de les proporcions que el "sistema de la participació" ha aconseguit en els grans bancs russos per les dades comunicades per E. Agahd, qui durant quinze anys va ser funcionari del Banc Russoxinès i que en maig de 1914 va publicar una obra amb el títol, no del tot exacte, *Els grans bancs i el mercat mundial*⁵². L'autor divideix els grans bancs russos en dos grups fundamentals: a) els que funcionen amb el "sistema de participació", i b) els "independents", entenent, no obstant, arbitràriament per "independència" la independència respecte als bancs *estrangers*. L'autor divideix el primer grup en tres subgrups: 1) participació alemanya, 2) anglesa i 3) francesa, entenent per això la "participació" i el domini dels més grans bancs estrangers de la nacionalitat corresponent. Els capitals dels bancs els divideix en "productius" (els invertits en el comerç i en la indústria) i en "especulatiu" (els empleats en les operacions borsàries i financeres), suposant, d'acord amb el punt de vista petitburgès reformista que li és propi, que, sota el capitalisme, és possible separar la primera forma d'inversió de la segona i suprimir aquesta última.

Les dades de l'autor són els següents:

ACTIU DELS BANCs EN MILIONS DE RUBLES
(Segons els balanços d'octubre i novembre de 1913)

Grups de bancs russos	Capitals d'inversió		
	productives	especulatives	Total
a.- 1) 4 bancs: Comercial Sibèria, Rus, Internacional i de Descompte	413,7	859,1	1.272,8
a.- 2) 2 bancs: Comercial i Industrial i Rusoanglès	239,3	169,1	408,4
a.- 3) 5 bancs: Rusoasiàtic, Privat de Sant Petersburg, Del Azov i del Don, Unió de Moscou i Comercial Rusofrancès	711,8	661,2	1.373,0
(11 banc) Total..... a)=	1.364,8	1.689,4	3.054,2
b) 8 bancs: Comercial de Moscou, Comercial del Volga i del Kama, I. W. Junker i Cia., Comercial de Sant Petersburg (abans Wawelberg), de Moscou (abans Riabushinski), de Descompte de Moscou, Comercial de Moscou i Privat de Moscou	504,2	391,1	895,3
(19 bancs) Total.	1.869,0	2.080,5	3.949,5

D'aquestes dades resulta que del total aproximat de 4.000 milions de rubles que constitueixen el capital "actiu" dels grans bancs, *més de les 3/4*, més de 3.000 milions, corresponen a bancs que, en el fons, són "societats filials" dels bancs estrangers, en primer lloc, dels parisencs (el famós trio bancari: Unió Parisenca, Banc de París i dels Països Baixos, Societat General) i dels berlinesos (particularment el Banc Alemany i la Societat de Descompte). Dos dels bancs russos més importants, el Rus (Banc Rus de Comerç Exterior) i l'Internacional (Banc Comercial Internacional de Sant Petersburg) van veure passar els seus capitals, en el període comprès entre 1906 i 1912, de 44 a 98 milions de rubles, i les reserves, de 15 a 39 milions, "treballant en les 3/4 amb capitals alemanys"; el primer banc pertany al "consorci" del Banc Alemany, de Berlín; el segon, a la Societat de Descompte, de la mateixa capital. El bo d'Agahd s'indigna profundament de què els bancs berlinesos tinguen en les seues mans la majoria de les accions i que, a conseqüència d'això, els accionistes russos siguin impotents. I, naturalment, el país que exporta el capital es queda amb la nata: per exemple, el Banc Alemany, de Berlín, introduint en aquesta ciutat les accions del Banc Comercial Sibèria, va guardar durant un any dites accions en cartera i després les va vendre al curs de 193 per

⁵² E. Agahd, *Grossbanken und Weltmarkt. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Grossbanken im Weltmarkt unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Russlands Volkswirtschaft und die deutsch-russischen Beziehungen* [El grans bancs i el mercat mundial. Importància econòmica i política dels grans bancs en el mercat mundial i la seua influència en l'economia nacional de Rússia i en les relacions germanorusses].

100, és a dir, quasi al doble, "obtenint" d'aquesta manera un benefici de prop de 6 milions de rubles, qualificat per Hilferding de "benefici de constitució".

L'autor estima en 8.235 milions de rubles la "potència" dels bancs petersburgesos més importants. La "participació" o, per a dir-ho millor, el domini dels bancs estrangers el fixa en les proporcions següents: bancs francesos, 55%; anglesos, 10%; alemanys, 35%. D'aquesta suma, de 8.235 milions de capital actiu, 3.687 milions, açò és, més del 40%, corresponen, segons els càlculs de l'autor, als sindicats: el Prodogol, el Prodamet⁵³ i els sindicats del petroli, de la metal·lúrgia i del ciment. Per consegüent, la fusió del capital bancari i industrial, amb motiu de la constitució dels monopolis capitalistes, ha donat també en Rússia un gran pas avant. El capital financer, concentrat en un puny i que gaudeix del monopoli efectiu, obté un benefici enorme, que s'acreix sense parar, de la constitució de societats, de l'emissió de valors, dels emprèstits de l'Estat, etc., consolidant la dominació de l'oligarquia financera, imposant a tota la societat els tributs en profit dels monopolistes. Heus ací un dels innombrables exemples dels "negocis" dels trusts nord-americans, citat per Hilferding: En 1887, Havemeyer constituí el trust del sucre mitjançant la fusió de 15 petites companyies, el capital total del qual era de 6,5 milions de dòlars. Però el capital del trust, "diluit", segons expressió nord-americana, fou determinat en 50 milions de dòlars. La "sobrecapitalització" calculava per endavant els futurs beneficis monopolistes, de la mateixa manera que, també als Estats Units, el trust de l'acer calcula els futurs beneficis monopolistes acaparant un nombre cada vegada més considerable de jaciments de mineral de ferro. I, en efecte, el trust del sucre va fixar preus de monopoli i va percebre beneficis de tal mena, que va poder pagar un dividend del 10% al capital set vegades "diluit", és a dir, *quasi el 70% del capital aportat efectivament en ser constituït el trust!* En 1909, el seu capital era de 90 milions de dòlars. En vint-i-dos anys, el capital va ser més que decuplicat.

A França, la dominació de l'"oligarquia financera" (*Contra l'oligarquia financera a França* és el títol del conegut llibre de Lysis, la cinquena edició del qual va aparèixer en 1908) ha adoptat una forma només un poc modificada. Els quatre bancs més importants gaudeixen no del monopoli relatiu, sinó "del monopoli absolut" per a l'emissió de valors. De fet, es tracta d'un "trust dels grans bancs". I el monopoli garanteix beneficis monopolistes de les emissions. Al fer-se els emprèstits, el país que els negocia percep habitualment no més del 90% del total; el 10% restant va a parar als bancs i la resta d'intermediaris. El benefici dels bancs en l'emprèstit rusoxinès de 400 milions de francs va ser del 8%; en el rus (1904) de 800 milions, del 10%; en el marroquí (1904) de 62,5 milions, del 18,75%. El capitalisme, que inicià el seu desenvolupament amb el petit capital usurari, arriba al final d'aquest desenvolupament amb un capital usurari gegantí. "Els francesos són els usurers d'Europa", diu Lysis. Totes les condicions de la vida econòmica sofreixen una modificació profunda a conseqüència d'aquesta transformació del capitalisme. Amb l'estancament de la població, de la indústria, del comerç i del transport marítim, "el país" pot enriquir-se per mitjà de les operacions usuràries. "Cinquanta individus, que representen un capital de 8 milions de francs, poden disposar de *dos mil milions* col·locats en quatre bancs". El sistema de la "participació", que ja coneixem, condueix a les mateixes conseqüències: un dels bancs més importants, la Societat General (*Société General*) va emetre 64.000 obligacions de la "societat filial", Refineries de sucre d'Egipte. El curs de l'emissió era del 150%, és a dir, que el banc es beneficiava en cinquanta cèntims per cada franc. Els dividends de la dita societat van resultar ficticis, el "públic" va perdre de 90 a 100 milions de francs; "un dels directors de la Societat General era membre de l'administració de les Refineries". No té res de sorprenent que l'autor es veja obligat a arribar a la següent conclusió: "la República francesa és una monarquia financera", "és el domini complet de l'oligarquia financera, que reina sobre la premsa i sobre el govern"⁵⁴.

Els beneficis excepcionalment elevats que proporciona l'emissió de valors, com una de les operacions principals del capital financer, exerceixen un paper molt important en el desenvolupament i consolidació de l'oligarquia financera. "En l'interior del país no hi ha cap 'negoci' que done, ni aproximadament, un benefici tan elevat com el servir d'intermediari per a l'emissió dels emprèstits estrangers", diu la revista alemanya *Die Bank*⁵⁵.

"No hi ha cap operació bancària que produïska beneficis tan elevats com les emissions". En l'emissió de valors industrials, segons les dades de *L'Economista Alemany*, el benefici anual va ser, generalment, el següent:

⁵³ *Prodogol*: Societat Russa de Comerç del Combustible Mineral de la Conca del Donetz. Va ser fundada a l'any 1900.

⁵⁴ Lysis *Contre l'oligarchie financiere en France*, 5ª edició, París, 1908, pàgines 11, 12, 26, 39, 40, 48.

⁵⁵ *Die Bank*, 1913, nº 7, p. 630.

1895	38,6%	1898	67,7%
1896	36,1%	1899	66,9%
1897	66,7%	1900	55,2%

“En deu anys, de 1891 a 1900, l'emissió de valors industrials alemanys va produir un 'benefici' de més de mil milions”⁵⁶.

Si durant els períodes d'auge industrial els beneficis del capital financer són incommensurables, durant els períodes de decadència s'arruïnen les petites empreses i les empreses inconsistentes, mentre que els grans bancs “participen” en l'adquisició de les mateixes a baix preu o en el seu “sanejament” i “reorganització” lucratiu. A l'efectuar-se el “sanejament” de les empreses que treballen amb pèrdua, “el capital anònim sofreix una baixa, açò és, els beneficis són distribuïts sobre un capital menor i es calculen d'ara endavant a base d'aqueix capital. O, si la rendibilitat ha quedat reduïda a zero, s'incorpora nou capital, el qual, a l'unir-se amb el capital vell, menys lucratiu produeix ja un benefici suficient. Convé dir (afegeix Hilferding) que tots aqueixos sanejaments i reorganitzacions tenen una doble importància per als bancs: primer, com a operació lucrativa, i segon, com a ocasió propícia per a col·locar aqueixes societats necessitades sota la seua dependència”⁵⁷.

Heus ací un exemple: la Societat Anònima Minera Unió de Dortmund, fundada en 1872. S'emeté un capital en accions per prop de 40 milions de marcs, i, quan el primer any es va percebre un dividend del 12%, el curs es va elevar fins al 170%. El capital financer es va quedar amb la nata, embutxacant-se la menudesa d'uns 28 milions de marcs. Exercí el paper principal en la fundació de la dita societat aqueix mateix gran banc alemany Societat de Descompte, que sense contratemps va aconseguir un capital de 300 milions. Després, els dividends de la Unió van descendir fins desaparèixer. Els accionistes van haver de consentir a fer passar el capital “a pèrdues i guanys”, és a dir, a perdre una part del seu capital, a fi de no perdre'l tot. Com resultat d'una sèrie de “sanejaments”, dels llibres de la societat Unió desapareixen, en el transcurs de trenta anys, més de 73 milions de marcs. “En l'actualitat, els accionistes primitius d'aquesta societat tenen en les seues mans únicament el 5% del valor nominal de les seues accions”⁵⁸, i a cada nou “sanejament” els bancs seguien “embutxacant-se guanys”.

Una de les operacions particularment lucratives del capital financer és també l'especulació amb terrenys en els afores de les grans ciutats que creixen ràpidament. El monopoli dels bancs es fon en aquest cas amb el monopoli de la renda del sòl i amb el monopoli de les vies de comunicació, perquè l'augment dels preus dels terrenys, la possibilitat de vendre'ls avantatjosament per parts, etc., depenen principalment dels bons mitjans de comunicació amb el centre de la ciutat, i dites vies de comunicació es troben en mans de grans companyies, lligades, pel sistema de la participació i per la distribució dels llocs directius, amb aqueixos mateixos bancs. Resulta de tot això el que l'escriptor alemany L. Eschwege, col·laborador de la revista *Die Bank*, que s'ha especialitzat en l'estudi de les operacions relacionades amb la venda i hipoteca de terrenys, etc., ha qualificat de “tolla”: la furiosa especulació amb els terrenys de les engires de les ciutats, els cracs de les societats de construccions, com, per exemple, la firma berlinesa Boswau i Knauer, que s'havia embutxacat fins a 100 milions de marcs per mediació del banc “més important i respectable”, el Banc Alemany (*Deutsche Bank*), el qual, naturalment, obrava segons el sistema de la “participació”, açò és, en secret, en l'ombra, i se'n sortí perdent “només” que 12 milions de marcs; després, la ruïna dels petits patrons i dels obrers que no aconsegueixen percebre ni un cèntim de les societats de construcció fictícies; els tripijocs fraudulents amb l'“honrada” policia berlinesa i l'administració per a tindre en les seues mans el servei d'informació sobre els terrenys i les autoritzacions del municipi per a construir, etc., etc.⁵⁹.

Els “hàbits nord-americans” dels que tan hipòcritament es lamenten els professors europeus i els burgesos ben intencionats, en l'època del capital financer s'han convertit en hàbits, literalment, de tota ciutat important de qualsevol país.

A Berlín, a principis de 1914, es parlava de la fundació d'un “trust del transport”, és a dir, d'una “comunitat d'interessos” de les tres empreses berlineses de transport: els ferrocarrils elèctrics urbans, la societat de tramvies i la d'autobusos. “Que existeix aquest propòsit [deia la

⁵⁶ Stillich, obra citada, p. 143 i W. Sombart, *Die Deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundertk*, 2ª ed., 1909, p. 526, apèndix 8.

⁵⁷ Hilferding, obra citada, p. 172.

⁵⁸ Stillich, obra citada, p. 138; Liefmann, p. 51.

⁵⁹ *Die Bank*, 1913, p. 952; L. Eschwege, *Der Sumpf*, ibid., 1912, pags. 223 i següents.

revista *Die Bank*] el sabíem des que va ser del domini públic que la majoria de les accions de la societat d'òmnibus havia estat adquirida per les altres dues societats del transport... Es pot concedir complet crèdit als que persegueixen dit propòsit, quan afirmen que, mercès la regulació uniforme dels transports, tenen l'esperança d'obtindre economies d'una part de les quals, comptat i debatut, es beneficiaria el públic. Però la qüestió es complica a conseqüència que, darrere d'aqueix trust del transport en formació, estan els bancs, que, si volen, poden subordinar els mitjans de comunicació monopolitzats per ells als interessos del seu tràfic de terrenys. Per a convèncer-se'n, del molt justificat d'aquesta suposició, és prou de recordar que, ja en ser fundada la societat del ferrocarril elèctric urbà, es trobaven barrejats en ella els interessos del gran banc que patrocinà la constitució d'aqueixa societat. Açò és: els interessos de la mencionada empresa de transport estaven íntimament relacionats amb els del comerç de terrenys. La qüestió és que la línia oriental del ja esmentat ferrocarril havia de passar pels terrenys que més tard aqueix banc, quan la construcció del ferrocarril estava ja assegurada, va vendre amb un enorme benefici per a si i per a algunes persones que van intervindre en el negoci...⁶⁰

El monopoli, una vegada que està constituït i maneja milers de milions, penetra d'una manera absolutament inevitable en tots els aspectes de la vida social, independentment del règim polític i d'altres "particularitats". En la literatura econòmica alemanya és habitual de fer-se els articles servils a l'honradesa dels funcionaris prussians i les al·lusions al Panamà francès o a la venalitat política nord-americana. Però el fet és que inclús la literatura burgesa consagrada als assumptes bancaris d'Alemanya, es veu constantment obligada a eixir-se dels límits de les operacions purament bancàries i a escriure, per exemple, sobre la "tendència a entrar en els bancs", a propòsit dels casos, cada dia més freqüents, de funcionaris que passen al servei dels bancs. "Què es pot dir de la incorruptibilitat del funcionari d'Estat la secreta aspiració del qual consisteix en trobar una sinecure en la Behrenstrasse? (carrer de Berlín en què es troba el Banc Alemany). Alfred Lansburgh, director de la revista *Die Bank*, escrigué en 1909 un article intítulat *La significació econòmica del bizantinisme*, amb motiu, entre d'altres coses, del viatge de Guillem II a Palestina i del "resultat directe d'aquest viatge, la construcció del ferrocarril de Bagdad., aquesta 'gran obra de l'esperit emprenedor alemany', que és més culpable del nostre 'cercle' que tots els nostres pecats polítics junts."⁶¹ (per 'cercle' es sobreentén la política d'Eduard VII encaminada a aïllar a Alemanya i rodejar-la amb l'anell d'una aliança imperialista antialemanya). Eschwege, col·laborador d'aqueixa mateixa revista al·ludit ja més amunt, escrigué en 1911 un article intítulat *La plutocràcia i els funcionaris*, en què denunciava, per exemple, el cas del funcionari alemany Völker, que, estant membre de la comissió de càrtels, es distingia per la seua energia, i poc temps després ocupava un càrrec lucratiu en el càrtel més important, el sindicat de l'acer. Els casos d'aqueixa mena, que no són ni molt menys casuals, obligaren a aqueix mateix escriptor burgès a reconèixer que "la llibertat econòmica, garantida per la Constitució alemanya, s'ha convertit en moltes esferes de la vida econòmica en una frase sense sentit", i que, amb la dominació en què ha arribat la plutocràcia, "ni la llibertat política més amplia ens pot salvar de convertir-nos en un poble d'homes mancats de llibertat"⁶².

En el que es refereix a Rússia, ens limitarem a un sols exemple. Fa uns anys, tots els periòdics donaren la notícia que Davidov, director del Departament de Crèdit, abandonava el seu lloc en aqueix organisme de l'Estat per a entrar al servei d'un banc important amb un sou, que després d'uns anys havia de representar, segon el contracte, una suma de més d'un milió de rubles. El Departament de Crèdit és una institució destinada a "unificar l'activitat de tots els establiments de crèdit de l'Estat" i que subministra als bancs de la capital subsidis per valor de 800 a 1.000 milions de rubles⁶³.

Es propi del capitalisme en general separar la propietat del capital i la seua aplicació a la producció, el separa el capital monetari i l'industrial o productiu, el separa al rendista, que viu sols dels ingressos procedents del capital monetari, i al patró i a totes les persones que participen directament en la gestió del capital. L'imperialisme, o domini del capital financer, és el capitalisme en el seu grau més elevat, en què aquesta separació adquireix unes proporcions immenses. El predomini del capital financer sobre totes les altres formes de capital implica el predomini del rendista i de l'oligarquia financera, la situació destacada d'uns quants estats, dotats de "potència" financera, entre tots els altres. El volum d'aquest procés ens el fa conèixer les dades estadístiques de les emissions de tota classe de valors.

⁶⁰ *Der Zug zur Bank, Die Bank*, 1909, 1, p. 79.

⁶¹ *Ibid.* P. 301.

⁶² *Der Zug zur Bank, Die Bank*, 1911, pags. 825; 1913, p. 962.

⁶³ E. Agahd, p. 202.

En el *Butlletí de l'Institut Internacional d'Estadística*, A. Neymarck⁶⁴ ha publicat les dades més detallades, completes i susceptibles de comparació sobre les emissions en tot el món, dades que després han estat reproduïdes sovint parcialment en les publicacions econòmiques. Heus ací les dades corresponents a quatre decennis:

TOTAL DE LES EMISSIONS EN MILERS DE MILIOS DE FRANCS CADA DEU ANYS

1871-1880	76,1
1881-1890	64,5
1891-1900	100,4
1901-1910	197,8

Entre 1870 i 1880, el total de les emissions apareix elevat en tot el món, particularment pel fa als emprèstits, en relació amb la guerra francoprussiana i la Gründerzeit que la seguí en Alemanya. En general, l'augment durant els tres darrers decennis del segle XIX assoleix grans proporcions, duplicant-se quasi en deu anys. Els començaments del segle XX constitueix, doncs, una època de viratge, no sols des del punt de vista de l'acreixement dels monopolis (càrtels, sindicats, trusts), de què ja hem parlat, sinó també des del punt de vista de l'acreixement del capital financer.

El total de valors emesos en el món era en 1910, segons els càlculs de Neymarck, d'uns 815 mil milions de francs. Deduint aproximadament les repeticions, rebaixa la xifra a 575 o 600 mil milions. Heus ací la distribució per països (prenent la xifra de 600 mil milions):

TOTAL DE VALORS EN 1910
(en milers de milions de francs)

1.-Anglaterra	142	8.-Japó	12
2.-Estats Units	132	9.-Holanda	12,5
3.-França	110	10.-Bèlgica	7,5
4.-Alemanya	95	11.-Espanya	7,5
1+2+3+4	479	12.-Suïssa	6,25
5.-Rússia	31	13.-Dinamarca	3,75
6.-Austria-Hongria	24	14.-Suècia, Noruega, Romania, etc.	2,5
7.-Itàlia	14	Total	600

El primer que salta als ulls en examinar aquestes dades és la força amb què es destaquen els quatre països capitalistes més rics, que disposen aproximadament de 100 a 150 mil milions de francs en valor. D'aqueixos quatre, dos (Anglaterra i França) són els països capitalistes més vells i, com veurem, els més rics en colònies; el altres dos (Estats Units i Alemanya) són països capitalistes avançats per la rapidesa de desenvolupament i pel grau de difusió dels monopolis capitalistes en la producció. Els quatre junts tenen 479 milers de milions de francs, açò és, prop del 80% del capital financer mundial. Gairebé tota la resta del món exerceix, d'una o altra forma, funcions de deutor i tributari d'aqueixos països, banquers internacionals, d'aqueixos quatre "pilars" del capital financer mundial.

Convé detindre's particularment en el paper que fa l'exportació de capitals en la creació de la xarxa internacional de dependències i de relacions del capital financer.

⁶⁴ *Bulletin de l'Institut international de statistique*, t. XIX, llibre II, l'Haia, 1912. Les dades sobre els estats petits, segona columna, han sigut presos aproximadament segons les normes de 1902 i augmentats en un 20%.

IV. L'EXPORTACIÓ DE CAPITAL

Allò que caracteritzava el vell capitalisme, en què dominava plenament la lliure competència, era l'exportació de *mercaderies*. Allò que caracteritza el capitalisme modern, en què impera el monopoli, és l'exportació de *capital*.

El capitalisme és la producció de mercaderies en el grau més elevat del seu desenvolupament, quan àdhuc la força de treball es converteix en mercaderia. L'increment del canvi tant a l'interior de país com, particularment, al terreny internacional, és el tret característic del capitalisme. El desenvolupament desigual, a salts, de les distintes empreses i branques de la indústria i dels distintos països és inevitable sota el capitalisme. Anglaterra és la primera que es converteix en país capitalista, i cap a la meitat del segle XIX, en implantar el lliure canvi, pretengué ser el "taller de tot el món", el proveïdor d'articles manufacturats per a tots els països, el quals havien de subministrar-li, en canvi, matèries primeres. Però aquest monopoli d'Anglaterra es veié crebantat ja en l'últim quart del segle XIX puix alguns altres països, defensant-se mitjançant aranzels "proteccionistes", s'havien transformat fins convertir-se en estats capitalistes independents. Al llindar del segle XX assistim a la formació de monopolis d'altre gènere: primer, unions monopolistes de capitalistes en tots els països de capitalisme endarrerit; segon, situació monopolista d'uns pocs països rics, en què l'acumulació de capital havia assolit proporcions gegantines. Es produí un enorme "excedent de capital" en els països avançats.

Naturalment, si el capitalisme hagués pogut desenvolupar l'agricultura, que avui en dia està en totes bandes enormement endarrerida respecte a la indústria; si hagués pogut elevar el nivell de vida de les masses de la població, la qual continua arrossegant, malgrat el vertiginós progrés de la tècnica, una vida de subalimentació i misèria, no hauria motiu de parlar d'un excedent de capital. Aquest "argument" és el que esgrimeixen sense parar els crítics petitburgessos del capitalisme. Però en aqueix cas el capitalisme deixaria de ser capitalisme, puix el desenvolupament desigual i la subalimentació de les masses són les condicions i les premisses bàsiques i inevitables d'aquest mode de producció. Mentre el capitalisme siga capitalisme, l'excedent de capital no es consagra a l'elevació del nivell de vida de les masses del país ja que, això, significaria la disminució dels guanys dels capitalistes, sinó l'acreixement d'aqueixos guanys mitjançant l'exportació de capitals a l'estranger, als països endarrerits. En aqueixos països endarrerits el benefici és normalment elevat puix que els capitals són escassos, el preu de la terra relativament poc considerable, els salaris baixos i les matèries primeres barates. La possibilitat de l'exportació de capitals la determina el fet que una sèrie de països endarrerits han estat ja incorporats a la circulació del capitalisme mundial, hi han estat construïdes les principals línies ferroviàries o se n'han iniciades, s'hi han assegurat les condicions elementals de desenvolupament de la indústria, etc. La necessitat de l'exportació de capitals obeeix al fet que en alguns països el capitalisme ha "madurat excessivament" i al capital (fent compte de l'insuficient desenvolupament de l'agricultura i la misèria de les masses) li manca camp per a la seua col·locació "lucrativa".

Heus ací dades aproximades sobre la quantia dels capitals invertits a l'estranger pels tres països més importants⁶⁵:

⁶⁵ Hobson, *Imperialismk.*, Londres, 1902, pàgina 58; Rieser, obra citada pàgines 395 i 404; P. Arndt, en *Weltwirtschaftliches Archiv*, t. 7, 1916, pàgina 35; Neymarck. En el *Bulletin*: Hilferding. *El capital financier*, pàgina 492; Lloyd George. Discurs a la càmera dels comuns, 4 de maig de 1915, *Daily Telegraph* del 5 de maig de 1915; B. Harms. *Probleme der Weltwirtschaft*, Jena, 1912, pàgines 235 i d'altres; Dr. Siegmund Schilder, *Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft*, Berlín, 1912, vol. 1, pàgina 150; George Paish, *Great Britain's Capital Investments, etc.*, en *Journal of the Royal Statistical Society*, vol. LXXXIV, 1910-1911, pàgines 167 i següents; Georges Diouritch, *L'Expansion des banques allemandes à l'étranger, ses rapports avec le développement économique de l'Allemagne*, París, 1909, pàgina 84.

CAPITAL INVERTIT A L'ESTRANGER
(en milers de milions de francs)

Anys	Anglaterra	França	Alemanya
1862	3,6	—	—
1872	15	10 (1869)	—
1882	22	15 (1880)	?
1893	42	20 (1890)	?
1902	62	27-37	12,5
1914	75-100	60	44,0

Aquestes dades ens palesen que l'exportació de capitals sols adquireix un desenvolupament gegantí a principis del segle XX. A les vespres de la guerra, el capital invertit a l'estranger pels tres països principals era de 175 a 200 milers de milions de francs. La renda d'aquesta suma, prenent com a base el modest tipus del 5%, ha d'ascendir a 8 o 10 mil milions anuals. Una bona base per al jou i l'explotació imperialista de la majoria dels països i nacions del món, per al parasitisme capitalista d'un grupat d'Estats riquíssims!

¿Com es distribueix entre els distints països aqueix capital invertit a l'estranger; on està col·locat? A aquestes preguntes sols es pot donar-les una resposta aproximada, la qual, no obstant, és capaç d'aclarir algunes relacions i llaços generals de l'imperialisme modern:

PARTS DEL MÓN ENTRE LES QUALS ES TROBEN DISTRIBUÏTS (APROXIMADAMENT)
ELS CAPITALS INVERTITS A L'ESTRANGER (VERS L'ANY 1910)
(en miler de milions de marcs)

	Anglaterra	França	Alemanya	Total
Europa	4	23	18	45
Amèrica	37	4	10	51
Àsia, Àfrica, Austràlia	29	8	7	44
	70	35	35	140

Pel que fa a Anglaterra, apareixen en primer pla les seues possessions colonials, les quals són molt grans, inclús en Amèrica (com és ara Canadà), sense parlar d'Àsia, etc. La gegantina exportació de capitals està, en el cas d'Anglaterra, estretament relacionada amb les colònies gegantines, de la significació de les quals per a l'imperialisme tornarem a parlar més endavant. Distint és el cas de França, el capital estranger de la qual es troba invertit principalment en Europa, i en primer lloc a Rússia (10.000 milions de francs al menys), amb la particularitat que es tracta sobre tot de capital de *préstec*, d'emprèstitos públics i no de capital invertit per empreses industrials. A diferència de l'imperialisme anglès, que és colonial, l'imperialisme francès pot ser qualificat d'usurari. Alemanya ofereix una tercera varietat: les seues colònies no són grans, i el capital exportat el té invertit en proporcions més iguals entre Europa i Amèrica.

L'exportació de capitals repercuteix en el desenvolupament del capitalisme dins dels països en què han estat invertits, accelerant-lo extraordinàriament. Si, a causa d'això, aquesta exportació pot, fins a cert punt, ocasionar un estancament del desenvolupament en el països exportadors, això es pot produir únicament a canvi d'una extensió i un aprofundiment majors del desenvolupament del capitalisme en tot el món.

El països que exporten capital poden gairebé sempre obtindre certs "avantatges", el caràcter del quals fa llum sobre les particularitats de l'època del capital financer i del monopoli. Heus ací, per exemple, el que deia en octubre de 1913 la revista berlinesa *Die Bank*:

"En el mercat internacional de capitals s'està representant des de fa poc de temps una comèdia digna d'una Aristòfanes. Un bon nombre d'estats, des d'Espanya fins als Balcans, des de Rússia fins l'Argentina, el Brasil i Xina, es presenten, obertament o encoberta, davant els grans mercats de diner exigint, a vegades amb extraordinària insistència, la concessió d'emprèstitos. Els mercats del diner no es troben actualment en una situació molt brillant, i les perspectives polítiques no són falagueres. Però cap dels mercats monetaris es decideix a negar un emprèstit per por que el veí no se li avance, el concedisca i, alhora, s'assegure determinats serveis a canvi del servei que ell presta. En les transaccions internacionals d'aqueixa classe el creditor obté quasi sempre quelcom en profit propi: un favor en tracte de

comerç, una base hullera, la construcció d'un port, una concessió lucrativa o una demanda de canons⁶⁶.

El capital financer ha creat l'època dels monopolis. I els monopolis porten sempre amb d'ells els principis monopolistes: la utilització de les "relacions" per a les transaccions profitoses reemplaça la competència en el mercat obert. És força corrent que entre les clàusules de l'emprèstit s'impose la inversió d'una part d'aquest en la compra de productes del país creditor, particularment en armament, vaixells, etc. França n'ha fe ús, força sovint, d'aquest procediment en el transcurs de les dues últimes dècades (1890-1910). L'exportació de capitals passa a ser un mitjà per a estimular l'exportació de mercaderies. Les transaccions que s'efectuen en aqueixos casos entre les més grans empreses tenen un caràcter tal, que, segons l'eufemisme de Schilder⁶⁷, "llinda amb el suborn". Krupp en Alemanya, Schneider en França i Armstrong en Anglaterra, en són models, formen part d'aqueixes cases íntimament lligades amb els bancs gegantins i amb els governs, i de les quals és difícil "prescindir" al negociar-se un emprèstit.

França, alhora que concedia emprèstits a Rússia, imposà en el tractat de comerç del 16 de setembre de 1905 determinades concessions vàlides fins el 1917; el mateix és pot dir del tractat comercial subscrit el 19 d'agost de 1911 amb el Japó. La guerra duanera entre Àustria i Servia. Paul Deschanel declara en el Parlament, en gener de 1912, que entre 1908 i 1911 les cases franceses havien subministrat materials de guerra a Servia per valor de 45 milions de francs.

En un informe del cònsol austrohongarès en Sao Paulo (Brasil) es diu: "La construcció dels ferrocarrils brasilers es realitza, en la seua major part, amb capitals francesos, belgues, britànics i alemanys, aqueixos països, en efectuar-se les operacions financeres relacionades amb la construcció de les vies fèrries, es reserven les demandes de materials de construcció ferroviària".

Així, doncs, el capital financer teixeix les seues xarxes, en el sentit textual de la paraula, en tots els països del món. Respecte a d'açò fan un paper important els bancs fundats en les colònies, així com també les seues sucursals. Els imperialistes alemanys miren amb enveja els "vells" països colonials, el quals frueixen en aqueix aspecte de condicions particularment "avantatjoses". Anglaterra tenia en 1904 un total de 50 bancs colonials amb 2.279 sucursals (en 1910 eren 72 bancs amb 5.449 sucursals); França tenia 20 amb 136 sucursals; Holanda posseïa 16 amb 68 mentre que Alemanya tenia "únicament" 13 amb 70 sucursals. Els capitalistes nord-americans envegen, al seu torn, els anglesos i alemanys: "En Amèrica del Sud [es lamentaven en 1915] 5 bancs alemanys tenen 40 sucursals, 5 anglesos 70 sucursals... Anglaterra i Alemanya en el transcurs dels darrers vint-i-cinc anys han invertit en Argentina, Brasil i Uruguai 4.000 milions de dòlars aproximadament; en resultes d'això frueixen del 46% de tot el comerç d'aqueixos tres països⁶⁸.

Els països exportadors de capital s'han repartit el món entre ells en el sentit figurat de la paraula. Però el capital financer ha fet aquest repartiment del món també *directament*.

V. EL REPARTIMENT DEL MÓN ENTRE LES ASSOSSIACIONS DE CAPITALISTES

Les associacions monopolistes de capitalistes (càrtels, sindicats, trusts) es reparteixen entre d'elles, en primer lloc, el mercat interior, apoderant-se d'una manera més o menys completa de la producció del país. Però sota el capitalisme el mercat interior està inevitablement enllaçat amb l'exterior. Fa ja molt de temps que el capitalisme ha creat un mercat mundial. I a mesura que ha anat augmentant l'exportació de capitals i s'han anat

⁶⁶ *Die Bank*, 1913, nº 2, pags. 1024-1025.

⁶⁷ Schilder, obra citada, pags. 346, 350, 371.

⁶⁸ *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. LIX, maig de 1915, pàgina 301. En aquesta mateixa publicació, en la pàgina 331, llegim que al darrer número de la revista financera *Statist*, el conegut especialista en estadística Paish calculava en 40 mil milions de dòlars, açò és, 200 mil milions de francs, els capitals exportats per Anglaterra, Alemanya, França, Bèlgica i Holanda.

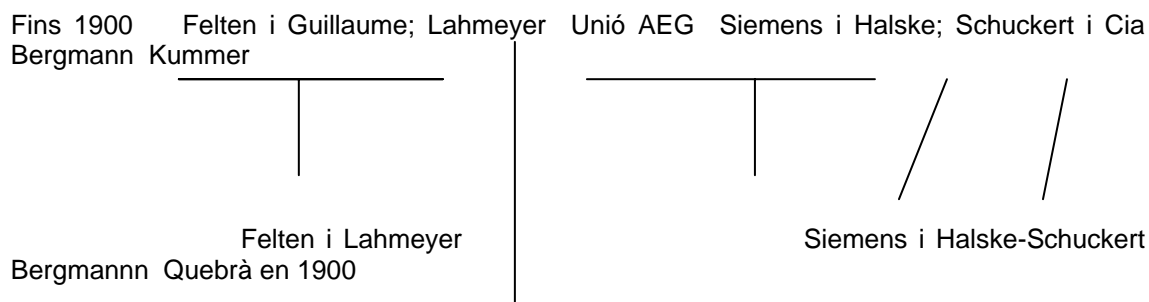
ampliant en totes les formes les relacions amb l'estranger i amb les colònies i les "esferes d'influència" de les més grans associacions monopolistes, la marxa "natural" de les coses ha portat a l'acord universal entre elles, a la constitució de càrtels internacionals.

És un nou grau de la concentració mundial del capital i de la producció, un grau incomparablement més elevat que els anteriors. Veiem com sorgeix aquest supermonopoli.

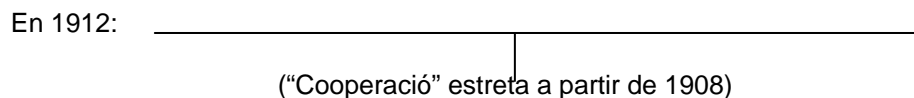
La indústria elèctrica és la més típica, des del punt de vista dels darrers progressos de la tècnica, per al capitalisme de *finals* del segle XIX i principis del XX. I on ha adquirit un major impuls ha estat en els dos països capitalistes nous més avançats, els Estats Units i Alemanya. En Alemanya contribuï particularment a la concentració d'aquesta branca de la indústria la crisi de 1900. Els bancs, que en aquella època es trobaven ja prou lligats a la indústria, acceleraren i aprofundiren en el més elevat grau durant aqueixa crisi la ruïna de les empreses relativament petites, la seua absorció per les grans. "Els bancs (diu Jeidels) negaren el recolzament precisament a les empreses que més necessitat en tenien, provocant amb això en un principi l'ascens vertiginós i després el crac irreparable de les societats que no estaven suficientment lligades amb d'ells⁶⁹.

En resultes, la concentració avançà després de 1900 a passes gegantines. Fins el 1900 hagueren set o vuit "grups" en la indústria elèctrica; cadascun d'ells estava compost de varies societats (en total n'hi havia 28) i darrere de cadascun n'hi havia de 2 a 11 bancs. Cap el 1908-1912, tots aqueixos grups es fusionaren en un o dos. Heus ací com es produí aqueix procés:

GRUPS EN LA INDÚSTRIA ELÈCTRICA

A.E.G. (Societat General Elèctrica)

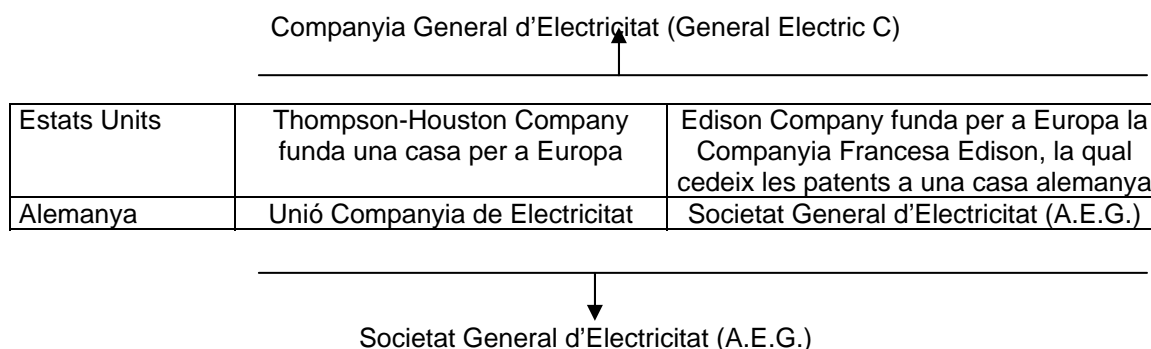

La famosa A.E.G. (Societat General d'Electricitat), desenvolupada d'aquesta manera, exerceix el domini sobre 175 o 200 societats (a través del sistema de "participació") i disposa d'un capital total de vora 1.500 *milions* de marcs. Sols en l'estranger té 34 representacions directes, de les quals 12 són societats anònimes establertes en més de deu països. En 1904 es calculava ja que els capitals invertits per la indústria elèctrica alemanya a l'estranger s'elevaven a 233 milions de marcs, dels quals 62 milions estaven col·locats en Rússia. Sobra dir que la Societat General d'Electricitat constitueix una gegantina empresa "combinada" (únicament el

⁶⁹ Jeidels, obra citada, p. 232.

nombre de les seues societats fabrils és de 16) que produeix els articles més variats, des de cables i aïllants fins automòbils i aparells voladors.

Però la concentració en Europa ha estat també un element integrant del procés de concentració en Estats Units. Heus ací com s'ha produït:

D'aquesta manera, es formaren *dues* "potències" elèctriques. "En el món és impossible trobar una sola societat elèctrica que siga *completament* independent d'elles", diu Heinig en el seu article *El canvis del trust de l'electricitat*. Les xifres següents donen una idea, que està molt lluny de ser completa, de les proporcions del gir i la magnitud de les empreses d'ambdós "trusts".

	Anys	Gir (en milions de marcs)	Nombre d'empleats	Benefici net (en milions de marcs)
Estats Units: Companyia General d'Electricitat (G.E.C.)	1907	252	28.000	35,4
Idem supra	1910	298	32.000	45,6
Alemanya: Societat General d'Electricitat (A.E.G.)	1907	216	30.700	14,5
Idem supra	1911	362	60.800	21,7

Heus ací que en 1907 entre el trust nord-americà i el trust alemany s'estipulà un acord per al repartiment del món. La competència quedà suprimida. La G.E.C. "rebé" els Estats Units i Canadà; a l'A.E.G. li "correspongueren" Alemanya, Àustria, Rússia, Holanda, Dinamarca, Suïssa, Turquia i els Balcans. Es concertaren acords especials, naturalment secrets, respecte a les filials, que penetren en noves branques de la indústria i en països "nous" no repartits encara formalment. S'establí l'intercanvi d'invents i experiments⁷⁰.

Es compren perfectament fins en què punt és difícil la competència amb aqueix trust, realment únic, mundial, que disposa d'un capital de milers de milions i té les seues "sucursals", representacions, agències, relacions, etc., en tots els àmbits del món. Però el repartiment del món entre dos trusts forts no exclou, naturalment, *un nou repartiment* si es modifica la relació de forces a conseqüència de la desigualtat del desenvolupament, de les guerres, dels cracs, etc.

La indústria del petroli ens ofereix un exemple instructiu d'intent d'un nou repartiment d'aquest gènere, de la lluita pel mateix.

"El mercat petrolier del món [escrivia Jeidels, en 1905] inclús actualment es troba repartit entre dos grans grups financers: el trust nord-americà Standard Oil Company, de Rockefeller, i els amos del petroli rus de Bakú, és a dir Rothschild i Nobel. Aquests dos grups estan íntimament lligats entre si, però la seua situació de monopoli es troba amenaçada, fa ja

⁷⁰ Riesser, obra citada; Diouritch, obra citada, p. 239; Kurt Heinig, Art. Cit.

alguns anys, per cinc enemics⁷¹: 1) l'esgotament dels jaciments nord-americans de petroli; 2) la competència de la firma Mantashev a Bakú; 3) els jaciments d'Àustria; 4) els de Romania; 5) els jaciments de petroli transoceànics, particularment en les colònies holandeses (les riquíssimes firmes Samuel i Shell, enllaçades també amb el capital anglès). Les tres últimes sèries d'empreses estan relacionades amb els grans bancs alemanys, amb el més important d'ells, el Banc Alemany, al capdavant. Aquests bancs han desenvolupat d'una manera sistemàtic i independent la indústria petrolífera, per exemple, a Romania, a fi de tindre "el seu" punt de suport. En 1907, es calculava que, en la indústria petrolífera romanesa, hi havia capitals estrangers per valor de 185 milions de francs, dels quals 74 milions eren alemanys⁷².

Va començar el que en la literatura econòmica ha estat qualificat de lluita pel "repartiment del món". D'una banda, l'Standard Oil, de Rockefeller, desitjant apoderar-se de tot, va fundar una "societat filial" en la mateixa Holanda, adquirint els jaciments de l'Índia holandesa i aspirant d'aquesta manera a assestar el colp al seu enemic principal: el trust holandèsobritànic Shell. D'altra banda, el Banc Alemany i altres bancs berlinesos dirigien tots els seus esforços a "salvaguardar" "per a si" Romania i a unir-la a Rússia contra Rockefeller. Aquest últim posseïa un capital incomparablement més copiós i una magnífica organització del transport i de l'abastiment de petroli als consumidors. La lluita havia d'acabar i va acabar en 1907, amb la derrota completa del Banc Alemany, al qual li quedaven dos camins: o liquidar amb milions de pèrdua els seus "interessos petrolífers" o sotmetre's. Va triar el segon i va pactar un acord molt poc avantatjós per a ell, amb l'Standard Oil. En el dit acord, es comprometia "a no fer res en perjudici dels interessos nord-americans", estipulant-se, no obstant, que l'acord perdria el seu vigor en el cas que a Alemanya arribés a aprovar-se una llei establint el monopoli de l'Estat sobre el petroli.

Llavors comença la "comèdia del petroli". Un dels reis financers d'Alemanya, von Gwinner, director del Banc Alemany, per mediació del seu secretari privat, Stauss, organitza una campanya d'agitació *en favor* del monopoli del petroli. Es posa en joc tot el gegantí aparell del més important banc berlinès, totes les vastes "relacions" de què disposa, la premsa s'ompli de crits "patriòtics" contra el "jou" del trust nord-americà, i el Reichstag, quasi per unanimitat, adopta, el 15 de març de 1911, una resolució invitant el govern a elaborar un projecte de monopoli del petroli. El govern va acollir aquesta idea "popular", i el Banc Alemany, que volia enganyar el seu "partenaire" nord-americà i arreglar els seus negocis per mediació del monopoli d'Estat, pareixia haver guanyat la partida. Els reis alemanys del petroli es fregaven ja les mans de gust pensant en els seus beneficis gegantins, que no serien inferiors als dels sucres russos. Però, en primer lloc, els grans bancs alemanys s'enemistaren entre si a causa del repartiment del botí, i la Societat de Descompte posà al descobert les mires interessades del Banc Alemany; en segon lloc, el govern es va espantar davant la idea d'una lluita amb Rockefeller, perquè era molt dubtós que Alemanya pogués procurar-se petroli sense comptar amb d'ell (la productivitat de Romania no és molt considerable); en tercer lloc, gairebé al mateix temps, en 1913, es votava un crèdit de mil milions per als preparatius de guerra d'Alemanya. El projecte de monopoli va ser ajornat. De moment l'Standard Oil de Rockefeller sortí victoriosa de la lluita.

La revista berlinesa *Die Bank* escrivia a aquest propòsit que Alemanya no podria lluitar amb l'Standard Oil més que introduint el monopoli de l'electricitat i convertint la força hidràulica en electricitat barata. Però [afegia] "el monopoli de l'electricitat vindrà quan constituïska una necessitat dels productors, precisament quan ens trobem en vespres del gran crac de torn en la indústria elèctrica, i quan les gegantines centrals elèctriques cares que s'estan construint actualment en totes parts pels 'consorcis' privats de la indústria elèctrica i per a les quals dits 'consorcis' obtenen ja ara alguns monopolis dels municipis, de l'Estat, etc., no puguen ja treballar amb benefici. Llavors serà necessari posar en marxa les forces hidràuliques; però no serà possible convertir-les en electricitat barata per compte de l'Estat, sinó que es farà precis lliurar-les també a un "monopoli privat controlat per l'estat", perquè la indústria privada ha concertat ja una sèrie de transaccions i estipulat grans indemnitzacions... Així va ocórrer amb el monopoli de la potassa, així succeeix amb el monopoli del petroli, així serà amb el monopoli de l'electricitat. És hora ja que els nostres socialistes d'Estat, que es deixen enlluernar per principis brillants, compreguen, per fi, que a Alemanya els monopolis no han perseguit mai com a fi, ni han donat com resultat, proporcionar beneficis als consumidors o, almenys, posar a disposició

⁷¹ Jeidels, pags. 192-193.

⁷² Diouritch, pags. 245-246.

de l'Estat una part dels beneficis patronals, sinó que han servit per a sanejar a costa de l'Estat la indústria privada, que ha arribat quasi a la vora de la fallida⁷³.

Aquestes són les valuoses afirmacions que es veuen obligats a fer els economistes burgesos d'Alemanya. Ací veiem patentment com, en l'època del capital financer, els monopolis d'Estat i els privats s'entrellacen formant un tot i com, tant els uns com els altres, no són, en realitat, més que distintes anelles de la lluita imperialista entre els més grans monopolistes pel repartiment del món.

En la navegació comercial, el procés gegantí de concentració hi ha conduït així mateix al repartiment del món. A Alemanya, s'han destacat dues grans societats: Hamburg-Amerika-Linie i el Lloyd de l'Alemanya del Nord, ambdues amb un capital de 200 milions de marcs (accions i obligacions) cadascuna i posseint vaixells per un valor de 185 a 189 milions de marcs. D'altra banda, a Amèrica del Nord, l'1 de gener de 1903, es va fundar l'anomenat trust Morgan, Companyia Internacional de Comerç Marítim, que uneix les companyies navilieres nord-americanes i angleses, en nombre de nou, i que disposa d'un capital de 120 milions de dòlars (480 milions de marcs). Ja en 1903, entre els colossos alemanys i aqueix trust angloamericà es concertà un tractat sobre el repartiment del món en relació amb el repartiment dels beneficis. Les societats alemanyes renunciaren a la competència en els transports entre Anglaterra i Amèrica del Nord. Es va fixar d'una manera precisa els ports "reservats" a cadascuna, es creà un comitè de control comú, etc. El tractat va ser concertat per a vint anys, amb la prudent reserva que perdria el seu vigor en cas de guerra⁷⁴.

És també extraordinàriament instructiva la història de la constitució del càrtel internacional del rail. Per primera vegada, les fàbriques de rails angleses, belgues i alemanyes cercaren, ja en 1884, constituir aqueix càrtel en un període de decadència intensa dels negocis industrials. Es van posar d'acord perquè els països que signaren del tractat no competiren en els seus mercats interiors, i els mercats exteriors es distribuïren d'acord amb la proporció següent: Anglaterra, el 66%; Alemanya, el 27%; Bèlgica, el 7%. L'Índia va quedar enterament a mercè d'Anglaterra. Es va fer una guerra comuna contra una firma anglesa que s'havia quedat al marge de l'acord. Les despeses d'aqueixa guerra van ser coberts amb un tant per cent de les vendes generals. Però en 1886, quan sortiren del càrtel dues firmes angleses, aquest s'enfonsà. És un fet característic el que fora possible aconseguir l'acord durant els anys de prosperitat industrial que van seguir.

A principis de 1904, va ser fundat el sindicat de l'acer d'Alemanya. En novembre del mateix any va reprendre la seua existència el càrtel internacional del rail, amb la proporció següent: Anglaterra, el 53,5%; Alemanya, el 28,83%; Bèlgica, el 17,67%. Més tard s'hi adherí França amb el 4,8%, 5,8% i 6,4%, en el primer, segon i tercer any, respectivament, sobre el 100% és a dir, amb el 104,8% en total, i així successivament. En 1905, s'hi adherí el Trust de l'acer dels Estats Units (Corporació de l'acer); després, Àustria i Espanya. "En el moment actual [deia Vogelstein en 1910] el repartiment del món està acabat, i els grans consumidors, en primer lloc els ferrocarrils de l'Estat, poden viure (ja que el món està ja repartit, sense tindre en compte els seus interessos), com el poeta, en els cels de Júpiter"⁷⁵.

Recordem també el sindicat internacional del zinc, fundat en 1909, que va distribuir exactament el volum de la producció entre cinc grups de fàbriques: alemanyes, belgues, franceses, espanyoles, angleses; després el trust internacional de la pólvora, aqueixa "estreta associació, completament moderna [segons les paraules de Liefmann], entre totes les fàbriques alemanyes d'explosius, que més tard, unides a les fàbriques de dinamita franceses i nord-americanes, organitzades d'una manera anàloga, s'han repartit, per dir-ho així, tot el món".

Segons Liefmann, en 1897 hi havia prop de 40 càrtels internacionals amb la participació d'Alemanya, i en 1910, ja hi havia prop d'un centenar.

Alguns escriptors burgesos (als quals s'ha unit ara C. Kautsky, que ha traït completament la seua posició marxista, per exemple, de 1909) han expressat l'opinió que els càrtels internacionals, essent com són una de les expressions de major relleu de la internacionalització del capital, permeten abrigar l'esperança de la pau entre els pobles davall el capitalisme. Aquesta opinió és, des del punt de vista teòric, completament absurda, i, des del punt de vista pràctic, un sofisma, un mitjà de defensa poc honrat de l'oportunisme de la pitjor

⁷³ *Die Bank*, 1912, 1, pàg. 1035; 1912, 2, pgs. 629 i 1036; 1913, 1, p. 388.

⁷⁴ Riesser, obra citada, p. 125.

⁷⁵ Liefmann, *Kartelle und Trusts*, 2ª ed. P. 161.

espècie. Els càrtels internacionals mostren fins a quin grau han crescut ara els monopolis capitalistes i *quins són els objectius* de la lluita que es desenrotlla entre els grups capitalistes. Aquesta última circumstància és la més important, només ella ens aclareix el sentit historicoeconòmic dels esdeveniments perquè la *forma* de lluita pot canviar i canvia constantment com a conseqüència de diverses causes, relativament particulars i temporals, però l'*essència* de la lluita, el seu *contingut* de classe *no* pot canviar, mentre subsistisquen les classes. Es comprèn que als interessos de la burgesia alemanya, per exemple, a la qual s'ha passat en realitat Kautsky en els seus raonaments teòrics (com veurem més avall), convinga *velar* el *contingut* de la lluita econòmica actual (pel repartiment del món) i subratllar ja aquesta ja l'altra *forma* d'aqueixa lluita. Aquest és el mateix error en què incorre Kautsky. I es tracta, naturalment, no sols de la burgesia alemanya, sinó de la burgesia internacional. Els capitalistes reparteixen el món, no com a conseqüència de la seua particular perversitat, sinó perquè el grau de concentració a què s'ha arribat els obliga a seguir aquest camí per tal d'obtenir beneficis; i se'l reparteixen "segons el capital"; "segons la força"; un altre procediment de repartiment és impossible en el sistema de la producció de mercaderies i del capitalisme. La força varia al seu torn d'acord amb el desenvolupament econòmic i polític; per a comprendre allò que està succeint, cal saber quins són els problemes que es solucionen amb el canvi de les forces, però saber si aqueixos canvis són "purament" econòmics o *extraeconòmics* (per exemple, militars), és una qüestió secundària que no pot fer variar en res la concepció fonamental sobre l'època actual del capitalisme. Substituir la qüestió del *contingut* de la lluita i de les transaccions entre els grups capitalistes per la qüestió de la forma d'aquesta lluita i d'aquestes transaccions (avui pacífica, demà no pacífica, despús-demà una altra vegada no pacífica) significa descendir fins al paper de sofista.

L'època del capitalisme modern ens mostra que entre els grups capitalistes s'estan establint determinades relacions sobre la base del repartiment econòmic del món, i que, al mateix temps, en connexió amb açò, s'estan establint entre els grups polítics, entre els Estats, determinades relacions sobre la base del repartiment territorial del món, de la lluita per les colònies, de la "lluita pel territori econòmic".

VI. EL REPARTIMENT DEL MON ENTRE LES GRANS POTÈNCIES

En el seu llibre sobre "l'extensió territorial de les colònies europees"⁷⁶, el geògraf A. Supan estableix el següent breu resum d'aqueixa extensió a fins del segle XIX:

PERCENTATGE DE TERRITORI PERTANYENT A LES POTÈNCIES COLONIALS EUROPEES I ALS ESTATS UNITS

	1876	1900	Augment
Àfrica	10,8%	90,4%	+79,6%
Polinèsia	56,8%	98,9%	+ 42,1%
Àsia	51,5%	56,6%	+ 5,1%
Austràlia	100,0%	100,0%	—
Amèrica	27,5%	27,2%	-0,3%

"El tret característic d'aquest període [conclou l'autor] és, per consegüent, el repartiment d'Àfrica i Polinèsia". Com ni a Àsia ni a Amèrica hi ha terres desocupades, és a dir, que no pertanguen a cap Estat, cal ampliar la conclusió de Supan i dir que el tret característic del període que ens ocupa és el repartiment definitiu de la Terra, definitiu no en el sentit que siga impossible *repartir-la de nou* [nous repartiments, per contra, són possibles i inevitables], sinó en el sentit de què la política colonial dels països capitalistes *ha acabat ja* la conquesta de

⁷⁶ A. Supan, *Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien*, 1906, p. 254.

totes les terres no ocupades que hi havia en el nostre planeta. Per primera vegada, el món es troba ja repartit, de manera que el que en avant pot efectuar-se són *únicament* nous repartiments, és a dir, el pas de territoris d'un "amo" a un altre, i no el pas d'un territori sense amo a un "amo".

Vivim, doncs, en una època singular de la política colonial del món que es troba íntimament relacionada amb la "fase contemporània de desenvolupament del capitalisme", amb el capital financer. Per això és necessari detindre's primer que res més detalladament en els fets concrets, per a formar-nos una idea el més precisa possible de la diferència existent entre aquesta època i les precedents, així com de la situació actual. Primer que res, sorgeixen dues qüestions de caràcter pràctic: ¿s'observa una accentuació de la política colonial, una exacerbació de la lluita per les colònies precisament en el període del capital financer? ¿Com se troba precisament repartit el món en l'actualitat des d'aquest punt de vista?

L'escriptor nord-americà Morris, en el seu llibre sobre la història de la colonització⁷⁷, intenta resumir les dades concretes sobre l'extensió de les possessions colonials d'Anglaterra, França i Alemanya durant distints períodes del segle XIX. Heus ací, breument exposats, els resultats obtinguts:

POSSESIONS COLONIALS

Anys	Anglaterra		França		Alemanya	
	Superfície (en milions de milles quadrades)	Població (en milions)	Superfície (en milions de milles quadrades)	Població (en milions)	Superfície (en milions de milles quadrades)	Població (en milions)
1815-1830	?	126,4	0,02	0,5	—	—
1860	2,5	145,1	0,2	3,4	—	—
1880	7,7	267,9	0,7	7,5	—	—
1899	9,3	309,0	3,7	56,4	1,0	14,7

Per a Anglaterra el període d'intensificació enorme de les conquestes colonials correspon als anys 1860-1880, i és molt considerable durant els darrers vint anys del segle XIX. Per a França i Alemanya, correspon precisament a aquests vint anys. Hem vist més amunt que el període del desenvolupament màxim del capitalisme anterior al monopolista, el capitalisme en el que predomina la lliure competència, va de 1860 a 1880. Ara veiem que *és precisament després d'aquest període* quan comença l'enorme "auge" de les conquestes colonials, s'exacerba fins al grau màxim la lluita pel repartiment territorial del món. És indubtable, per consegüent, el fet que el pas del capitalisme a la fase de capitalisme monopolista, al capital financer, *es troba relacionat* amb l'exacerbació de la lluita per el repartiment del món.

Hobson, en la seua obra sobre l'imperialisme, destaca el període de 1884-1900 com a període d'intensa "expansió" (eixamplament territorial) dels principals Estats europeus. Segons els seus càlculs, Anglaterra va adquirir durant aqueix període 3.700.000 milles quadrades amb una població de 57 milions d'habitants; França, 3.600.000 milles quadrades amb 36,5 milions d'habitants; Alemanya, 1.000.000 de milles quadrades amb 14,7 milions d'habitants; Bèlgica, 900.000 milles quadrades amb 30 milions d'habitants; Portugal, 800.000 milles quadrades amb 9 milions d'habitants. La caça de les colònies a fins del segle XIX, sobretot des de la dècada del 80, per part de tots els Estats capitalistes, constitueix un fet universalment conegut de la història de la diplomàcia i de la política exterior.

En l'època de major floriment de la lliure competència a Anglaterra, en els anys 1840-1860, els dirigents polítics burgesos d'aquest país eren *adversaris* de la política colonial i consideraven com a útil i inevitable l'emancipació de les colònies i la seua separació completa d'Anglaterra. M. Beer indica en un article, publicat en 1898, sobre "l'imperialisme anglès contemporani"⁷⁸, que en 1852 un home d'Estat anglès com Disraeli, tan inclinat en general a l'imperialisme, deia que "les colònies són una roda de molí que portem lligada al coll". En canvi, a fins del segle XIX, els herois del dia a Anglaterra eren Cecil Rhodes i Joseph Chamberlain, els quals predicaven obertament l'imperialisme i aplicaven la política imperialista amb el major cinisme!

No manca d'interès saber que el lligam existent entre les arrels purament econòmiques, per dir-ho així, i les socialpolítiques de l'imperialisme modern era, ja en aquell llavors, clara per

⁷⁷ Henry C. Morris, *The History of Colonization*, New York, 1900, T. II, p. 88; I, 419; II, 304.

⁷⁸ *Die Neue Zeit*, XVI, I, 1898, p. 302.

a aqueixos dirigents polítics de la burgesia anglesa. Chamberlain predicava l'imperialisme com una "política justa, prudent i econòmica", indicant sobretot la competència amb què ara ensopega Anglaterra en el mercat mundial per part d'Alemanya, EE.UU. i Bèlgica. La salvació està en el monopoli, deien els capitalistes, fundant càrtels, sindicats, trusts. La salvació està en el monopoli, repetien els caps polítics de la burgesia, afanyant-se a apoderar-se de les parts del món encara no repartides. I Cecil Rhodes, segons conta el seu íntim amic, el periodista Stead, li deia en 1895 a propòsit de les seues idees imperialistes: "Ahir vaig estar en l'East-End londinenc (barriada obrera) i vaig assistir a una assemblea dels desocupats. Al escoltar, en la dita reunió, discursos exaltats la nota dominant de la qual era: pa!, pa! i al reflexionar, quan tornava a casa, sobre allò que havia sentit, em vaig convèncer, més que mai, de la importància de l'imperialisme... La idea que jo acaricie representa la solució del problema social, a saber: per a salvar els quaranta milions d'habitants del Regne Unit d'una guerra civil funesta, nosaltres, els polítics colonials, hem de possessionar-nos de nous territoris per a col·locar en ells l'excés de població, per a trobar nous mercats en què col·locar els productes de les nostres fàbriques i de les nostres mines. L'imperi, ho he dit sempre, és una qüestió d'estómac. Si no volem la guerra civil, heu de convertir-vos en imperialistes"⁷⁹.

Així parlava, en 1895, Cecil Rhodes, milionari, rei financer, principal culpable de la guerra angloboer. Aquesta defensa de l'imperialisme és simplement un poc grollera, cínica, però, en el fons, no es diferencia de la "teoria" dels senyors Maslov, Sudekum, Potresov, David, del fundador del marxisme rus, etc., etc. Cecil Rhodes era un socialxovinista una mica més honrat...

Per a donar un panorama el més exacte possible del repartiment territorial del món i dels canvis haguts en aquest aspecte durant les últimes dècades, utilitzarem les dades subministrades per Supan, en l'obra mencionada, sobre les possessions colonials de totes les potències del món. Supan compara els anys 1876 i 1900; nosaltres prendrem l'any 1876 (punt de comparació elegit molt encertadament, ja que pot considerar-se, en termes generals, que és precisament aleshores quan acaba el desenvolupament del capitalisme de l'Europa occidental en la seua fase premonopolista) i l'any 1914, substituint les xifres de Supan per les més recents de Hubner, que prenem de les seues *Taules geogràficoestadístiques*. Supan estudia només les colònies; nosaltres considerarem útil (perquè el quadre del repartiment del món siga complet) agregar unes quantes dades sobre els països no colonials i semicolonials, entre els quals incloem Pèrsia, Xina i Turquia; el primer d'aquests països s'ha transformat quasi per complet en colònia; el segon i el tercer es van transformant en tals.

Com resultat, obtindrem el següent:

POSSESIONS COLONIALS DE LES GRANS POTÈNCIES
(En milions de quilòmetres quadrats i d'habitants)

	Colònies				Metròpolis		Total	
	1876		1914		1914		1914	
Països	Km2	Habit.	Km2	Habit.	Km2	Habit.	Km2	Habit.
Anglaterra	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Rússia	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
França	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Alemanya	-	-	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Estats Units	-	-	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
Japó	-	-	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
Total per a les 6 grans potències	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2	81,5	960,6
Colònies de la resta de potències (Bèlgica, Holanda, etc.)							9,9	45,3
Semicolònies (Pèrsia, Xina, Turquia)							14,5	361,2
Resta països							28,0	289,9
<i>Tota la Terra</i>							133,9	1.657,0

Es veu clarament com a fins del segle XIX i en els albors del segle XX es trobava ja "acabat" el repartiment del món. Les possessions colonials es van eixamplar en proporcions gegantines després de 1876: en més d'una vegada i mitja, de 40 a 65 milions de quilòmetres quadrats per a les sis potències més importants; l'augment representa 25 milions de

⁷⁹ *Die Neue Zeit*, XVI, I, 1898, p. 304.

quilòmetres quadrats, una vegada i mitja més que la superfície de les metròpolis (16,5 milions). Tres potències no posseïen en 1876 cap colònia, i la quarta, França, quasi no les tenia. Per a l'any 1914, aqueixes quatre potències havien adquirit colònies amb una superfície de 14,1 milions de quilòmetres quadrats, és a dir, aproximadament una vegada i mitja més que la superfície d'Europa, amb una població de quasi 100 milions d'habitants. La desigualtat en l'ampliació de les possessions colonials és molt gran. Si es comparen, per exemple, França, Alemanya i el Japó, la diferència dels quals no és molt considerable quant a la superfície i població, resulta que el primer d'aqueixos països ha adquirit quasi tres vegades més colònies (des del punt de vista de la superfície) que el segon i tercer junts. Però per la quantia del capital financer, França, a principis del període que ens ocupa, era potser també diverses vegades més rica que Alemanya i el Japó junts. Les dimensions de les possessions colonials es troben influenciades no sols per les condicions purament econòmiques, sinó també, a base d'aquestes, per les condicions geogràfiques i altres. Per considerable que haja estat durant les últimes dècades l'anivellació del món, la igualació de les condicions econòmiques i de vida dels distints països davall la pressió de la gran indústria, del canvi i del capital financer, la diferència segueix sent, no obstant, respectable, i entre els sis països mencionats observem, per una part, països capitalistes joves, que han progressat amb una rapidesa extraordinària (Estats Units, Alemanya, el Japó); d'altra banda, països de vell tipus capitalista, que durant els últims anys han progressat molt més lentament que els anteriors (França i Anglaterra); en tercer lloc, un país, el més endarrerit des del punt de vista econòmic (Rússia), en el qual l'imperialisme capitalista modern es troba embolicat, per així dir-ho, en una xarxa particularment densa de relacions precapitalistes.

Al costat de les possessions colonials de les grans potències, hem col·locat les colònies menys importants dels Estats petits i que són, per dir-ho així, l'objecte immediat del "nou repartiment" de les colònies, possible i probable. La major part d'aqueixos petits Estats conserven les seues colònies únicament gràcies a què entre les grans potències hi ha interessos contraposats, friccions, etc., que dificulten l'acord per al repartiment del botí. Quant als Estats "semicoloniales", ens donen l'exemple de les formes de transició que trobem en totes les esferes de la naturalesa i de la societat. El capital financer és una força tan considerable, pot dir-se que tan decisiva en totes les relacions econòmiques i internacionals, que és capaç de subordinar, i en efecte subordina, inclús els Estats que gaudeixen d'una independència política completa, com ho veurem més endavant. Però, naturalment, per al capital financer la subordinació més beneficiosa i més "còmoda" és *aquella* que porta aparellada amb si la pèrdua de la independència política dels països i dels pobles sotmesos. Els països semicoloniales són típics, en aquest sentit, com "cas intermedi". Es comprèn, doncs, que la lluita per aqueixos països sem independents haja hagut d'exacerbar-se particularment en l'època del capital financer, quan la resta del món es trobava ja repartit.

La política colonial i l'imperialisme existien ja abans de la fase actual del capitalisme i àdhuc abans del capitalisme. Roma, basada en l'esclavitud, va portar a terme una política colonial i va realitzar l'imperialisme. Però els raonaments "generals" sobre l'imperialisme, que obliden o releguen a segon terme la diferència radical de les formacions economicosocials, es converteixen inevitablement en banalitats vàcues o en fanfarronades, semblants a la de comparar "la Gran Roma amb la Gran Bretanya"⁸⁰. Inclús la política colonial capitalista de les fases *anteriors* del capitalisme es diferencia essencialment de la política colonial del capital financer.

La particularitat fonamental del capitalisme modern consisteix en la dominació de les associacions monopolistes dels grans empresaris. Aqueixos monopolis adquireixen la màxima solidesa quan reuneixen en les seues mans *totes* les fonts de matèries primeres, i ja hem vist amb quin furor els grups internacionals de capitalistes dirigeixen els seus esforços a arrabassar l'adversari tota possibilitat de competència, a acaparar, per exemple, les terres que contenen mineral de ferro, els jaciments de petroli, etc. La possessió de colònies és l'única cosa que garanteix d'una manera completa l'èxit del monopoli contra totes les contingències de la lluita amb l'adversari, inclús quan aquest cerca de defensar-se mitjançant una llei que implante el monopoli d'Estat. Com més avançat es troba el desenvolupament del capitalisme, com més sensible es la insuficiència de matèries primeres, com més dura és la competència i la caça de les fonts de matèries primeres en tot el món, tant més aferrissada és la lluita per l'adquisició de colònies.

⁸⁰ C. P. Lucas, *Greater Rome and Greater Britain*, Oxford, 1912; o Earl of Cromer, *Ancien and Modern Imperialism*, Londres, 1910.

“Es pot aventurar l’afirmació [escriu Schilder], que a alguns pot semblar-los paradoxal, que el creixement de la població urbana i industrial en un futur més o menys pròxim pot més prompte trobar obstacles en la insuficiència de matèries primeres per a la indústria, que en la de productes alimentaris”. Així, per exemple, augmenta l’escassetat de fusta, que va encarir cada vegada més, de pell, de matèries primeres per a la indústria tèxtil. “Les associacions industrials intenten establir l’equilibri entre l’agricultura i la indústria en els límits de tota l’economia mundial; com exemple es pot citar la unió internacional d’associacions de fabricants de filats de cotó dels països industrials més importants, fundada en 1904, i la unió d’associacions europees de fabricants de filats de lli, constituïda en 1910, segons el tipus de l’anterior”⁸¹.

Clar que els reformistes burgesos, i entre ells els kautskians actuals sobretot, intenten atenuar la importància d’aqueixos fets, indicant que les matèries primeres “podrien ser” adquirides en el mercat lliure sense una política colonial “cara i perillosa”, que l’oferta de matèries primeres “podria ser” augmentada en proporcions gegantines amb el “simple” millorament de les condicions de l’agricultura en general. Però aqueixes indicacions es converteixen en una apologia de l’imperialisme, en l’embelliment del mateix, perquè es fonamenten en l’oblit de la particularitat principal del capitalisme modern: els monopolis. El mercat lliure passa cada vegada més al domini de la història, els sindicats i trusts monopolistes van reduint-lo de dia en dia, i el “simple” millorament de les condicions de l’agricultura es redueix al millorament de la situació de les masses, a l’elevació dels salaris i a la disminució dels beneficis. ¿On existeixen, com no siga en la fantasia dels reformistes encaramel·lats, trusts capaços de preocupar-se de la situació de les masses i no de la conquesta de colònies?

Per al capital financer tenen importància no sols les fonts de matèries primeres descobertes ja, sinó també les probables, perquè la tècnica es desenrotlla amb una rapidesa increïble en els nostres dies i les terres avui inservibles poden ser convertides demà en terres útils, si es descobreixen nous procediments (amb motiu de què un banc important pot organitzar una expedició especial d’enginyers, agrònoms, etc.), si s’inverteixen grans capitals. El mateix es pot dir respecte a l’exploració de riqueses minerals, als nous mètodes d’elaboració i utilització de tal o tal altra matèria primera, etc., etc. D’ací la tendència inevitable del capital financer d’ampliar el territori econòmic i àdhuc el territori en general. De la mateixa manera que els trusts capitalitzen els seus béns en el doble o en el triple del seu valor, calculant els beneficis “possibles” en el futur (i no els beneficis presents) i tenint en compte els resultats ulteriors del monopoli, el capital financer manifesta en general la tendència a apoderar-se de les majors extensions possibles de territori, siga el que siga, siga on siga, per qualsevol mitjà, tenint en compte les fonts possibles de matèries primeres i davant del temor de quedar-se enrere en la lluita rabiosa per les últimes porcions del món encara no repartides o per un nou repartiment de les ja repartides.

Els capitalistes anglesos s’esforcen per tots els mitjans per a desenrotllar la producció de cotó en la *seua* colònia, Egipte, (en 1904, dels 2,3 milions d’hectàrees de terra cultivada en Egipte, 0,6, açò és, més de la quarta part, estava destinada ja al cotó); els russos fan el mateix en la *seua*, Turkmenistan, perquè d’aquesta manera els és més fàcil vèncer als seus competidors estrangers, els és més fàcil monopolitzar les fonts de matèries primeres, crear un trust tèxtil menys costós i més lucratiu, amb producció “combinada”, amb la concentració en una sola mà de totes les fases de la producció i de la transformació del cotó.

Els interessos de l’exportació del capital empenyen de la mateixa manera a la conquesta de colònies, perquè en el mercat colonial és més fàcil (i a vegades només en ell és possible) suprimir el competidor per mitjans monopolistes, garantir-se encàrrecs, consolidar les “relacions” existents, etc.

La superestructura extraeconòmica, que brota sobre la base del capital financer, la política, la ideologia d’aquest, reforcen la tendència a les conquestes colonials. “El capital financer vol, no la llibertat, sinó la dominació”, diu amb raó Hilferding. I un escriptor burgès francès, com si desenrotllés i completés les idees de Cecil Rhodes, que hem citat més amunt, escriu que cal afegir les causes d’orde social a les causes econòmiques de la política colonial contemporània: “a conseqüència de la complexitat creixent de la vida i de les dificultats que pesen no sols sobre les masses obreres, sinó també sobre les classes mitjanes, en tots els països de vella civilització s’estan acumulant la impaciència, la irritació, l’odi, que posen en

⁸¹ Schilder, obra citada, pags. 38-42.

perill la tranquil·litat pública; cal trobar una aplicació a l'energia treta del seu llit de classe, trobar-li aplicació fora del país, a fi que no es produísca l'explosió en l'interior”⁸².

Ja que parlem de la política colonial de l'època de l'imperialisme capitalista, és necessari fer notar que el capital financer i la política internacional corresponent, la qual es redueix a la lluita de les grans potències pel repartiment econòmic i polític del món, originen tota una sèrie de formes *transitòries* de dependència estatal. Per a aquesta època són típics no només els dos grups fonamentals de països (els que posseeixen colònies i els països colonials) sinó també les formes variades de països dependents que, des d'un punt de vista formal, polític, gaudeixen de independència però que en realitat, estan embolicats per les xàrcies de la dependència financera i diplomàtica. Una d'aquestes formes, la semicolonial, l'hem indicada ja abans. Model d'una altra forma és, per exemple, l'Argentina.

“L'Amèrica del Sud, i sobretot l'Argentina [diu Schulze-Gaevernitz en la seua obra sobre l'imperialisme britànic], es troba en una situació tal de dependència financera respecte a Londres, que gairebé se l'ha de qualificar de colònia comercial anglesa”⁸³. Segons Schilder, els capitals invertits per Anglaterra en l'Argentina, d'acord amb les dades subministrades pel cònsol austrohongarés en Buenos Aires, van ser, en 1909, de 8.750 milions de francs. No és difícil imaginar-se què fort llaç s'estableix entre el capital financer (i el seu fidel “amic”, la diplomàcia) d'Anglaterra i la burgesia argentina, els cercles dirigents de tota la seua vida econòmica i política.

L'exemple de Portugal ens mostra una forma un poc distinta de dependència financera i diplomàtica davall la independència política. Portugal és un Estat independent, sobirà, però en realitat, durant més de dos-cents anys, des de l'època de la guerra de successió d'Espanya (1701-1714), es troba sota el protectorat d'Anglaterra. Anglaterra el va defensar i va defensar les possessions colonials del mateix per a reforçar la seua pròpia posició en la lluita amb els seus adversaris: Espanya i França. Anglaterra obtingué en compensació avantatges comercials, millors condicions per a l'exportació de mercaderies i, sobretot, per a l'exportació de capitals a Portugal i les seues colònies, la possibilitat d'utilitzar els ports i les illes de Portugal, els seus cables, etc., etc.⁸⁴. Aquest gènere de relacions entre grans i petits Estats ha existit sempre, però en l'època de l'imperialisme capitalista es converteix en sistema general, entren a formar part del conjunt de relacions que regeixen el “repartiment del món”, passen a ser anelles en la cadena de les operacions del capital financer mundial.

Per a acabar amb la qüestió del repartiment del món, hem encara de fer notar el següent: No sols la literatura nord-americana, després de la guerra hispanoamericana, i l'anglesa, després de la guerra angloboer, van plantejar aquesta qüestió d'una manera completament oberta i definida, a fins del segle XIX i a principis del XX; no sols les publicacions alemanyes que seguien “més zelosament” el desenvolupament de “l'imperialisme britànic”, han jutjat sistemàticament aquest fet. També la literatura burgesa de França ha plantejat la qüestió d'un mode prou clar i vast, en tant que açò és concebible des del punt de vista burgès. Remetem-nos a l'historiador Driault, el qual, en el seu llibre *Els problemes polítics i socials de fins del segle XIX*, en el capítol sobre “les grans potències i el repartiment del món”, deia el següent: “En el transcurs dels últims anys, tots els territoris lliures de la Terra, a excepció de Xina, han estat ocupats per les potències d'Europa i pels Estats Units. A causa d'açò s'han produït ja diversos conflictes i certs desplaçaments d'influència que no són més que precursors d'explosions molt més terribles en un futur pròxim. Perquè cal afanyar-se: les nacions que no s'han proveït corren el risc de no percebre mai la seua porció i de no prendre part en l'explotació gegantina de la Terra, que serà un dels fets més essencials del pròxim segle [açò és, del segle XX]. Heus ací per què tota Europa i Amèrica, durant els últims temps, van ser preses de la febra de l'expansió colonial, del ‘imperialisme’, el qual constitueix el tret característic més notable de fins del segle XIX” I l'autor afegeix: “Amb un repartiment tal del món, amb aqueixa caça rabiosa de les riqueses i dels grans mercats de la Terra la importància relativa dels imperis creats en aquest segle XIX és completament desproporcionada al lloc que ocupen a Europa les nacions que els han creat. Les potències predominants a Europa, que són els àrbitres del seu destí, no predominen igualment en tot el món. I pel fet que el poder colonial, l'esperança de posseir riqueses encara ignorades tindrà, evidentment, una repercussió en la importància relativa de les potències europees, la qüestió colonial (l'“imperialisme”, si voleu),

⁸² Walh, *La France aux colonies*, cit., per Henri Russier, *Le partage de l'Océanie*, París, 1905, p. 165.

⁸³ Schulze-Gaevernitz, *Britischer Imperialismus und englischer, Freihandel zu Beginn des 20-ten Jahrhunderts*, Leipzig, 1906, p. 318. El mateix diu Sartorius von Waltershausen, *Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande*, Berlín, 1907, p. 46.

⁸⁴ Schilder, obra citada, T. I. pags. 160-161.

que ha transformat ja les condicions polítiques d'Europa mateixa, les anirà modificant cada vegada més⁸⁵.

VII. L'IMPERIALISME, FASE PARTICULAR DEL CAPITALISME

Intentarem ara fer un balanç, resumir el que hem dit més amunt sobre l'imperialisme. L'imperialisme ha sorgit com a desenvolupament i continuació directa de les propietats fonamentals del capitalisme en general. Però el capitalisme s'ha transformat en imperialisme capitalista únicament en arribar a un cert grau molt alt del seu desenvolupament, quan algunes de les propietats fonamentals del capitalisme han començat a convertir-se en la seua antítesi, quan han pres cos i s'han manifestat en tota la línia els trets de l'època de transició del capitalisme a una estructura econòmica i social més elevada. El que hi ha de fonamental en aquest procés, des del punt de vista econòmic, és la substitució de la lliure concurrència capitalista pels monopolis capitalistes. La lliure competència és la propietat fonamental del capitalisme i de la producció de mercaderies en general; el monopoli es troba en oposició directa amb la lliure competència, però aquesta última s'ha convertit als nostres ulls en monopoli, creant la gran producció, eliminant la petita, reemplaçant la gran producció per una altra encara major, portant la concentració de la producció i del capital fins a tal punt, que del seu si ha sorgit i sorgeix el monopoli: càrtels, sindicats, trusts, i, fusionant-se amb ells, el capital d'una dotzena escassa de bancs que manegen milers de milions. I al mateix temps, els monopolis, que es deriven de la lliure competència, no l'eliminen, sinó que existeixen per damunt i al costat d'ella, engendrant així una sèrie de contradiccions, fregaments i conflictes particularment aguts. El monopoli és el trànsit del capitalisme a un règim superior.

Si fora necessari donar una definició el més breu possible de l'imperialisme, hauria de dir-se que l'imperialisme és la fase monopolista del capitalisme. Una definició tal comprendria el principal, perquè, per una part, el capital financer és el capital bancari d'alguns grans bancs monopolistes fos amb el capital dels grups monopolistes d'industrials i, per una altra, el repartiment del món és el trànsit de la política colonial, que s'expandeix sense obstacles en les regions encara no apropiades per cap potència capitalista, a la política colonial de dominació monopolista dels territoris del globus, enterament repartit.

Però les definicions excessivament breus, si bé són còmodes doncs que resumeixen el principal, són, no obstant això, insuficients, ja que és necessari deduir d'elles especialment trets molt essencials del fenomen que cal definir. Per això, sense oblidar la significació condicional i relativa de totes les definicions en general, les quals no poden mai abraçar en tots els seus aspectes les relacions del fenomen en el seu desenvolupament complet, convé donar una definició de l'imperialisme que continga els seus cinc trets fonamentals següents, a saber: 1) la concentració de la producció i del capital arribada fins a un grau tan elevat de desenvolupament que ha creat els monopolis, que exerceixen un paper decisiu en la vida econòmica; 2) la fusió del capital bancari amb l'industrial i la creació, sobre la base d'aquest "capital financer", de l'oligarquia financera; 3) l'exportació de capital, a diferència de l'exportació de mercaderies, adquireix una importància particularment gran; 4) la formació d'associacions internacionals monopolistes de capitalistes, les quals es reparteixen el món, i 5) la terminació del repartiment territorial del món entre les potències capitalistes més importants. L'imperialisme és el capitalisme en la fase de desenvolupament en la qual ha pres cos la dominació dels monopolis i del capital financer, ha adquirit una importància de primer orde l'exportació de capital, ha començat el repartiment del món pels trusts internacionals i ha acabat el repartiment de tota la Terra entre els països capitalistes més importants.

Més endavant veurem com es pot i s'ha de definir d'una altra manera l'imperialisme, si es tenen en compte no sols les nocions fonamentals purament econòmiques (a les quals es limita la definició que hem donat), sinó també el lloc històric d'aquesta fase del capitalisme en relació amb el capitalisme en general o la relació de l'imperialisme i de les dues tendències

⁸⁵ J. E. Dirault, *Problèmes politiques et sociaux*, París, 1900, p. 299.

fonamentals del moviment obrer. El que cal consignar immediatament és que, interpretat en el sentit mencionat, l'imperialisme representa en si, indubtablement, una fase particular de desenvolupament del capitalisme. Per a donar al lector una idea el més fonamentada possible de l'imperialisme, ens hem esforçat deliberadament a reproduir el major nombre possible d'opinions d'economistes *burgesos*, que es veuen obligats a reconèixer els fets de l'economia capitalista moderna establerts d'una manera particularment incontrovertible. Amb el mateix fi hem reproduït dades estadístiques detallades que permeten veure fins a quin punt ha crescut el capital bancari, etc., en què precisament s'ha expressat la transformació de la quantitat en qualitat, el trànsit del capitalisme desenrotllat a l'imperialisme. Sobra de dir, naturalment, que en la naturalesa i en la societat tots els límits són convencionals i mudables, que seria absurd discutir, per exemple, sobre l'any o la dècada precisos que es va instaurar "definitivament" l'imperialisme.

Però sobre la definició de l'imperialisme ens veiem obligats a discutir primer que res amb C Kautsky, amb el principal teòric marxista de l'època de l'anomenada Segona Internacional, és a dir, dels vint-i-cinc anys compresos entre 1889 i 1914. Kautsky es va pronunciar decididament, en 1915, i àdhuc al novembre de 1914, contra les idees fonamentals expressades en la nostra definició de l'imperialisme, declarant que per imperialisme cal entendre, no una "fase" o un grau de l'economia, sinó una política, precisament una política determinada, la política "preferida" pel capital financer; que no es pot "identificar" l'imperialisme amb el "capitalisme contemporani"; que, si s'inclouen en la noció d'imperialisme "tots els fenòmens del capitalisme contemporani" (cartels, proteccionisme, dominació dels financers, política colonial), en aqueix cas la qüestió de la necessitat del imperialisme per al capitalisme es converteix en "la tautologia més trivial", perquè llavors, "naturalment, l'imperialisme és una necessitat vital per a el capitalisme", etc. Expressarem encara amb més exactitud el pensament de Kautsky si reproduïm la definició de l'imperialisme donada per ell, directament oposada a l'essència de les idees exposades per nosaltres (perquè les objeccions procedents del camp dels marxistes alemanys, els quals han defès semblants idees durant tota una sèrie d'anys, són ja conegudes des de fa molt de temps per Kautsky com a objecció d'una tendència determinada en el marxisme).

La definició de Kautsky està concebuda així:

"L'imperialisme és un producte del capitalisme industrial altament desenrotllat. Consisteix en la tendència de cada nació industrial capitalista a sotmetre's i annexar-se cada vegada més regions *agràries* [la cursiva és de Kautsky], siguen quines siguen les nacions que les poblen"⁸⁶.

Aquesta definició no serveix absolutament per a res, ja que és unilateral, és a dir, destaca arbitràriament tan sols el problema nacional (si bé extraordinàriament important, tant per si mateix com per la seua relació amb l'imperialisme), enllaçant-lo arbitràriament i *erròniament* només amb el capital industrial en els països que s'annexen altres nacions, col·locant en primer terme, de la mateixa forma arbitrària i errònia, l'annexió de les regions agràries.

L'imperialisme és una tendència a les annexions; heus ací a què es redueix la part *política* de la definició de Kautsky. És justa, però extremadament incompleta, perquè en l'aspecte polític és, en general, una tendència a la violència i a la reacció. Però el que en aquest cas ens interessa és l'aspecte *econòmic* que Kautsky *mateix* ha introduït en la seua definició. Les inexactituds de la definició de Kautsky salten als ulls. Allò característic de l'imperialisme *no* és justament el capital industrial, *sinó* el capital financer. No és un fenomen casual que, a França precisament, el desenvolupament particularment ràpid del capital *financer*, que coincidí amb un debilitament del capital industrial, provoqués a partir de la dècada del 80 del segle passat una intensificació extrema de la política annexionista (colonial). El característic per a l'imperialisme consisteix precisament en la tendència a l'annexió *no sols* de les regions agràries, sinó també de les més industrials (apetits alemanys respecte a Bèlgica, dels francesos respecte a la Lorena), perquè, en primer lloc, el repartiment definitiu de la Terra obliga, al procedir a *un nou repartiment*, a estendre la mà cap a *tota classe* de territoris; en segon lloc, per a l'imperialisme és substancial la rivalitat de diverses grans potències en l'aspiració a *l'hegemonia*, açò és, a apoderar-se de territoris no tant directament per a si, com per al debilitament de l'adversari i el crebant de la seua hegemonia (per a Alemanya, Bèlgica té una importància especial com a punt de suport contra Anglaterra; per a Anglaterra, la té Bagdad com a punt de suport contra Alemanya, etc.)

⁸⁶ *Die Neue Zeit*, 11 setembre de 1914, 2, (t. 32), p. 909; veja hom també 1915, 2, pags. 107 i següents.

Kautsky es refereix particularment (i reiterades vegades) a l'exemple dels anglesos, els quals, segons ell, han puntualitzat la significació purament política de la paraula "imperialisme" en el sentit en què ell la comprèn. En l'obra de l'anglès Hobson, "*L'imperialisme*", publicada en 1902, llegim el següent:

"El nou imperialisme es distingeix del vell, primer, que, en comptes de les aspiracions d'un sol imperi creixent, sosté la teoria i la pràctica d'imperis rivals, guiat cada u d'ells per idèntiques ganes d'expansió política i de benefici comercial; segon, que els interessos financers o relatius a la inversió del capital predominen sobre els comercials"⁸⁷.

Com veiem, Kautsky de fet manca per complet de raó al remetre's als anglesos en general (en els únics que podria recolzar-se seria en els imperialistes anglesos vulgars o en els apologistes declarats de l'imperialisme). Veiem que Kautsky, que pretén continuar defenent el marxisme, en realitat dóna un pas enrere amb relació al *socialliberal* Hobson, el qual té en compte, *amb més encert* que ell, les dues particularitats "històriques concretes" (Kautsky, amb la seua definició, es mofa precisament de la concreció històrica!) de l'imperialisme contemporani: 1) competència de diversos imperialismes; 2) predomini del financer sobre el comerciant. Si l'essencial consisteix en què un país industrial s'annexa un país agrari, en aquest cas es concedeix el paper principal al comerciant.

La definició de Kautsky no sols és errònia i no marxista, sinó que serveix de base a tot un sistema de concepcions que trenca totalment amb la teoria marxista i amb la pràctica marxista, de tot això parlarem més endavant. Manca absolutament de serietat la discussió sobre paraules promoguda per Kautsky: cal qualificar d'imperialisme o de fase del capital financer la fase actual del capitalisme? Anomeneu-lo com vulgueu, açò és indiferent. L'essencial consisteix en què Kautsky separa la política de l'imperialisme de la seua economia, parlant de les annexions com d'una política "preferida" pel capital financer i oposant-li altra política burgesa possible, segons ell, sobre la mateixa base del capital financer. Resulta que els monopolis en l'economia són compatibles amb el mode d'obrar no monopolista, no violent, no annexionista en política. Resulta que el repartiment territorial del món, acabat precisament en l'època del capital financer i que constitueix la base del caràcter particular de les formes actuals de rivalitat entre els més grans Estats capitalistes, és compatible amb una política no imperialista. Resulta que d'aquesta manera es dissimulen i s'atenuen les contradiccions més radicals de la fase actual del capitalisme en comptes de posar-les al descobert en tota el seu profunditat; resulta un reformisme burgès en lloc del marxisme.

Kautsky discuteix amb l'apologista alemany de l'imperialisme i de les annexions, Cunow, el qual raona d'una manera grollera i cínica: l'imperialisme és el capitalisme contemporani; el desenvolupament del capitalisme és inevitable i progressiu; per consegüent, l'imperialisme és progressiu i cal arrossegar-se davant de l'imperialisme i glorificar-lo! Aquest raonament s'assembla, d'alguna manera, a la caricatura que traçaven els populistes contra els marxistes russos en els anys 1894-1895: si els marxistes consideren que el capitalisme és a Rússia inevitable i progressiu, han de consagrar-se a obrir tavernes i a fomentar el capitalisme. Kautsky objecta a Cunow: no, l'imperialisme no és el capitalisme contemporani, sinó només una de les formes de la política d'ell; podem i hem de lluitar contra aqueixa política, lluitar contra l'imperialisme, contra les annexions, etc.

L'objecció pareix completament plausible, però, en realitat, equival a una defensa més subtil, més vetllada (i, per açò, més perillosa) de la conciliació amb l'imperialisme, perquè una "lluita" contra la política dels trusts i dels bancs que deixe intactes les bases de l'economia dels uns i dels altres, es redueix al reformisme burgès i al pacifisme, als bons propòsits inofensius. Velar amb paraules les contradiccions existents, oblidar les més importants, en comptes de descobrir-les en tota la seua profunditat: heus ací en què consisteix la teoria de Kautsky, la qual no té res a veure amb el marxisme. I, naturalment, semblant "teoria" no serveix més que per a la defensa de la idea de la unitat amb els Cunow!

"Des del punt de vista purament econòmic (escriu Kautsky), no és impossible que el capitalisme passe encara per una nova fase: l'aplicació de la política dels càrtels a la política exterior, la fase del ultraimperialisme"⁸⁸, açò és, el superimperialisme, la unió dels imperialismes de tot el món, i no la lluita dels mateixos, la fase de la cessació de les guerres sota el capitalisme, la fase de la "explotació general del món pel capital financer unit internacionalment".

⁸⁷ Hobson, *Imperialism*, Londres, 1902, p. 324.

⁸⁸ *Die Neue Zeit*, 2 (t. 32), p. 921; 11 de setembre de 1914, vaja també 1915, 2, pags. 107 i següents.

Serà precís que ens detinguem més endavant en aquesta “teoria del ultraimperialisme”, a fi de fer veure en detall fins a quin punt trenca irremeiablement i decidida amb el marxisme. El que ací hem de fer, d'acord amb el pla general d'aquest treball, és llençar una ullada a les dades econòmiques precises que es refereixen a aquesta qüestió. ¿És possible el “ultraimperialisme”, “des del punt de vista purament econòmic”, o és un ultradisbarat?

Si s'entén per punt de vista purament econòmic la “pura” abstracció, tot quant es puga dir es redueix a la tesi següent: el desenvolupament va devers el monopoli; per tant, va cap a un monopoli mundial únic, envers un trust mundial únic. Açò és indiscutible, però, al mateix temps, manca de tot contingut, com la indicació que “el desenvolupament” va envers la producció dels articles alimentaris en els laboratoris. En aquest sentit, la “teoria” del ultraimperialisme és tan absurda com ho seria la de la “ultraagricultura”.

Però si es parla de les condicions “purament econòmiques” de l'època del capital financer com d'una època històricament concreta que es refereix a principis del segle XX, la millor resposta a les abstraccions mortes del “ultraimperialisme” (que serveixen exclusivament al fi més reaccionari: distraure l'atenció del caràcter profund de les contradiccions *existents*) és l'oposició a les mateixes de la realitat econòmica concreta de l'economia mundial moderna. Les divagacions inconsistentes de Kautsky sobre el ultraimperialisme estimulen, entre altres coses, la idea profundament errònia i que tira aigua al molí dels apologistes de l'imperialisme, segons la qual la dominació del capital financer *atenua* la desigualtat i les contradiccions de l'economia mundial, quan, en realitat, la qual cosa fa és *accentuar-les*.

R. Calwer, en el seu opuscle *Introducció a l'economia mundial*⁸⁹, hi ha intentat resumir les principals dades purament econòmiques que permeten formar-se una idea concreta de les interrelacions de l'economia mundial en els albars del segle XX. Calwer divideix al món en cinc “regions econòmiques principals”: 1) la del centre d'Europa (tota Europa, amb excepció de Rússia i Anglaterra); 2) la britànica; 3) la russa; 4) l'orientalasiàtica, i 5) l'americana, incloent-hi les colònies en les “regions” dels Estats als quals pertanyen, i “deixant de costat” alguns països no inclosos en les regions, per exemple: Pèrsia, Afganistan, Aràbia, a Àsia; El Marroc i Abissínia, en Àfrica, etc.

Heus ací, en forma resumida, les dades econòmiques sobre les regions citades, subministrats per aqueix autor:

Regions econòmiques principals del món	Superfície (en milions de quilòmetres quadrats)	Població (en milions)	Vies fèrries (en milers de quilòmetres)	Marina mercant (en milions de tones)	Exportació i importació (en milers de milions de marcs)	Extracció de carbó de pedra (en milions de tones)	Producció de ferro fos (en milions de tones)	Nombre de fusos de la indústria tèxtil cotonera (en milions)
1.-Centre Europa	27,6 (23,6) ⁹⁰	388 (146)	204	8	41	251	15	26
2.-Britànica	28,9 (28,6)	398 (355)	140	11	25	249	9	51
3.-De Rússia	22	131	63	1	3	16	3	7
4.-Oriental asiàtica	12	389	8	1	2	8	0,02	2
5.-Americana	30	148	379	6	14	245	14	19

Veiem tres regions amb un capitalisme molt desenvolupat (alt desenvolupament de les vies de comunicació, del comerç i de la indústria): la del centre d'Europa, la britànica i l'americana. Entre elles, tres Estats que exerceixen el domini del món: Alemanya, Anglaterra i els Estats Units. La rivalitat imperialista i la lluita entre ells es troben extremadament exacerbades a conseqüència que Alemanya disposa d'una regió insignificant i de poques colònies; la creació d'una “Europa Central” és encara cosa del futur, i s'està engendrant en una lluita desesperada. De moment, el tret característic de tota Europa és el fraccionament polític.

⁸⁹ D. Calwer, *Einführung in die Weltwirtschaft*, Berlín, 1906.

⁹⁰ Les cifres entre parèntesi indiquen l'extensió i població de les colònies.

En les regions britànica i americana, per contra, és molt elevada la concentració política, però hi ha una desproporció enorme entre la immensitat de les colònies de la primera i la insignificança de les de la segona. I en les colònies, el capitalisme no fa més que començar a desenrotllar-se. La lluita per l'Amèrica del Sud es va exacerbant cada dia més.

Hi ha dues regions, en què el capitalisme està dèbilment desenvolupat: la de Rússia i l'oriental-asiàtica. En la primera, és extremadament dèbil la densitat de la població; en la segona, molt elevada; en la primera, la concentració política és gran; en la segona, no existeix. El repartiment de Xina no ha fet més que començar, i la lluita pel aqueix país entre el Japó, els Estats Units, etc. és cada dia més intensa.

Compareu amb aquesta realitat (amb la varietat gegantina de condicions econòmiques i polítiques, amb la desproporció extrema en la rapidesa de desenvolupament dels distints països, etc., amb la lluita rabiosa entre els Estats imperialistes) el conte estúpid de Kautsky sobre l'ultraimperialisme "pacífic". ¿No és açò un intent reaccionari d'un espantat filisteu d'ocultar-se la terrible realitat? ¿És que els càrtels internacionals, en què Kautsky veu els gèrmens del "ultraimperialisme" (com la producció de pastilles en els laboratoris "pot" ser considerada com el germen de la ultraagricultura), no ens mostren l'exemple d'una partició i un *nou repartiment* del món, el trànsit del repartiment pacífic al no pacífic, i al revés? ¿És que el capital financer nord-americà i altres, que es repartien pacíficament tot el món, amb la participació d'Alemanya, en el sindicat internacional del rail, posem per cas, o en el trust internacional de la marina mercant, no *es reparteixen* actualment de nou el món sobre la base de les noves relacions de forces, relacions que se modifiquen d'una manera absolutament *no pacífica*?

El capital financer i els trusts no atenuen, sinó que accentuen la diferència entre el ritme de creixement de les distintes parts de l'economia mundial. I si la correlació de forces ha canviat, com poden resoldre's les contradiccions, *davall el capitalisme*, si no és *per la força*? En l'estadística de les vies fèrries⁹¹ trobem dades extraordinàriament exactes sobre la diferència de ritme en quant al creixement del capitalisme i del capital financer en tota l'economia mundial. Durant les últimes dècades de desenvolupament imperialista, la longitud de les línies fèrries ha canviat del mode següent:

LÍNIES FÈRRIES
(En milers de quilòmetres)

	1890	1913	Augment
1: Europa	224	346	122
2: Estats Units	268	411	143
3: totes les colònies	82	210	128
4: estats independents i semiindependents d'Àsia i Amèrica	43	137	94
3 + 4	125	347	222
<i>Total</i>	617	1.104	

Les vies fèrries s'han desenrotllat, per consegüent, amb major rapidesa que en cap altra part, en les colònies i en els Estats independents (i semiindependents) d'Àsia i Amèrica. És sabut que el capital financer dels quatre o cinc Estats capitalistes més importants ordena i mana ací d'una manera absoluta. Dos-cents mil quilòmetres de noves línies fèrries en les colònies i en altres països d'Àsia i Amèrica, signifiquen més de 40 mil milions de marcs de noves inversions de capital en condicions particularment avantatjoses, amb garanties especials de rendiment, amb comandes lucratives per a les fonerries d'acer, etc., etc.

On més ràpidament creix el capitalisme és en les colònies i en els països transoceànics. Entre ells apareixen noves potències imperialistes (Japó). La lluita dels imperialismes mundials s'aguditza. Creix el tribut que el capital financer percep de les empreses colonials i ultraoceàniques, particularment lucratives. En el repartiment d'aquest

⁹¹ *Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich*, 1915; *Archiv für Eisenbahwesen*, 1892. Pel que es refereix a 1890 han sigut precis determinar aproximadament algunes petites particularitats sobre la distribució de les vies fèrries entre les colònies dels diversos països.

“botí”, una part excepcionalment gran va a parar a mans de països que no sempre ocupen un lloc preeminent, des del punt de vista del ritme de desenvolupament de les forces productives. En les potències més importants, preses junt amb les seues colònies, la longitud de les línies fèrries era la següent:

(en miler de quilòmetres)

	1890	1913	Augment
Estats Units	268	413	145
Imperi Britànic	107	208	101
Rússia	32	78	46
Alemanya	43	68	25
França	41	63	22
<i>Total en les 5 potències</i>	491	830	339

Així, doncs, prop del 80% de totes les línies fèrries es troba concentrat en les cinc potències més importants. Però la concentració de la *propietat* d'aqueixes línies, la concentració del capital financer és incomparablement major encara; perquè, per exemple, una massa enorme de les accions i obligacions dels ferrocarrils americans, russos i altres pertany als milionaris anglesos i francesos.

Gràcies a les seues colònies, Anglaterra ha augmentat “la seua” xarxa ferroviària en 100.000 quilòmetres, quatre vegades més que Alemanya. No obstant, tot el món sap que el desenvolupament de les forces productives d'Alemanya, en aquest mateix període, i sobretot el desenvolupament de la producció hullera i siderúrgica, hi ha sigut incomparablement més ràpid que a Anglaterra, deixant ja a un costat a França i Rússia. En 1892, Alemanya produïa 4,9 milions de tones de ferro colat, contra 6,8 a Anglaterra, mentres que en 1912 produïa ja 17,6 contra 9,0, açò és una superioritat gegantina sobre Anglaterra!⁹² Davant d'açò, hom pot preguntar-se: *en el terreny del capitalisme*, quin altre mitjà podia haver-hi, que no siga la guerra, per a suprimir la desproporció existent entre el desenvolupament de les forces productives i l'acumulació del capital, d'una banda, i el repartiment de les colònies i de les “esferes d'influència” per al capital financer, per una altra?

VIII. EL PARASITISME I LA DESCOMPOSICIÓ DEL CAPITALISME

Convé ara que ens detinguem en un altre aspecte, molt important, de l'imperialisme, al qual, en els raonaments sobre aquest tema, no es concedeix l'atenció deguda en la major part dels casos. Un dels defectes del marxista Hilferding consisteix en què, en comparació amb el no marxista Hobson, ha donat un pas enrere. Ens referim al parasitisme, propi de l'imperialisme.

Com hem vist, la base econòmica més profunda de l'imperialisme és el monopoli. Es tracta d'un monopoli capitalista, açò és, que ha nascut del si del capitalisme i es troba en les condicions generals del mateix, de la producció de mercaderies, de la competència, en una contradicció constant insoluble amb aqueixes condicions generals. Però, no obstant això, com tot monopoli, engendra inevitablement una tendència a l'estancament i a la descomposició. Ja que es fixen, encara que siga temporalment, preus monopolistes, desapareixen fins a cert punt les causes estimulants del progrés tècnic i, per consegüent, de tot progrés, de tot moviment cap a avant, sorgint així, a més, la possibilitat *econòmica* de contenir artificialment el progrés tècnic. Exemple: en els Estats Units, un cert Owens va inventar una màquina que produí una revolució

⁹² Comparem-ho també amb Edgar Grammond. *The Economic Relations of the British and German Empires*, en *Journal of the Royal Statistical Society*, juliol de 1914, pàgs. 777 i següents.

en la fabricació de botelles. El càrtel alemany de fabricants de botelles comprà la patent a Owens i la va guardar davall clau, retardant la seua aplicació. Naturalment, sota el capitalisme, el monopoli no pot mai eliminar del mercat mundial d'una manera completa i per un període molt prolongat la competència (en açò consisteix, dit siga de pas, una de les causes de l'absurd de la teoria del ultraimperialisme). Per descomptat, la possibilitat de disminuir les despeses de producció i d'augmentar els beneficis per mitjà de la introducció de millores tècniques obra a favor de les modificacions. Però la *tendència* a l'estancament i a la descomposició inherent al monopoli, segueix obrant al seu torn, i en certes branques de la indústria, en certs països, per períodes determinats arriba a imposar-se.

El monopoli de la possessió de colònies particularment vastes, riques o favorablement situades, obra en el mateix sentit.

Proseguim. L'imperialisme és l'enorme acumulació en uns pocs països de capital monetari, el qual, com hem vist, assoleix la suma de 100 a 150 mil milions de francs en valors. D'ací l'increment extraordinari de la classe o, millor dit, del sector rendista, açò és, d'individus que viuen del "tall del cupó", completament allunyats de la participació en tota empresa i la professió del qual és l'ociositat. L'exportació del capital, una de les bases econòmiques més essencials de l'imperialisme, accentua encara més aquest divorci complet del sector rendista respecte a la producció, imprimeix un segell de parasitisme a tot el país, que viu de l'explotació del treball de diversos països i colònies ultraoceànics.

"En 1893 [diu Hobson] el capital britànic invertit en l'estranger representava prop del 15% de tota la riquesa del Regne Unit"⁹³. Recordem que, per a l'any 1915, aqueix capital augmentà aproximadament en dues vegades i mitja. "L'imperialisme agressiu [diu més endavant Hobson], que costa tan car als contribuents i té tan poca importància per a l'industrial i el comerciant..., és una font de grans beneficis per al capitalista que busca el mode d'invertir el seu capital" [En anglés aquesta noció s'expressa amb una sola paraula: "investor", rendista]. "L'estadístic Giffen estima en 18 milions de lliures esterlines, calculant a raó d'un 2,5% sobre un gir total de 800 milions de lliures esterlines, el benefici anual percebut en 1899 per la Gran Bretanya del seu comerç exterior i colonial". Per gran que siga aquesta suma, no pot explicar l'imperialisme agressiu de la Gran Bretanya. El que ho explica són els 90 o 100 milions de lliures esterlines que representen el benefici del capital "invertit", el benefici del sector dels rendistes.

El benefici dels rendistes és *cinc vegades* major que el benefici del comerç exterior del país més "comercial" del món! Heus ací l'essència de l'imperialisme i del parasitisme imperialista!

Per aquest motiu, la noció d'"Estat-rendista" (*Rentnerstaat*) o Estat-usurer ha passat a ser d'ús general en la literatura econòmica sobre l'imperialisme. El món ha quedat dividit en un grupat d'Estats-usurers i una majoria gegantina d'Estats deutors. "Entre el capital invertit en l'estranger [escriu Schulze-Gaevernitz] es troba, en primer lloc, el capital col·locat en els països políticament dependents o aliats: Anglaterra fa préstecs a Egipte, Japó, Xina i Amèrica del Sud. En cas extrem, la seua esquadra exerceix el paper d'alutzir. La força política d'Anglaterra la posa a cobert de la indignació dels seus deutors"⁹⁴. Sartorius von Waltershausen, en la seua obra *El sistema econòmic d'inversió de capital en l'estranger*, presenta a Holanda com a model d'"Estat-rendista" i indica que Anglaterra i França van prenent així mateix aquest caràcter⁹⁵. Segons el parer de Schilder, hi ha cinc països industrials que són "Estats creditors ben definits": Anglaterra, França, Alemanya, Bèlgica i Suïssa. Si no n'inclou a Holanda és únicament per ser "poc industrial"⁹⁶. Els Estats Units són creditors només amb referència a Amèrica.

"Anglaterra [diu Schulze-Gaevernitz] s'està convertint gradualment d'Estat industrial en Estat-creditor. A pesar de l'augment absolut de la producció i de l'exportació industrials, augmenta la importància relativa per a tota l'economia nacional dels ingressos procedents dels interessos i dels dividendes, de les emissions, de les comissions i de l'especulació. Al meu entendre, aquest fet és precisament allò que constitueix la base econòmica de l'auge imperialista. El creditor està més sòlidament lligat amb el deutor que el venedor amb el comprador". Respecte a Alemanya⁹⁷, l'editor de la revista berlinesa *Die Bank*, A. Lansburgh, escrivia en 1911 el següent, en l'article "Alemanya, Estat-rendista": "A Alemanya la gent es viu

⁹³ Hobson, obra citada, pags. 59, 62.

⁹⁴ Schulze-Gaevernitz, *Britischer Imperialismus*, pags. 320 i d'altres.

⁹⁵ Sartorius von Waltershausen, *Das Volkswirtschaftliche System etc.*, Berlín, 1907, t. IV.

⁹⁶ Schilder, p. 393.

⁹⁷ Schulze-Gaevernitz, *Britischer Imperialismus*, p. 122.

de bona gana de la tendència a convertir-se en rendista que s'observa a França. Però, en fer-ho, s'obliden que, pel que es refereix a la burgesia, les condicions alemanyes s'assemblen cada dia més a les de França⁹⁸.

L'Estat-rendista és l'estat del capitalisme parasitari i en descomposició, i aquesta circumstància no pot deixar de reflectir-se tant en totes les condicions politico-socials dels països corresponents en general, com en les dues tendències fonamentals del moviment obrer en particular. Per a mostrar-ho d'una manera més evident, cedim la paraula a Hobson, el qual és un testimoni "segur", ja que no se li pot considerar com sospitós d'apassionament per la "ortodòxia marxista" i, d'altra banda, és un anglès ben informat de la situació del país més ric en colònies, en capital financer i en experiència imperialista.

Descrivint, davall la viva impressió de la guerra angloboer, el llaç que uneix a l'imperialisme amb els interessos dels "financers", l'augment dels beneficis resultants dels contractes, dels subministraments de guerra, etc., Hobson deia: "Els orientadors d'aquesta política netament parasitària són els capitalistes; però els mateixos motius exerceixen també la seua acció sobre categories especials d'obrers. En moltes ciutats, les branques més importants de la indústria depenen de les comandes de l'Estat; l'imperialisme dels centres de les indústries metal·lúrgica i naviliera depèn, en gran part, d'aquest fet". Circumstàncies de dos ordres, a judici de l'autor, han debilitat la força dels vells imperis: 1) el "parasitisme econòmic" i 2) la formació d'exèrcits amb soldats dels pobles dependents. "El primer és costum del parasitisme econòmic, en virtut del qual l'Estat dominant utilitza les seues províncies, les seues colònies i els països dependents, amb l'objecte d'enriquir a la seua classe dirigent i corrompre a les classes inferiors a fi que romanguen tranquil·les". Perquè siga econòmicament possible aqueixa corrupció, siga quina siga la forma en què es realitzi, és necessari (afegirem pel nostre compte) un benefici monopolista elevat.

Pel que fa a la segona circumstància, Hobson diu: "Un dels símptomes més estranys de la ceguesa de l'imperialisme és la despreocupació amb què la Gran Bretanya, França i altres nacions imperialistes s'endinsen per aquest camí. Gran Bretanya ha anat més lluny que cap altre país. La major part dels combats per mitjà dels quals conquistem el nostre imperi indi, van ser sostinguts per tropes indígenes. A l'Índia, com durant els últims temps a Egipte, grans exèrcits permanents es troben davall el comandament dels anglesos; quasi totes les nostres guerres de conquesta en Àfrica, amb excepció del Sud, han estat portades a terme per a nosaltres pels indígenes".

La perspectiva del repartiment de Xina suscita en Hobson la següent apreciació econòmica: "La major part de l'Europa occidental podria prendre llavors l'aspecte i el caràcter que tenen actualment certes parts d'aqueixos països: el sud d'Anglaterra, la Riviera, els llocs d'Itàlia i Suïssa més freqüentats per els turistes i poblats per ricassos, és a dir: un grup de rics aristòcrates que percebrien dividends i pensions de l'Orient Llunyà, amb un grup un poc més considerable d'empleats i de comerciants i un nombre major de domèstics i d'obrers ocupats en la indústria del transport i en la indústria dedicada a l'última fase de preparació d'articles de fàcil manufacturats. En canvi, les branques principals de la indústria desapareixerien i els productes alimentaris de gran consum, els articles semimanufacturats corrents afluirien, com un tribut, d'Àsia i Àfrica... Heus ací què possibilitats obri davant de nosaltres una aliança més vasta dels Estats occidentals, una federació europea de les grans potències: la dita federació no sols no faria avançar la civilització mundial, sinó que podria implicar un perill gegantí de parasitisme occidental: formar un grup de nacions industrials avançades, les classes superiors del qual percebrien enormes tributs d'Àsia i Àfrica, per mitjà dels quals mantindrien a grans masses domesticades d'empleats i criats, ocupats no ja en la producció agrícola i industrial d'articles de gran consum, sinó en el servei personal o en el treball industrial secundari, sota el control d'una nova aristocràcia financera. Que els que es troben disposats a rebutjar aquesta teoria [hauria de dir-se: perspectiva], com poc digna de ser examinada, reflexionen sobre les condicions econòmiques i socials de les regions del sud d'Anglaterra que es troben ja en aquesta situació. Que pensen en les proporcions enormes que podria adquirir aqueix sistema, si Xina fóra sotmesa al control econòmic de semblants grups financers, dels 'capital investors', dels seus agents polítics i empleats comercials i industrials, que extrauran beneficis el més gran dipòsit potencial que mai ha conegut el món, a fi de consumir aqueixos beneficis a Europa. Naturalment, la situació és excessivament complexa, el joc de les forces mundials és massa difícil de calcular perquè resulte molt versemblant aqueixa o una altra interpretació única del futur. Però les influències que inspiren l'imperialisme de l'Europa occidental en l'actualitat

⁹⁸ *Die Bank*, 1911, 1, pags. 10 i 11.

s'orienten en aquest sentit, i si no xoquen amb una resistència, si no són desviades cap a una altra part, es desenrotllaran precisament en el sentit de la culminació d'aquest procés⁹⁹.

L'autor té tota la raó: si les forces de l'imperialisme no ensopegaren amb resistència alguna, conduirien indefectiblement a açò. La significació dels "Estats Units d'Europa", en la situació imperialista actual, és apreciada encertadament per aquest autor. Convindria únicament afegir que *també en l'interior* del moviment obrer, els oportunistes, temporalment vencedors ara en la majoria dels països, "treballen" sistemàticament i ferma precisament en aquesta direcció. L'imperialisme, que significa el repartiment del món i l'explotació no sols de Xina i implica guanys monopolistes elevats per a un grapat de països més rics, crea la possibilitat econòmica de la corrupció de les capes superiors del proletariat i amb d'això nodreix, dona forma, reforça l'oportunisme. Allò que no cal oblidar són les forces que contraresten a l'imperialisme en general i a l'oportunisme en particular, i que, naturalment, no pot veure el socialliberal Hobson.

L'oportunista alemany Gerhard Hildebrand, el qual va ser al seu temps exclòs del Partit per la seua defensa de l'imperialisme i que en l'actualitat podria ser cap de l'anomenat Partit "Socialdemòcrata" d'Alemanya, completa molt bé a Hobson en preconitzar els "Estats Units d'Europa occidental" (sense Rússia), amb l'objecte de portar a terme una acció "comú"... contra els negres africans, contra el "gran moviment islamita", per a mantindre "un fort exèrcit i una esquadra potent" contra la "coalició sinojaponesa"¹⁰⁰, etc.

La descripció de l'"imperialisme britànic" que ens dona Schulze-Gaevernitz ens mostra els mateixos traços de parasitisme. La renda nacional d'Anglaterra, en el període de 1865-1898, quasi es va duplicar mentre que la renda procedent "de l'estranger", durant aqueix mateix període, augmentà en *nou vegades*. Si el "mèrit" de l'imperialisme consisteix en què "educa al negre per al treball" (no és possible evitar la coerció...), el "perill" de l'imperialisme consisteix en què "Europa descàrrega el treball físic [al principi l'agrícola i el miner, després el treball industrial més brutal] sobre les esquenes de la població de color, i es reserve per a si el paper de rendista, preparant potser, d'aquesta manera, l'emancipació econòmica i, després, política de les races de color".

A Anglaterra, es priva a l'agricultura d'una part de terra cada dia major per a dedicar-la a l'esport, a les diversions dels ricassos. Pel que es refereix a Escòcia (el lloc més aristocràtic per a la caça i altres esports) es diu que "viu del seu passat i de míster Carnégie" (multimilionari nord-americà). Només en les carreres de cavalls i en la caça de rabosots gasta anualment Anglaterra 14 milions de lliures esterlines (uns 130 milions de rubles). El nombre de rendistes anglesos és de vora d'un milió. El tant per cent de la població productora disminueix:

Anys	Població d'Anglaterra (en milions d'habitants)	Nombre d'obres en les branques principals de la indústria (en milions)	Tant per cent sobre la població
1851	17,9	4,1	23%
1901	32,5	4,9	15%

L'investigador burgès de l'"imperialisme britànic de principis del segle XX", en parlar de la classe obrera anglesa, es veu obligat a establir sistemàticament una diferència entre les "capes superiors" dels obrers i la "*capa proletària inferior pròpiament dita*". La capa superior subministra la massa dels membres de les cooperatives i dels sindicats, de les societats esportives i de les nombroses sectes religioses. El dret electoral es troba adaptat al nivell d'aqueixa categoria. Aqueix dret segueix sent a Anglaterra "*prou limitat per a excloure a la capa proletària inferior pròpiament dita*"!! Per tal d'acolorir la situació de la classe obrera anglesa, ordinàriament es parla només d'aqueixa capa superior, la qual constitueix la *minoría* del proletariat: per exemple, "la qüestió de la desocupació forçosa és principalment un problema que afecta a Londres i a la capa proletària inferior, *de la qual els polítics fan poc de cas*..."¹⁰¹

⁹⁹ Hobson, obra citada, pags. 103, 205, 144, 335, 386.

¹⁰⁰ Gerhard Hildebrand, *Die Erschütterung der Industriegherrschaft und des Industriesozialismus*, 1910, pags. 229 i següents.

¹⁰¹ Schulze-Gaevernitz, *Britischer Imperialismus*, p. 301.

S'hauria de dir: de la qual els polítics burgesos i els oportunistes "socialistes" fan poc de cas.

Entre les particularitats de l'imperialisme relacionades amb els fenòmens de què hem parlat, figura la disminució de l'emigració dels països imperialistes i l'augment de la immigració (afluència d'obers i transmigracions) a aquests últims, procedent dels països més endarrerits, on el nivell dels salaris és més baix. L'emigració d'Anglaterra, com ho fa observar Hobson, disminueix a partir de 1884: en aqueix any, el nombre d'emigrants va ser de 242.000, i de 169.000 en 1900. L'emigració d'Alemanya assolí el màxim entre 1881 i 1890: 1.453.000, descendint en les dues dècades següents fins a 544.000 i 341.000. Al contrari, augmentà el nombre d'obers arribats a Alemanya procedents d'Àustria, Itàlia, Rússia i altres països. Segons el cens de 1907, a Alemanya hi havia 1.342.294 estrangers, dels quals 440.800 eren obrers industrials i 257.329 agrícoles¹⁰². En França, una "part considerable" dels obrers miners està constituïda per estrangers: polonesos, italians, espanyols¹⁰³. En els Estats Units, els immigrants de l'Europa oriental i meridional ocupen els llocs pitjor retribuïts, mentre que els obrers nord-americans subministren el tant per cent major de capatassos i d'obers que tenen un treball millor retribuït¹⁰⁴. L'imperialisme té la tendència a formar categories privilegiades també entre els obrers i a divorciar-les de la gran massa del proletariat.

És precís fer notar que, a Anglaterra, la tendència de l'imperialisme a escindir els obrers i a accentuar l'oportunisme entre d'ells, a engendrar una descomposició temporal del moviment obrer, es manifestà molt abans de finals del segle XIX i començaments del segle XX. Açò s'explica perquè, des de la meitat del segle passat, existien a Anglaterra dos importants trets distintius de l'imperialisme: immenses possessions colonials i situació de monopoli en el mercat mundial. Durant desenes d'anys, Marx i Engels estudiaren sistemàticament aqueix llaç existent entre l'oportunisme en el moviment obrer i les particularitats imperialistes del capitalisme anglès. Engels, per exemple, escrivia a Marx el 7 d'octubre de 1858: "El proletariat anglès se'n va aburgessant de fet cada dia més; pel que es veu, aquesta nació, la més burgesa de totes, aspira a tindre, en resumides comptes, *al costat* de la burgesia una aristocràcia burgesa i un proletariat burgès. Naturalment, per part d'una nació que explota al món sencer, açò és, fins a cert punt, lògic". Quasi un quart de segle després, en la seua carta de l'11 d'agost de 1881, parla de "les pitjors tradeunions angleses que consenten ser dirigides per individus venuts a la burgesia o que, almenys, són pagats per ella". I en la carta del 12 de setembre de 1882 a Kautsky, Engels escrivia: "Em pregunta vostè què pensen els obrers anglesos sobre la política colonial. El mateix que pensen de la política en general. Ací no hi ha un partit obrer, no hi ha més que radicals conservadors i liberals, i els obrers s'aprofiten, junt amb d'ells, amb la major tranquil·litat, del monopoli colonial d'Anglaterra i del seu monopoli en el mercat mundial"¹⁰⁵. [Engels desenrotlla la mateixa idea en el pròleg a la segona edició de *La situació de la classe obrera a Anglaterra*, 1892]

Heus ací, clarament indicades, les causes i les conseqüències. Causes: 1) explotació del món sencer per aqueix país; 2) la seua situació de monopoli en el mercat mundial; 3) el seu monopoli colonial. Conseqüències: 1) aburgessament d'una part del proletariat anglès; 2) una part d'aqueix proletariat es deixa dirigir per gents comprades per la burgesia o, com a mínim, pagades per la mateixa. L'imperialisme de començaments del segle XX va acabar el repartiment del món entre un grapat d'Estats, cada u dels quals explota actualment (en el sentit de l'obtenció de superguany) una part "del món sencer" poc més petita que la que explotava Anglaterra en 1858; cada u d'ells ocupa una posició de monopoli en el mercat mundial, gràcies als trusts, als càrtels, al capital financer, a les relacions entre creditor i deutor; cada u d'ells disposa fins a cert punt d'un monopoli colonial (com hem vist, dels 75 milions de quilòmetres quadrats de totes les colònies del món, 65 milions, és a dir, el 86%, es troben concentrats en mans de sis potències; 61 milions, açò és, el 81%, estan concentrats en mans de tres potències).

El tret distintiu de la situació actual consisteix en l'existència de condicions econòmiques i polítiques de tal mena, que forçosament han hagut d'accentuar la inconciliabilitat de l'oportunisme amb els interessos generals i vitals del moviment obrer: l'imperialisme embrionari s'ha convertit en un sistema dominant; els monopolis capitalistes han passat al primer pla en l'economia nacional i en la política; el repartiment del món s'ha portat al seu

¹⁰² *Statistik des Deutschen Reichs*, Bd. 211.

¹⁰³ Henger, *Die Kapitalsanlage der Franzosen*, Stuttgart, 1913.

¹⁰⁴ Hourwich, *Immigration and Labour*, Nova York, 1913.

¹⁰⁵ *Briefwechsel von Marx und Engels*, vol II, p. 290; IV, p. 433; C. Kautsky, *Sozialismus und Kolonialpolitik*, Berlín, 1907, p. 79. Aquest fullet va ser escrit en els temps, remots ja, en què Kautsky era marxista.

terme; però, d'altra banda, en vegada del monopoli indivís d'Anglaterra, veiem la lluita per la participació en aqueix monopoli entre un petit nombre de potències imperialistes, lluita que caracteritza tot el començament del segle XX. L'oportunisme no pot ara resultar completament victoriós en el moviment obrer d'un país durant desenes d'anys, com triomfà a Anglaterra durant la segona meitat del segle XIX, però, en una sèrie de països, ha aconseguit la seua plena maduresa, l'ha sobrepasat i s'ha descompost, fonent-se del tot, sota la forma del socialxovinisme, amb la política burgesa¹⁰⁶.

IX. LA CRÍTICA DE L'IMPERIALISME

Entenem la crítica de l'imperialisme en el sentit ampli de la paraula, com a posició de les distintes classes de la societat davant de la política de l'imperialisme en relació amb la ideologia general de les mateixes.

Les gegantines proporcions del capital financer, concentrat en unes poques mans, que ha creat una xarxa extraordinàriament vasta i densa de relacions i enllaços, que ha sotmès no sols la massa dels capitalistes i empresaris mitjans i petits, sinó els més insignificants, per una part, i l'exacerbació, per una altra, de la lluita amb altres grups nacionals de financers pel repartiment del món i pel domini sobre altres països: tot açò provoca el pas en bloc de totes les classes posseïdores al costat de l'imperialisme. El signe del nostre temps és l'entusiasme "general" per les perspectives d'aquest últim, la defensa porfídiosa del mateix, el seu embelliment per tots els mitjans. La ideologia imperialista penetra, inclús, al si de la classe obrera, la qual no està separada de les altres classes per una muralla xinesa. Si els caps de l'anomenat Partit "Socialdemòcrata" actual d'Alemanya han estat, amb justícia, qualificats de "socialimperialistes", açò és, de socialistes de paraula i imperialistes de fet, Hobson feia notar ja en 1902 l'existència de "imperialistes fabians" a Anglaterra, pertanyents a l'oportunista "Societat Fabiana".

Els savis i els publicistes burgesos ordinàriament defenen l'imperialisme en una forma un poc encoberta, vetllant la dominació completa de l'imperialisme i les seues arrels profundes, esforçant-se a col·locar en primer pla les particularitats i els detalls secundaris, esforçant-se en distraure l'atenció de l'essencial per mitjà de projectes de "reformes" mancats de tota serietat, com ara el control policíac dels trusts o dels bancs, etc. És menys freqüent que donen obertament la cara als imperialistes cíncics, declarats, que tenen el valor de considerar com absurda la idea de reformar les característiques fonamentals de l'imperialisme.

Donarem un exemple. Els imperialistes alemanys, en les edicions de l'*Arxiu de l'Economia Mundial*, s'esforcen a seguir de prop els moviments d'alliberament nacional de les colònies, particularment, com és natural, de les no alemanyes, assenyalen la fermentació i les protestes en l'Índia, el moviment en Natal (Àfrica del Sud), a l'Índia holandesa, etc. Un d'ells, en una nota a propòsit d'una publicació anglesa que informava sobre la Conferència de nacions i races sotmeses, que es va celebrar del 28 al 30 de juny de 1910 i en la qual participaren representants de distints pobles d'Àsia, Àfrica i Europa que es troben sota la dominació estrangera, al comentar els discursos pronunciats en aqueixa Conferència, s'expressa així: "Cal lluitar contra l'imperialisme, se'ns diu; els Estats dominants han de reconèixer el dret a la independència dels pobles sotmesos; un tribunal internacional ha de vetllar pel compliment dels tractats concertats entre les grans potències i els pobles dèbils. La Conferència no va més enllà d'aqueixos bons desigs. No veiem ni la menor empremta de comprensió de la veritat que l'imperialisme està indissolublement lligat al capitalisme en la seua forma actual ni, per tant, la menor empremta de comprensió que, per això (!!), la lluita directa contra l'imperialisme està condemnada al fracàs, a no ser que la lluita es limite a protestes contra excessos aïllats particularment odiosos"¹⁰⁷. Com que l'esmena reformista de les bases de l'imperialisme és un engany, un "bon desig", com que els representants burgesos de les nacions oprimides no van "més enllà", cap endavant, el representant burgès de la nació opressora va "més enllà", cap

¹⁰⁶ El social xovinisme rus dels senyors Potresov, Khenkeli, Maslov, etc., al igual en la seua forma franca que en la seua forma encoberta (els senyors Kheidxe, Skovelev, Axelrod, Martov, etc.), també va nàixer de l'oportunisme en la seua variant russa: el liquidacionisme.

¹⁰⁷ *Welwirtschaftliche Archiv*, vol. II, p. 193.

enrere, devers el servilisme amb respecte a l'imperialisme, cobert amb una pretensió de "cientifisme". Vaja una "lògica"!

Les qüestions essencials en la crítica de l'imperialisme són la de saber si és possible modificar amb reformes les bases de l'imperialisme, la de saber si cal seguir avant desenrotllant l'exacerbació i l'aprofundiment de les contradiccions engendrades pel mateix o cal retrocedir, atenuant dites contradiccions. Com les particularitats polítiques de l'imperialisme són la reacció en tota la línia i la intensificació del jou nacional com conseqüència del jou de l'oligarquia financera i la supressió de la lliure concurrència, a principis del segle XX, en quasi tots els països imperialistes, apareix una oposició democràtica petitburgesa a l'imperialisme. I la ruptura amb el marxisme per part de Kautsky i del vast corrent internacional del kautskisme consisteix precisament en què Kautsky no només no s'ha preocupat, no ha sabut enfrontar-se a aqueixa oposició petitburgesa, reformista, en l'econòmic fonamentalment reaccionària, sinó que, per contra, s'ha fos pràcticament amb d'ella.

En els Estats Units, la guerra imperialista de 1898 contra Espanya provocà una oposició dels "antiimperialistes", els últims mohicans de la democràcia burgesa, els quals qualificaven de "criminal" aquella guerra, consideraven com una violació de la Constitució l'annexió de terres alienes, denunciaven com "un engany dels patrioters" l'actitud envers el cap dels indígenes filipins Aguinaldo (al qual van prometre la llibertat del seu país i després van desembarcar tropes nord-americanes i es van annexar les Filipines), citaven les paraules de Lincoln: "quan el blanc es governa a si mateix, açò s'anomena autonomia; quan es governa a si mateix i, al mateix temps, governa a altres, no és ja autonomia, açò s'anomena despotisme"¹⁰⁸. Però mentre tota aqueixa crítica tenia por de reconèixer el llaç indissoluble existent entre l'imperialisme i els trusts, i, per consegüent, entre l'imperialisme i els fonaments del capitalisme; mentre temia unir-se a les forces engendrades pel gran capitalisme i el seu desenvolupament, no passava de ser un "innocent desig".

Igual és la posició fonamental d'Hobson en la seua crítica de l'imperialisme. Hobson s'ha anticipat a Kautsky en aixecar-se contra la "inevitabilidad de l'imperialisme" i en invocar la necessitat d'"eivar la capacitat de consum" de la població (davall el règim capitalista). Mantenen una posició petitburgesa en la crítica de l'imperialisme, de l'omnipotència dels bancs, de l'oligarquia financera, etc., Agahd, A. Lansburgh, L. Eschwege, citats reiterades vegades per nosaltres, i, entre els escriptors francesos, Víctor Bérard, autor de l'obra superficial *Anglaterra i l'imperialisme*, apareguda en 1900. Tots ells, sense cap pretensió de marxisme, ni molt menys, oposen a l'imperialisme la lliure competència i la democràcia, condemnen l'aventura del ferrocarril de Bagdad, que condueix a conflictes i a la guerra, manifesten "aspiracions innocents" de pau, etc., inclús l'estadístic de les emissions internacionals, A. Neymarck, el qual, calculant els centenars de milers de francs de valors "internacionals", exclamava, en 1912: "És possible concebre que la pau pugui ser violada. . . , que amb unes xifres tan enormes el món s'arrisque a provocar la guerra?"¹⁰⁹

Per part dels economistes burgesos aqueixa ingenuïtat no té res de sorprenent; a més, per a ells és *avantatjós* aparèixer tan ingenus i parlar "seriosament" de la pau sota l'imperialisme. Però ¿què és el que li queda del marxisme a Kautsky, quan en 1914, 1915 i 1916 adopta aqueix mateix punt de vista burgès reformista i afirma que "tothom està d'acord" (imperialistes, pseudosocialistes i socialpacifistes) pel que fa a la pau? En comptes d'analitzar i de posar al descobert en tota la seua profunditat les contradiccions de l'imperialisme, veiem únicament "l'innocent desig" reformista d'evitar-les, de desfer-se d'elles.

Heus ací una petita mostra de la crítica econòmica de l'imperialisme per Kautsky. Aquest pren les dades sobre l'exportació i la importació d'Anglaterra a Egipte en 1872 i 1912: resulta que aqueixa exportació i importació va augmentar menys que l'exportació i la importació generals d'Anglaterra. I Kautsky n'extreu la conclusió següent: "No tenim cap fonament per a suposar que, sense l'ocupació militar d'Egipte, el comerç amb aqueix país hagués crescut menys sota la influència del simple pes dels factors econòmics". "Com millor pot el capital realitzar la seua tendència a l'expansió és, no per mitjà dels mètodes violents de l'imperialisme, sinó per la democràcia pacífica"¹¹⁰.

Aquest raonament de Kautsky, repetit en tots els tons pel seu escuder rus (i encobridor rus dels socialxovinistes), senyor Spectator, constitueix la base de la crítica kautskiana de l'imperialisme i per açò hem de detindre'ns més detalladament en ell. Comencem per una cita

¹⁰⁸ J. Patouillet, *L'imperialisme amèricain*, Dijon, 1904, pags. 272.

¹⁰⁹ *Bulletin de l'Institut International de statistique*, t. XIX, llibre II, p. 225.

¹¹⁰ Kautsky, *Nationalstaat, imperialistischer Staat und Staatenbund*, Nuremberg, 1915, pags. 72 i 70.

de Hilferding, les conclusions del qual ha declarat Kautsky moltes vegades, com ara a l'abril de 1915, que eren "acceptades unànimement per tots els teòrics socialistes".

"No incumbeix al proletariat [diu Hilferding] oposar a la política capitalista més progressiva l'era del lliure canvi, que s'ha quedat enrere, i l'actitud hostil enfront de l'Estat. La resposta del proletariat a la política econòmica del capital financer, a l'imperialisme, pot ser no el lliure canvi, sinó només el socialisme. El fi de la política proletària no pot ser actualment la restauració de la lliure competència (que s'ha convertit ara en un ideal reaccionari), sinó únicament la destrucció completa de la competència per mitjà de la supressió del capitalisme"¹¹¹.

Kautsky ha trencat amb el marxisme al defensar per a l'època del capital financer un "ideal reaccionari", la "democràcia pacífica", "el simple pes dels factors econòmics", perquè aquest ideal arrossega *objectivament* cap a enrere, del capitalisme monopolista vers capitalisme no monopolista, i és un engany reformista.

El comerç amb Egipte (o amb una altra colònia o semicolònia) "hi haguera crescut" més sense l'ocupació militar, sense l'imperialisme, sense el capital financer. Què significa açò? Que el capitalisme es desenvoluparia més ràpidament si la lliure concurrència no es veïa limitada pels monopolis en general ni per les "relacions" o el jou (açò és, monopoli així mateix) del capital financer, ni per la possessió monopolista de les colònies per part de països aïllats?

Els raonaments de Kautsky no poden tindre un altre sentit, i aquest "sentit" és un sense sentit. Admetem que sí, que la lliure competència, sense monopolis de cap espècie *podria* desenvolupar el capitalisme i el comerç més ràpidament. Però com més ràpid és el desenvolupament del comerç i del capitalisme, més intensa és la concentració de la producció i del capital, que *engendra* el monopoli. I els monopolis han nascut *ja* precisament de la lliure competència! Inclús en el cas que els monopolis retardaren actualment el desenvolupament, açò no seria, malgrat tot, un argument a favor de la lliure competència, la qual és impossible després d'haver engendrat els monopolis. Per més voltes que doneu als raonaments de Kautsky, no trobareu en ell més que reaccionarisme i reformisme burgès.

Si es corregeix aquest raonament i es diu, com Spectator, que el comerç de les colònies angleses amb Anglaterra es desenrotlla en l'actualitat més lentament que amb d'altres països, açò tampoc salva a Kautsky, perquè Anglaterra va sent batuda *també* pel monopoli, *també* per l'imperialisme, però d'altres països (Estats Units, Alemanya). És sabut que els càrtels han conduït a l'establiment d'aranzels proteccionistes d'un tipus nou, original: es protegeixen (com ho va ja observar Engels en el III tom d'*El Capital*) precisament els productes susceptibles de ser exportats. És conegut així mateix el sistema, propi dels càrtels i del capital financer, de "exportació a preus tirats", el "dumping", com diuen els anglesos: en l'interior del país, el càrtel ven els seus productes a un preu monopolista elevat, i en l'estranger els en ven a un preu tres vegades més baix a fi d'arruïnar el competidor, ampliar fins al màxim la seua pròpia producció, etc. Si Alemanya desenrotlla més ràpidament que Anglaterra el seu comerç amb les colònies angleses, açò demostra només que l'imperialisme alemany és més saludable, més fort, millor organitzat que l'anglès, superior a ell, però no demostra, ni de bon tros, la "preponderància" del lliure canvi perquè no és ell el que lluita contra el proteccionisme, contra la dependència colonial, sinó que un imperialisme lluita contra un altre, un monopoli contra un altre, un capital financer contra un altre. La preponderància de l'imperialisme alemany sobre l'anglès és més fort que la muralla de les fronteres colonials o dels aranzels proteccionistes: traure d'ací un "argument" a favor del lliure canvi i de la "democràcia pacífica" equival a sostindre una trivialitat, a oblidar els trets i les propietats fonamentals de l'imperialisme, a substituir el marxisme pel reformisme petitburgès.

És interessant fer notar que inclús l'economista burgès A. Lansburgh, que critica l'imperialisme d'una manera tan petitburgesa com Kautsky, ha elaborat, no obstant, d'una manera més científica que ell les dades de l'estadística comercial. Lansburgh no sols ha comparat un país pres a l'atzar, i no sols una colònia amb els altres països, sinó l'exportació d'un país imperialista: 1) en els països que depenen financerament d'ell, que han rebut emprèstits, i 2) en els països financerament independents. El resultat obtingut és el següent:

¹¹¹ *El capital financer*, p. 567.

EXPORTACIONS D'ALEMANYA
(en milions de marcs)

1.- Als països financerament dependents d'ella

Països	1889	1908	Augment
Romania	48,2	70,8	47%
Portugal	19,0	32,8	73%
Argentina	60,7	147,0	143%
Brasil	48,7	84,5	73%
Xile	28,3	52,4	85%
Turquia	29,9	64,0	114%
<i>Total</i>	234,8	451,5	92%

2.- Als països financerament independents d'ella

Països	1889	1908	Augment
Gran Bretanya	651,8	997,4	53%
França	210,2	437,9	108%
Bèlgica	137,2	322,8	135%
Suïssa	177,4	401,1	127%
Austràlia	21,2	64,5	205%
Índies Orientals	8,8	40,7	363%
<i>Total</i>	1.206,6	2.264,4	87%

Lansburgh no *tragué el total*, i per açò no s'adonà, la qual cosa és un xic estranya, que si aquestes xifres demostren quelcom és precisament *contra* ell, perquè l'exportació als països financerament dependents ha crescut, *malgrat de tot, més ràpidament*, encara que no d'una manera molt considerable, que l'exportació als països financerament independents (subratllem "si" perquè l'estadística de Lansburgh dista molt de ser completa).

Referint-se a la relació existent entre l'exportació i els emprèstits, Lansburgh diu:

"En 1890-91, va ser concertat l'emprèstit romanès per mediació dels bancs alemanys, els quals, en els anys anteriors, avançaven ja diners a compte del mateix. L'emprèstit va servir principalment per a l'adquisició de material ferroviari, el qual es rebia d'Alemanya. En 1891, l'exportació alemanya a Romania va ser de 55 milions de marcs. A l'any següent va descendir fins a 39,4 i, amb intervals, fins a 25,4 milions, en 1900. Únicament en aquests últims anys ha sigut novament aconseguit el nivell de 1891, gràcies a altres dos nous emprèstits.

L'exportació alemanya a Portugal augmentà, a conseqüència dels emprèstits de 1888-89, fins a 21,1 milions de marcs (1890); després, en els dos anys següents, va descendir fins a 16,2 i 7,4 milions, i aconseguí el seu antic nivell únicament en 1903.

Són encara més expressives les dades relatives al comerç germanoargentí. A conseqüència dels emprèstits de 1888 i 1890, l'exportació alemanya a l'Argentina va aconseguir, en 1889, la xifra de 60,7 milions de marcs. Dos anys més tard, l'exportació era només de 18,6 milions, açò és, menys de la tercera part. Només en 1901 s'assoleix i supera el nivell de 1889, com a resultat dels nous emprèstits de l'Estat i municipals, del lliurament de diners per a la construcció de centrals elèctriques i d'altres operacions de crèdit.

L'exportació a Xile augmentà, a conseqüència de l'emprèstit de 1889, fins a 45,2 milions de marcs (1892) i descendí un any després a 22,5 milions. Després d'un nou emprèstit, concertat per mitjà dels bancs alemanys en 1906, l'exportació es va elevar fins a 84,7 milions de marcs (1907), per a descendir de nou a 52,4 milions en 1908¹¹².

Lansburgh dedueix d'aquests fets una divertida moral petitburgesa: com d'inconsistent i desigual és l'exportació relacionada amb els emprèstits, el mal que està exportar capitals a l'estranger en comptes de desenvolupar la indústria pàtria d'una manera "natural" i "harmònica", com de "cares" li resulten a Krupp les propines de molts milions al ser concertats els emprèstits estrangers, etc. Però els fets parlen amb claredat: l'augment de l'exportació està *precisament*

¹¹² *Die Bank*, 1909, pags. 819 i següents.

relacionat amb les maquinacions del capital financer, que no es preocupa de la moral burgesa i li treu al bou dos cuiros: primer, el benefici de l'emprestit, i segon, un benefici *d'aqueix mateix* emprèstit, quan aquest és invertit en la compra dels articles de Krupp o de material ferroviari del sindicat de l'acer, etc.

Tornem a dir que no considerem perfecta, ni de bon tros, l'estadística de Lansburgh, però era indispensable reproduir-la, perquè és més científica que la de Kautsky i de Spectator, ja que Lansburgh indica una manera justa d'enfocar la qüestió. Per a raonar sobre la significació del capital financer pel que fa a l'exportació, etc. és indispensable saber destacar aquesta especialment i únicament en la seua relació amb les maquinacions dels financers, especial i únicament en la seua relació amb la venda dels productes dels càrtels, etc. Limitar-se a comparar senzillament les colònies en general amb els països no colonials, un imperialisme amb un altre, una semicolonía o colònia (Egipte) amb tots els altres països significa deixar de costat i escamotejar precisament l'essència de la qüestió.

La crítica teòrica de l'imperialisme feta per Kautsky no té res de comú amb el marxisme; serveix únicament com a punt de partida per a predicar la pau i la unitat amb els oportunistes i els socialxovinistes, perquè aqueixa crítica deixa de banda i escamoteja justament les contradiccions més profundes i radicals de l'imperialisme: les contradiccions entre els monopolis i la lliure competència que existeix paral·lelament amb d'ells, entre les "operacions" gegantines (i els guanys gegantins) del capital financer i el comerç "honrat" en el mercat lliure, entre els càrtels i trusts, d'una part, i la indústria no cartelitzada, per una altra, etc.

Porta absolutament el mateix segell reaccionari la famosa teoria del "ultraimperialisme", inventada per Kautsky. Compareu el seu raonament sobre aquest tema en 1915 amb el d'Hobson en 1902: Kautsky: "...¿No pot la política imperialista actual ser desallotjada per una altra nova, ultraimperialista, que col·locaria en el lloc de la lluita dels capitals financers nacionals entre si l'explotació comuna de tot el món pel capital financer unit internacionalment? Una semblant nova fase del capitalisme, en tot cas, és concebible. L'absència de premisses suficients impedeix afirmar si és realitzable o no"¹¹³.

Hobson: "El cristianisme, que s'ha consolidat en un nombre limitat de grans imperis federals, cadascun dels quals disposa de diverses colònies no civilitzades i de diversos països dependents, els sembla a molts com l'evolució més legítima de les tendències actuals, una evolució, a més, que faria concebre les majors esperances en una pau permanent sobre la base sòlida de l'interimperialisme".

Kautsky qualifica d'ultraimperialisme o superimperialisme el que Hobson, 13 anys abans, qualificava d'interimperialisme. Si exceptuem la creació d'una nova i sapientíssima parauleta per mitjà de la substitució d'un prefix llatí per un altre, el progrés del pensament "científic" en Kautsky consisteix únicament en la pretensió de fer passar per marxista el que Hobson descriu, en essència, com a manifestació hipòcrita dels capellans anglesos. Després de la guerra angloboer era natural que aquest honorable estament dirigís els seus majors esforços en el sentit de *consolar* els petits burgesos i els obrers anglesos que havien tingut no pocs morts en els combats sudafricans i van ser obligats a pagar impostos elevats a fi de garantir majors utilitats als financers anglesos. ¿I què consol podia ser major que el que l'imperialisme no era tan roí, que es trobava molt prop de l'inter o ultraimperialisme, capaç d'assegurar la pau permanent? Qualsevol que foren les bones intencions dels rectoretos anglesos o del dolçàs de Kautsky, el sentit objectiu, açò és, el vertader sentit social de la seua "teoria" és un, i només un: el consol arxirreaccionari de les masses mitjançant de l'esperança en la possibilitat de la pau permanent sota el capitalisme, distraient l'atenció de les agudes contradiccions i dels aguts problemes de l'actualitat i dirigint aqueixa atenció devers les falses perspectives d'un pretès nou "ultraimperialisme" futur. Excepció feta de l'engany de les masses, la teoria "marxista" de Kautsky no dona més de si.

En efecte, basta confrontar amb claredat els fets generalment coneguts, indiscutibles, per a convèncer-se'n de fins a quin punt són falses les perspectives que Kautsky s'esforça en inculcar als obrers alemanys (i als de tots els països). Prenguem l'exemple de l'Índia, d'Indoxina i de Xina. És sabut que aqueixos tres països colonials i semicolonials, amb una població de 600 a 700 milions d'ànimes, es troben sotmesos a l'explotació del capital financer de diverses potències imperialistes: Anglaterra, França, Japó, Estats Units, etc. Suposem que els aqueixos països imperialistes formen aliances, els uns contra els altres, a fi de defensar o ampliar les seues possessions, els seus interessos i les seues "esferes d'influència" en els mencionats països asiàtics. Aqueixes aliances seran aliances "inter" o "ultraimperialistes".

¹¹³ *Neue Zeit*, 30 d'abril, 1915, p. 144.

Suposem que *totes* les potències imperialistes constitueixen una aliança per a el repartiment "pacífic" d'aquells països asiàtics. Aqueixa serà una aliança del "capital financer unit internacionalment". En la història del segle XX, trobem exemples concrets d'una tal aliança, per exemple, en les relacions de les potències amb Xina. Hom pot preguntar-se: ¿és "concebible" suposar que, en les condicions de conservació del capitalisme (i són precisament aquestes condicions les que pressuposa Kautsky), aqueixes aliances no siguen de curta durada, que excloguen els fregaments, els conflictes i la lluita en totes les formes imaginables?

Basta formular clarament la pregunta perquè siga impossible donar-li una altra resposta que no siga negativa, perquè davall el capitalisme *no* es concep un altre fonament per al repartiment de les esferes d'influència, dels interessos, de les colònies, etc., que la *força* dels participants en el repartiment, la força econòmica general, financera, militar, etc. I la força no es modifica d'una manera idèntica en aqueixos participants del repartiment, ja que és impossible, sota el capitalisme, el desenvolupament *harmònic* de les distintes empreses, trusts, branques industrials i països. Fa mig segle, la força capitalista d'Alemanya era d'una absoluta insignificança en comparació amb la de l'Anglaterra d'aquell llavors; el mateix es pot dir del Japó en comparació amb Rússia. És "concebible" que dins d'uns deu o vint anys, romanga invariable la correlació de forces entre les potències imperialistes? És absolutament inconcebible.

Per açò, les aliances "interimperialistes" o "ultraimperialistes" en la realitat capitalista, i no en la vulgar fantasia petitburguesa dels capellans anglesos o del "marxista" alemany Kautsky (siga qual fora la seua forma: una coalició imperialista contra una altra coalició imperialista, o una aliança general de totes les potències imperialistes) no poden constituir, inevitablement, més que "treves" entre les guerres. Les aliances pacífiques preparen les guerres i, al seu torn, sorgeixen del si de la guerra, condicionant-se mútuament, engendrant una successió de formes de lluita pacífica i no pacífica sobre *una mateixa* base de relacions imperialistes i de relacions recíproques entre l'economia i la política mundials. I el sapientíssim Kautsky, per a tranquil·litzar els obrers i reconciliar-los amb els socialxovinistes, que s'han passat a la burgesia, *separa* les baules d'una sola i mateixa cadena, separa l'actual aliança pacífica (ultraimperialista i inclús ultra-ultraimperialista) de *totes* les potències per a la "pacificació" de Xina (recordeu l'aixafament de la insurrecció dels "bòxers") del conflicte bèl·lic de demà, que prepararà per a despús-demà una altra aliança "pacífica" general per al repartiment, suposem, de Turquia, etc., etc. En vegada de l'enllaç viu entre els períodes de pau imperialista i de guerres imperialistes, Kautsky ofereix als obrers una abstracció morta, a fi de reconciliar-los amb els seus caps morts.

El nord-americà Hill, en la seua *Història de la diplomàcia en el desenvolupament internacional d'Europa*, indica, en el pròleg, els períodes següents en la història moderna de la diplomàcia: 1) era de les revolucions; 2) moviment constitucional; 3) era de l'"imperialisme comercial"¹¹⁴ dels nostres dies. Un altre escriptor divideix la història de la "política mundial" de la Gran Bretanya, a partir de 1870, en quatre períodes: 1) primer període asiàtic (lluita contra el moviment de Rússia en l'Àsia Central en direcció a l'Índia); 2) període africà (aproximadament, de 1885 a 1902): lluita contra França pel repartiment d'Àfrica (incident de Fachoda, en 1898, a punt de produir la guerra amb França); 3) segon període asiàtic (tractat amb el Japó contra Rússia); 4) període "europeu", caracteritzat principalment per la lluita contra Alemanya¹¹⁵. "Les escaramusses polítiques dels destacaments d'avantguarda s'entaulen en el terreny financer", escrivia ja en 1905 el "financer" Riesser, indicant com el capital financer francès, en operar a Itàlia, preparà l'aliança política d'aqueixos països, com es desenrotllava la lluita entre Alemanya i Anglaterra per Pèrsia, la lluita de tots els capitals europeus pels emprèstits xinesos, etc. Heus ací la realitat viva de les aliances "ultraimperialistes" pacífiques amb el seu indissoluble llaç d'unió amb els conflictes simplement imperialistes.

L'atenuació per Kautsky de les contradiccions més profundes de l'imperialisme, atenuació que es converteix inevitablement en un embelliment de l'imperialisme, no passa sense imprimir el seu segell també a la crítica, feta per aquest escriptor, de les qualitats polítiques de l'imperialisme. L'imperialisme és l'època del capital financer i dels monopolis, els quals porten aparellada per totes parts la tendència a la dominació i no a la llibertat. La reacció en tota la línia, siga quin siga el règim polític; l'exacerbació extrema de les contradiccions en aquesta esfera també: tal és el resultat d'aqueixa tendència. Particularment s'intensifica també l'opressió nacional i la tendència a les annexions, açò és, a la violació de la independència

¹¹⁴ David Jayne Hill, *A History of the Diplomacy in the International development of Europe*, vol. I, p. X.

¹¹⁵ Schilder, obra citada, p. 178.

nacional (perquè l'annexió no és sinó la violació del dret de les nacions a la seua autodeterminació). Hilferding fa observar amb encert la relació entre l'imperialisme i la intensificació de l'opressió nacional: "Pel que fa als països novament descoberts [diu], el capital importat intensifica les contradiccions i provoca contra els intrusos una resistència creixent dels pobles, la consciència nacional es desperta; aquesta resistència la qual es pot convertir fàcilment en mesures perilloses dirigides contra el capital estranger. Es revolucionen radicalment les velles relacions socials; s'enfonsa l'aïllament agrari mil·lenari de les "nacions al marge de la història", les quals es veuen arrossegades a l'engolidor capitalista. El propi capitalisme a poc a poc proporciona als sotmesos, mitjans i procediments adequats d'emancipació. I aqueixes nacions formulen el fi que en altres temps era considerat com el més elevat per les nacions europees: la creació d'un Estat nacional únic com a instrument de llibertat econòmica i cultural. Aquest moviment per la independència amenaça el capital europeu en les seues zones d'explotació més preades, que prometen les perspectives més brillants, i el capital europeu pot mantindre la seua dominació només augmentant continuament les seues forces militars".

A açò cal afegir que no sols en els països novament descoberts, sinó inclús en els vells, l'imperialisme condueix a les annexions, a la intensificació de l'opressió nacional, i per consegüent, també, a la intensificació de la resistència. En negar la intensificació de la reacció política per l'imperialisme, Kautsky deixa en l'ombra la qüestió sobre la impossibilitat de la unitat amb els oportunistes en l'època de l'imperialisme, qüestió que ha adquirit particular importància vital. En oposar-se a les annexions, dóna a les seues objeccions una forma tal, que resulta d'allò més inofensiva per als oportunistes i fàcilment acceptable per ells. Kautsky es dirigeix directament a l'auditori alemany i, no obstant, escamoteja precisament el més essencial i més actual, com és ara, que Alsàcia-Lorena és una annexió d'Alemanya. Per tal d'apreciar aquesta "desviació del pensament" de Kautsky, prenguem un exemple. Suposem que un japonès condemna l'annexió de Filipines pels nord-americans. Hom pot fer la pregunta: ¿seran molts els que creen que açò es fa per hostilitat a les annexions en general i no pel desig del Japó d'annexar-se ell mateix les Filipines? ¿I no serà necessari reconèixer que la "lluita" del japonès contra les annexions pot ser considerada com sincera i políticament honrada només en el cas que s'aixequi contra l'annexió de Corea pel Japó, que exigisca la llibertat de Corea de separar-se del Japó?

Tant l'anàlisi teòrica com la crítica econòmica i política de l'imperialisme fets per Kautsky es troben *totalment* impregnats d'un esperit absolutament inconciliable amb el marxisme, d'un esperit que escamoteja i poleix les contradiccions més fonamentals, de la tendència a mantindre a tota costa la unitat, que s'està enfonsant, amb l'oportunisme en el moviment obrer europeu.

X. EL LLOC HISTÒRIC DE L'IMPERIALISME

Com hem vist, l'imperialisme, per la seua essència econòmica, és el capitalisme monopolista. Amb això queda ja determinat el lloc històric de l'imperialisme, perquè el monopoli, que neix única i precisament de la lliure competència, és el trànsit del capitalisme a un orde socioeconòmic més elevat. Cal posar en relleu particularment quatre varietats principals del monopoli o manifestacions principals del capitalisme monopolista característics del període que ens ocupa.

Primer: El monopoli és un producte de la concentració de la producció en un grau molt elevat del seu desenvolupament. El formen les aliances monopolistes dels capitalistes, càrtels, sindicats, trusts. Hem vist, què immens paper exerceixen en la vida econòmica contemporània. Vers principis del segle XX, van aconseguir ple predomini en els països avançats, i si els primers passos en el sentit de la cartelització van estar fets amb anterioritat pels països amb tarifes aranzelàries proteccionistes elevades (Alemanya, Estats Units), Anglaterra, amb el seu sistema de lliure canvi, mostrà, només un poc més tard, aqueix mateix fet fonamental: el naixement del monopoli com a conseqüència de la concentració de la producció.

Segon: Els monopolis han conduït a l'agreujament de la lluita per la conquesta de les més importants fonts de matèries primeres, particularment per a la indústria fonamental i més cartelitzada de la societat capitalista: l'hullera i la siderúrgica. La possessió monopolista de les

fonts més importants de matèries primeres ha augmentat en proporcions immenses el poder del gran capital i ha aguditzat les contradiccions entre la indústria cartelitzada i la no cartelitzada.

Tercer: El monopoli ha sorgit dels bancs, els quals, de modestes empreses intermediàries que eren abans, s'han convertit en monopolistes del capital financer. Tres o cinc bancs més importants de qualsevol de les nacions capitalistes més avançades han realitzat la "unió personal" del capital industrial i bancari, han concentrat en les seues mans mils i milers de milions que constitueixen la major part dels capitals i dels ingressos en diners de tot el país. Una oligarquia financera que estén una espessa xarxa de relacions de dependència sobre totes les institucions econòmiques i polítiques de la societat burgesa contemporània sense excepció: heus ací la manifestació de més relleu d'aquest monopoli.

Quart: El monopoli ha nascut de la política colonial. Als nombrosos "vells" motius de la política colonial, el capital financer n'ha afegit la lluita per les fonts de matèries primeres, per l'exportació de capital, per les "esferes d'influència", açò és, les esferes de transaccions lucratives, concessions, beneficis monopolistes, etc., i, finalment, pel territori econòmic en general. Quan les potències europees ocupaven, per exemple, amb les seues colònies, una desena part d'Àfrica, com va ser encara el cas en 1876, la política colonial podia desenrotllar-se d'una manera no monopolista, per la "lliure conquesta", per dir-ho així, de territoris. Però quan va resultar que les 9/10 d'Àfrica estaven ocupades (envers 1900), quan va resultar que tot el món estava repartit, començà inevitablement l'era de possessió monopolista de les colònies i, per consegüent, de lluita particularment aguda per la partició i el nou repartiment del món.

Tothom coneix fins en quin punt el capital monopolista ha aguditzat totes les contradiccions del capitalisme. Es prou en indicar la carestia de la vida i el jou dels càrtels. Esta agudització de les contradiccions és la força motriu més potent del període històric de transició iniciat amb la victòria definitiva del capital financer mundial.

Els monopolis, l'oligarquia, la tendència a la dominació en comptes de la tendència a la llibertat, l'explotació d'un nombre cada vegada major de nacions petites o dèbils per un grup de nacions riquíssimes o molt fortes: tot açò ha originat els trets distintius de l'imperialisme que obliguen a caracteritzar-lo com a capitalisme parasitari o en estat de descomposició. Cada dia es manifesta amb més relleu, com una de les tendències de l'imperialisme, la creació de "Estats-rendistes", d'Estats-usurers, la burgesia dels quals viu cada dia més de l'exportació del capital i de "tallar el cupó". Seria un error creure que aquesta tendència a la descomposició descarta el ràpid creixement del capitalisme. No; determinades branques industrials, determinats sectors de la burgesia, determinats països, manifesten, en l'època de l'imperialisme, amb major o menor força, ja una, ja una altra d'aquestes tendències. En el seu conjunt, el capitalisme creix amb una rapidesa incomparablement major que abans, però aquest creixement no sols és cada vegada més desigual, sinó que aqueixa desigualtat es manifesta així mateix, d'una manera particular, en la descomposició dels països més forts en capital (Anglaterra).

Pel que fa a la rapidesa del desenvolupament econòmic d'Alemanya, l'autor de les investigacions sobre els grans bancs alemanys, Riesser, diu: "El progrés, no molt lent, de l'època precedent (1848-1870) es troba en relació amb la rapidesa del desenvolupament de tota l'economia a Alemanya i particularment dels seus bancs en l'època actual (1870-1905), aproximadament com la rapidesa de moviment d'un cotxe de posta dels vells bons temps es troba relacionat amb la rapidesa de l'automòbil modern, el qual porta una marxa tal, que resulta un perill tant per al tranquil transeünt, com per a les persones que van en l'automòbil". Al seu torn, aqueix capital financer que ha crescut amb una rapidesa tan extraordinària, precisament perquè ha crescut d'aquesta manera, no té cap inconvenient en passar a una possessió més "pacífica" de les colònies que han de ser arrabassades, no sols per mitjans pacífics, a les nacions més riques. I en els Estats Units, el desenvolupament econòmic durant aquests últims decennis ha estat encara més ràpid que a Alemanya, i, precisament, *gràcies* a aquesta circumstància, els trets parasitaris del capitalisme nord-americà contemporani s'han manifestat amb particular relleu. D'una altra part, la comparació, per exemple, de la burgesia republicana nord-americana amb la burgesia monàrquica japonesa o alemanya mostra que les més grans diferències polítiques s'atenuen extraordinàriament en l'època de l'imperialisme no perquè, en general, aqueixa diferència no siga important, sinó perquè en tots aqueixos casos es tracta d'una burgesia amb traços definits de parasitisme.

L'obtenció d'elevats guanys monopolistes pels capitalistes d'una de les nombroses branques de la indústria d'un dels nombrosos països, etc., dóna als mateixos la possibilitat econòmica de subornar a certs sectors obrers i, temporalment, a una minoria prou considerable

dels mateixos, atraient-los al costat de la burgesia d'una determinada branca industrial o d'una determinada nació contra totes les altres. L'antagonisme cada dia més intens de les nacions imperialistes, provocat pel repartiment del món, reforça aquesta tendència. És així com es crea el llaç entre l'imperialisme i l'oportunisme, el qual s'ha manifestat, abans que en cap altra part i d'una manera més clara, en Anglaterra, pel fet que diversos dels trets imperialistes del desenvolupament van aparèixer en aqueix país molt abans que no en altres. A alguns escriptors, per exemple, a L. Martov, els plau d'esquivar el fet de la relació entre l'imperialisme i l'oportunisme en el moviment obrer (fet que salta actualment als ulls d'una manera particularment evident) per mitjà de raonaments plens de "optimisme oficial" (en l'esperit de Kautsky i Huysmans) com ara: la causa dels adversaris del capitalisme seria una causa perduda si precisament el capitalisme avançat conduís al reforçament de l'oportunisme o si precisament els obrers millor retribuïts s'inclinaren a l'oportunisme, etc. No cal deixar-se enganyar sobre la significació d'aqueix "optimisme": és un optimisme amb respecte a l'oportunisme, és un optimisme que serveix de tapadora a l'oportunisme. En realitat, la rapidesa particular i el caràcter singularment repulsiu del desenvolupament de l'oportunisme no serveix de cap manera de garantia de la seua victòria sòlida, de la mateixa manera que la rapidesa de desenvolupament d'un tumor maligne en un cos sa no pot fer més que contribuir que aqueix tumor rebente més de pressa, a alliberar del mateix a l'organisme. El més perillós en aquest sentit són les gents que no desitgen comprendre que la lluita contra l'imperialisme, si no es troba lligada indissolublement a la lluita contra l'oportunisme, és una frase buida i falsa.

De tot el que portem dit més amunt sobre l'essència econòmica de l'imperialisme, es desprèn que cal qualificar-lo de capitalisme de transició o, més pròpiament, agonitzant. És, en aquest sentit, extremadament instructiu que els termes més corrents emprats pels economistes burgesos que descriuen el capitalisme modern són: "entrellaçament", "absència d'aïllament", etc.; els bancs són "unes empreses que, pels seus fins i desenvolupament, no tenen un caràcter purament d'economia privada, sinó que cada dia més se'n van sortint de l'esfera de la regulació de l'economia purament privada". I és aqueix mateix Riesser, al qual pertanyen les últimes paraules, qui amb la major serietat del món declara que les "prediccions" dels marxistes respecte a la "socialització" "no s'han realitzat"!

Què significa, doncs, la parauleta "entrellaçament"? Aqueixa paraula expressa únicament el tret més acusat del procés que s'està desenvolupant davant de nosaltres; mostra que els arbres impedeixen a l'observador veure el bosc, que còpia servilment l'exterior, allò que hi ha d'accidental, de caòtic, indica que l'observador és un home aixafat pels materials i que no comprèn res del sentit i de la significació dels mateixos. "S'entrellacen accidentalment" la possessió d'accions, les relacions dels propietaris privats. Però allò que constitueix la base d'aquest entrellaçament, el que es troba davall del mateix, són les relacions socials de la producció que s'estan modificant. Quan una gran empresa es converteix en gegantina i organitza sistemàticament, sobre la base d'un càlcul exacte de múltiples dades, l'abastiment en la proporció dels 2/3 o dels 3/4 de la matèria primera de tot allò necessari per a una població de diverses desenes de milions; quan s'organitza sistemàticament el transport d'aqueixes matèries primeres als punts de producció més còmodes, que es troben a vegades a una distància de centenars i de milers de quilòmetres un d'un altre, quan des d'un centre es dirigeix l'elaboració del material en totes les seues diverses fases fins a l'obtenció d'una sèrie de productes diversos acabats; quan la distribució d'aqueixos productes s'efectua segons un pla únic entre desenes i centenars de milions de consumidors (venda de petroli a Amèrica i a Alemanya pel Trust del Petroli nord-americà), apareix aleshores amb evidència que ens trobem davant d'una socialització de la producció i no davant d'un simple "entrellaçament"; que les relacions d'economia i propietat privades constitueixen un embolcall que no es correspon ja amb el contingut, que s'ha, inevitablement, de descompondre's si s'ajorna artificialment la seua supressió, que pot romandre en estat de descomposició durant un període relativament llarg (en el pitjor dels casos, si la curació del tumor oportunista es prolonga massa), però que, tanmateix, serà ineluctablement suprimida.

L'entusiasta partidari de l'imperialisme alemany, Schulze-Gaevernitz, exclama:

"Si, comptat i debatut, la direcció dels bancs alemanys es troba en les mans d'una dotzena d'individus, l'activitat dels mateixos és ja actualment més important per al benestar popular que l'activitat de la majoria dels ministres [en aquest cas, és més avantatjós oblidar "l'entrellaçament" existent entre banquers, ministres, industrials, rendistes, etc.]... Si es reflexiona fins a la fi sobre el desenvolupament de les tendències que hem vist, arribem a la conclusió següent: el capital monetari de la nació està unit en bancs; els bancs, units entre si en el càrtel; el capital de la nació, que busca el mode de ser aplicat, ha pres la forma de títols

de valor. Llavors es compleixen les paraules genials de Saint-Simon: 'la anarquia actual en la producció, que és una conseqüència del fet que les relacions econòmiques es desenvolupen sense una regulació uniforme, ha de cedir el seu lloc a l'organització de la producció. La producció no serà dirigida per patrons aïllats, independents un del un altre, que ignoren les necessitats econòmiques dels homes; la producció se trobarà en mans d'una institució social determinada. El comitè central d'administració, que tindrà la possibilitat d'enfocar la vasta esfera de l'economia social des d'un punt de vista més elevat, la regularà del mode que resulte útil per a la societat sencera, lliurarà els mitjans de producció a les mans apropiades per a d'això i es preocuparà, sobretot, de què existisca una harmonia constant entre la producció i el consum. Hi ha institucions que entre els seus fins han inclòs una determinada organització de la tasca econòmica: els bancs. Estem encara lluny de la realització d'aquestes paraules de Saint-Simon, però ens trobem ja en camí de la mateixa: un marxisme distint de com se'l imaginava Marx, però distint només per la forma"¹¹⁶.

No hi ha res a dir: excel·lent "refutació" de Marx, que dóna un pas enrere, de l'anàlisi científic exacta de Marx a la conjectura (genial, però conjectura al fi) de Saint-Simon.

¹¹⁶ *Grundriss der Sozialökonomik*, p. 146.